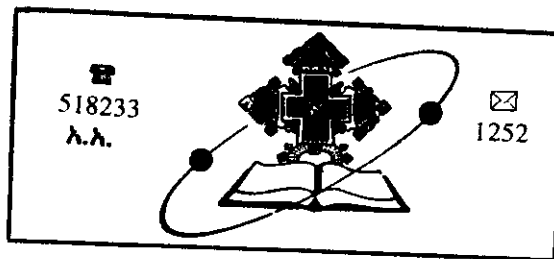

የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት

የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር

አዲስ አበባ
በባናዊ ማተሚያ ቤት ታተመ

መቅድም ለመጀመሪያው እትም

ስለ መጽሐፍ ቅዱስ በየጊዜው ብዙ መጻሕፍት ተጽፈዋል። አጻጻፋቸውም በሰብከት፣ በንግግርና በትርጓሜ መልክ ነው። ነገር ግን በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የሚገኙትን ዋና ዋና አርእስት ተራ በተራ በማስቀመጥ ትርጓሜአቸውንም በመግለጥ የተጻፉ መጻሕፍት ጥቂቶች ናቸው። ስለዚህም ለወንጌል አስተማሪዎችና ለመጽሐፍ ቅዱስ ወዳጆች ጠቃሚ እንደሚሆን በልዩ ልዩ ቤተ ክርስቲያን መሪዎች ከ1962 ዓ.ም. ጀምሮ ታስቦ እነሆ፤ ይህ «የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት» ተዘጋጀ።

ይህ መጽሐፍ ትርጓሜ አይደለም፤ ሆኖም ብዙ ጥቅሶችን ያብራራል። ማውጫ አይደለም፤ ግን ብዙ አሳቦችን ከመጽሐፍ ቅዱስ ለማግኘት ያስችላል። መጽሐፉ ከመጠን በላይ እንዳይሆን በማለት ሁለት ሺህ የሚያህሉ አርእስት ብቻ እንዲይዝ ተደርጓል። ሙሉ ማውጫ ቢሆን ከዐሥር ሺህ በላይ አርእስት ስለሚኖሩት መጽሐፉ ይከብድ ነበር። እርግጥ የመጽሐፍ ቅዱስን መሠረታዊ አሳብ ከሚገልጹት አርእስት መካከል የቀረ እንደሌለ ተስፋ እናደርጋለን። ብዙ ሰዎችንና ቦታዎችን በሰም ዝርዝር ማቅረብ አስፈላጊ ሆኖ አልተገኘም፤ ታሪካውያን አይደሉምና ነው። ብዙ የታወቁ ቃላትንም ማብራራት አላስፈለገም። ነገር ግን ታሪካውያን ሰዎች፣ ቦታዎችና ድርጊቶች፣ የሃይማኖትና ዘመናዊ ያልሆኑ አማርኛ ቃላት፣ የመጽሐፍ ቅዱስ ዘመን ባህል፣ ልማድ፣ ሁኔታ፣ ድርጅት፣ ሥርዓትና የኅብረተሰብ አቋም፣ መጻሕፍት በየርእስ ይገኛሉ። አስተዋይ አንባቢ ብዙ ትምህርት እንደሚያገኝባቸው እንተማመናለን።

ይህን መጽሐፍ ያዘጋጁት፣ በልዩ ልዩ ቤተ ክርስቲያንና ድርጅት የሚገኙ ሰዎች ናቸው። እያንዳንዱ ጸሓፊ መሠረተ አሳቡን ሳይለቅ በራሱ አቀራረብ ጽፎአል። ስለ አንዳንድ አሳቦች በመጽሐፍ ቅዱስ ሊቃውንት መካከል ልዩነት እንዳለ የታወቀ ነው። አንድ ድርጊት ብዙ ዓመታት ካለፉት በኋላ ምን እንደሆነና እንዴት እንደነበረ ለመወሰን የአንድን ጥንታዊ ቋንቋ በትክክል ለመተርጎም አስቸጋሪ ቢሆን አያስገርምም። አስገራሚ ነገር ቢገኝ የመጽሐፍ ቅዱስ ሊቃውንት አልፎ አልፎ በአሳብ ቢራራቁም በብዙ ነገር አለመለያየታቸው ነው። እያንዳንዱ ጸሓፊ በየአርእስቱ ለራሱ የሚያምንበትን ዋና አሳብ ብቻ አቅርቦአል፤ አልፎ አልፎም የልዩ ሰዎችን አስተያየት ጠቅሶአል። አዘጋጆች በሚጽፉበት ጊዜ በተለይ ሊከላከሉ ያለባቸው ዲክሽኔሪን፣ ዘ ኒው ባይብል ዲክሽኔሪን እና መዝገበ ቃላት ዘ ኪዳነ ወልድ ክፍሌን ለመመሪያ ተጠቅመውባቸዋል።

ይህ መጽሐፍ በሚዘጋጅበት ጊዜ ጽሑፎችን በማዘጋጀት፣ በምክር የረዱንን ግለሰቦችና ሥዕሎቻቸው በመጽሐፉ ውስጥ እንዲገቡ የፈቀዱልንን ድርጅቶች ከልብ እናመሰግናቸዋለን።

ይህ መጽሐፍ ለእግዚአብሔር ክብርና ለሕዝቡ ጥቅም እንዲሆን እየጸለይን በትሕትና እናበረክታለን።

የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር።

መቅድም ለስድስተኛ እትም

ከ1989 ዓ.ም. ጀምሮ ይህን መዝገበ ቃላት ለማሻሻልና ለአዲሱ ትውልድ የበለጠ አገልግሎት እንዲሰጥ ለማድረግ ልዩ ልዩ ሰዎች በዝግጅቱ ተባብረዋል። ይህን መዝገበ ቃላት እንደገና ለእግዚአብሔር ክብርና ለሕዝቡ ጥቅም እንዲሆን እየጸለይን በትሕትና እናበረክታለን።

የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር።

1st Printing 1980 10M	1ኛ እትም 1972 ዓ.ም
2nd Printing 1987 5M	2ኛ እትም 1980 ዓ.ም
3rd Printing 1991 10M	3ኛ እትም 1984 ዓ.ም
4th Printing 1994 20M	4ኛ እትም 1987 ዓ.ም
5th Printing 1997 10M	5ኛ እትም 1989 ዓ.ም
6th Printing 2000 10M	6ኛ እትም 1992 ዓ.ም

የሥዕሎች ባለ መብት

በዚህ መጽሐፍ ውስጥ የሚገኙት ሥዕሎች ከዚህ በታች በተዘረዘሩት ድርጅቶች ልዩ ፈቃድ የታተሙ ሲሆኑ የተጠቃሾቹ ድርጅቶች መብት በሕግ የተጠበቀ ነው።

1. በሆራስ ኖልዝ (HORACE KNOWLES) በ1954፣ በ1967፣ በ1972 በጳጳም በ1994 በሉሊዝ ባሳ (Louise Bass) የተጨመሩና የተሻሻሉ ሥዕሎች ከ BRITISH AND FOREIGN BIBLE SOCIETY, LONDON, ENGLAND (ከሉንዶን የመጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር) የተፈቀዱ፤

ሂሶጽ	ሴኬም	ናዝሬት	ዳገን
የለውዝ አበባ	ስቅለት	ንስር	ድርጭት
ሊቀ ካሕናት	የስቅለት ጽሑፍ	ንግድ	ድብ
የሊባኖስ ዝግባ	ሽቦኮ	አሸንክታብ	ድንቢጥ
የሌሊት ወፍ	ሾላ	አብርሃም	ድንብላል
መለከት	ቀርሜሉስ	አታም	ድንኳን
መላጥያ (መርከብ)	ቀስት	አቴና	ዶሮ
መልሕቅ	ቀበሮ	አንበላ	ጅንጅላቴ ወፍ
መሠዊያ	ቀንበር	አንበጣ	ገሊላ
መርብብ (መረብ)	ቀንዲል	አክሊል	ገበታ
መርከብ (በሸራ)	ቀንድ	አዝመድ	ጉበን
መስፈሪያ (ጀረቅ)	ቂርስ	አዞ	ጊንጥ
መስፈሪያ (ፈላሽ)	ቅዱስ ቊርባን	ኡሪምና ተሚም	ጋሻ
መቅረዝ	ቅጥር	ሊየሩሳሌም	ግመል
መቅዘፊያ	ቆብ	ሊዮብ	ግሪክ
መንሽ	በለስ	ኤፌሶን	ግንድ
መንፈስ ቅዱስ	በር	እረኛ	ጉድጓድ
መከፈቻ (ቊልፎች)	ቡትር	እርያ	ጓጉንቸር
መጅ	በገና	የእግዚአብሔር ማደሪያ	ጠባቂ
ሚዳቋ	ባቢሎን	ከርቤ	ጡብ
ማሄጃ	ቤተ መቅደስ	ከበሮ	ጣርያ
ማቴዎስ	የሄሮድስ ቤተ መቅደስ	ካህን	ጣዖት
ምኲራብ	መመላለሻ	ክርታስ	ጣዖት
ምኲራብ (ውስጥ)	ቤት (ጣራ)	ወጎኒ	ጥልፍ
የምድያም ነጋዴዎች	ተምር	ወይራ	ጥቅልል
ምግብ (ዳቦ ሲዘጋጅ)	ተስሎንቄ	ወይን	ጥና
የጭነት ሠረገላ	ተኩላ	የወይን ግንብ	ጦር ሠራዊት
የጭነት ሠረገላ	ተግባረ እድ (የሴቶች)	ዋላ	ጦር ሠራዊት (መቶ አለቃ)
የጦር ሠረገላ	ቱንቢ	ዐምድ	ጸናጽል
ርኩስ እንስሳት	ነብር	ዓሣ አጥማጅ	ጸፊ
ሮማን	ነነዌ	ዕጣን	ጽሕፈት
የሮም ከተማ	ነጋሪት	የዕጣን መሠዊያ	ፈረስ
የሮም አርማ	ናርዶስ	የዚማ ዕቃ	ፍጥረት
ስቅል	የናስ መሠዊያ	ዲናር	
ስቆቃወ ኤርምያስ	ናቡከደነፆር	ዳርዮስ	

መግቢያ

ከዚህ መጽሐፍ ጥቅም ለማግኘት የሚከተሉትን መገንዘብ ይረዳል።

1. አርእስት፤ ቃላት ብዙ ጊዜ በስም ዓይነት ይገኛሉ፤ ስለዚህ «ዳነ» በሚለው ሳይሆን «ደገነነት» በሚል ርእስ የመዳን ነገር ተጽፎ ይገኛል። አንዳንድ ጊዜ ግን ግሦች በርእስ ተሰጥተዋል፤ ለምሳሌ፤ «ኩሃነ»፤ «አበራየ» ... ወዘተ። ቅጽልና ባለቤት፤ ዘርፍና ባለቤት ያላቸው ቃላት ሲገኙ በሁሉም መመከር ይገባል። ብዙ ጊዜ ግን በመጀመሪያው፤ ማለትም በባለቤቱ ወይም በቅጽሉ ይገኛል። ለምሳሌ «አላባሽ አግሪ ጋሻ»፤ «አላባሽ» በሚል ርእስ ይገኛል። አንዳንድ አርእስት ደግሞ በሁለተኛው በዘርፉ ይገኛሉ፤ ለምሳሌ «መጽሐፈ ምሳሌ»፤ «ምሳሌ» በሚለው ርእስ ይገኛል። ግን ሰፊ ማብራሪያ የተሰጠበትን ርእስ ለማመልከት እንዲህ ተባለ እንጂ ሁሉም ቃል በየአርእስቱ ይገኛል። አገናዛቢ ያለበትን ቃል ደግሞ በስም ዓይነት ማውጣት ያስፈልጋል። ለምሳሌ «የፍጥረት መጀመሪያ»፤ «ፍጥረት» በሚለው ርእስ ይገኛል።
2. ጥቅሶች፤ የተጠቀሱትን ጥቅሶች ከመ.ቅ. ማንበብ ያስፈልጋል። የጥቅስ አወጣጥ ሕግ 1980 ዓ.ም. በታተመው መ.ቅ. ይገኛል። ስለ እያንዳንዱ ርእስ ዋና ዋና ጥቅሶች ተሰጥተዋል። ከዚህ በተረፈ ግን በአዲስ ኪዳን ግርጌ ያሉ ተመሳሳይ ጥቅሶችን በመመልከት ሌሎችንም ማግኘት ይቻላል። ከዚህም ጋር ተመሳሳይ አርእስትን መመልከት ተጨማሪ ትምህርትን ለማግኘት ይረዳል።
3. የቃላት ትርጉም፤ አንዳንድ ቃላት ለምሳሌ እንደ «ሰንበር» ያሉት ብዙ ነገሮችን ሊያመለክቱ ይችላሉ። በዚህ መጽሐፍ ግን ቃሉ በመ.ቅ. ምንን እንደሚያመለክት ይገለጻል። ይህንም ለማድረግ ጸሐፊዎች የቃሉን መሠረተ አሳብ ለመግለጥ የዕብራይስጥ ወይም የግሪክ ቃልን ተመልክተዋል።
4. የስሞች ትርጓሜ፤ ብዙ ስም ትርጉም ይኖረዋል፤ ነገር ግን ከአንድ ቋንቋ ወደ ሌላ ለመተርጎም ያስቸግራል። ስለ አንዳንድ ስሞች የሊቃውንት አስተሳሰብ የተለያየ በመሆኑ በመግለጫ ከተሰጠው ትርጓሜ ሌላ ሊኖረው ይችላል።
5. የዓመት አቋጣጠር፤ ልዩ ልዩ አቋጣጠር እንዳለ የታወቀ ነው። ይህ መጽሐፍ በሌሎች ቋንቋዎች ከተጻፉት የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት ጋር እንዲስማማ ዓመታት እንደ ኤርፓ አቋጣጠር ተጽፈዋል። የክርስቶስ ልደት የዓለም ታሪክ መነሻ በመሆኑ ዓመታትን ከክርስቶስ ልደት በፊት (ክክ.በ.) እና ከክርስቶስ ልደት በኋላ ብለን በዚህ መጽሐፍ እንቅጥራለን። ለምሳሌ ኢሳይያስ ከክርስቶስ በፊት በ700 ዓመታት ከክ.በ. ሲባል ክርስቶስ ሊመጣ 700 ዓመት ሲቀረው ማለት ነው። ይህ ዘዴ ከተለመደው ከ«ዓመተ ዓለም» አቋጣጠር ለየት ያለ መሆኑን እናሳስባለን። ዓመተ ምሕረት መነሻው የክርስቶስ ልደት ስለሆነ የታወቀው «ዓመት» ይመ.
6. የመጽሐፍ ቅዱስ መጻሕፍት፤ በብዙ ሰው እጅ የሚገኘው መ.ቅ. ስድሳ ስድስት መጻሕፍትን ያጠቃልላል። ይህ መጽሐፍ እነዚህን በሰፊው ይጠቅሳል። አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ ስድሳ ስድስቱን ይቀበላሉ፤ ስለ ሌሎች መጻሕፍት ግን የተለያየ አሳብ እንዳለ የታወቀ ነው፤ ለማቸውንም «አዋልድ» ወይም «አፖክሪፋ» ይሉአቸዋል፤ ስለ እነዚህም አርእስት ተዘጋጅቶአል፤ ነገር ግን ሌሎች አርእስት ለማስረጃ በብዛት አልተጠቀሱም።
7. ሥርዓተ ፊደል፤ በአማርኛ መጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የአንዳንድ ቃላት ፊደሎች አልፎ አልፎ አንድ ዓይነት አይደሉም፤ ለምሳሌ አንድ ጊዜ «ግብጽ» በሌላም ጊዜ «ግብፅ» ይላል፤ እንደዚሁም «ዓላማ»፤ «አላማ» ብሎ ይገኛል። ስለዚህ አንድ ቃል በተለመደው ፊደል ባይገኝም በተመሳሳይ ፊደል መፈለግ ይረዳል። ደግሞም በመ.ቅ. ውስጥ ባለው አንዳንድ ሥርዓተ ፊደል

2. ከ«ዚ ኢንተር ቫርሲቲ ፕሬስ (THE INTER VARSITY PRESS) የተፈቀዱ ፡-

የታላቁ ሄሮድስ ገንዘብ		ኔሮ	ዘፈን
የሄሮድስ እርኪላዎስ ገንዘብ		እርኪዎሎጂ	የይሁዳ ሰዎች
የሄሮድስ አንቲዳስ ገንዘብ		አስታሮት	ደንገል
የቀዳማዊ ሄሮድስ አግሪኦ ገንዘብ		አንጾኪያ	ዳርዮስ
ልብስ	ሰጉን	ኢዩ	ግርፋት
ሎቲ	ሱሳ	ኢያሪቡ	ጠጉር
መልእክት	ሶርያ	እባብ	የጥላ ስፍረ ሰዓት
መጭመቂያ	ሻኩራ	ከውር	የጦር መሣሪያ
ሚዛን	ቀለበት	ክብደት	ጦርነት
ማጎተም	ቄሣር	ወልደ አደር	ፈርጥ
ሚርዳክ	በአል	ወንጭፍ	ፊደል
ሚዶን	ቤት (ዑር)	ወጥመድ	ፍልስጥኤም
ሰማርያ	ተራፈም	ዓላማ	
ሰናክረም	ናስ	ዘውድ	

3. ከ«ዚ ዌስትሚንስተር ዲክሽነሪ ኦፍ ዚ ባይብል» (THE WESTMINSTER DICTIONARY OF THE BIBLE) በጆን ዲ ዴቪስ ከተዘጋጀ በሄንሪ ስናይደር ጌህማን ታርም ከዚ ዌስትሚንስተር ፕሬስ ከታተመ የተፈቀዱ፡ መቃብር፡ የአገናንዝ ዘደ፡ አንባር፡ ዙፋን፡ የጥጃ ምስል።

4. ከሲንድኬሽን ኢንተርናሽናል ሊሚትድ (SYNDICATION INTERNATIONAL LIMITED) የተፈቀደ ፡- የጭቃ ቅርጽ።

5. ከሲንገር ከተጻፈ ከ«ኤ ሂስቶሪ ኦፍ ቴክኖሎጂ» (A HISTORY OF TECHNOLOGY) የተገኘ ከእክሰርድ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ የተፈቀደ ፡- ተግባረ እድ፡ የአናጢ መሣሪያዎች።

6. ከዚ ዩኒቨርሲቲ ሙዚየም ኦፍ ዚ ዩኒቨርሲቲ ኦፍ ፔንሲልቪኒያ የተፈቀደ ፡- የዑር ጣዖት መቅደስ።

ሊቃውንት ላይሰማው ይችላሉ፤ የዚህ መጽሐፍ አዘጋጆች ግን በመ.ቅ. ውስጥ ባለው ሥርዓተ ፊደል ተመርተዋል።

8. ሥዕሎች፤ በዚህ መጽሐፍ የሚገኙ ሥዕሎች በመቅድሙ ላይ እንደተገለጠው ክልዩ ልዩ ድርጅትና ማኅበር የተገኙ ናቸው። በመ.ቅ. ዘመን የነበሩት ሕንጻዎች ሁሉ ፈርሰዋል። ሆኖም ልዩ ልዩ የቤት ዕቃዎችና መሣሪያዎች፤ በድንጋይ ላይ የተቋረጹ ሥዕሎች፤ ገንዘቦች፤ መቃብሮችና የቤት ፍርስራሾች ቡበዛት ተገኝተዋል። እነዚህንም በማጥናት በመ.ቅ. ዘመን ቤት፤ ልብስ፤ ባህል ... ወዘተ እንዴት እንደነበረ ለመገመት ተችሎአል። ስለዚህ አንዳንድ ሥዕሎች ከድንጋይ ቅርጾች የተቀዱ ናቸው፤ ሠዓሊዎችም የተገኘውን ዕቃና ፍርስራሽ፤ ሌላውንም ከመረመሩ በኋላ እየጣሉ እንዴት እንደነበረ ለማሳወቅ ተግተዋል። ከቃላት ጋር የሥዕል ማስረጃ ጠቃሚ ነውና አንዳንድ ጥንታውያን ነገሮች በሥዕል ተገልጠዋል።

9. ካርታዎች፤ በመጽሐፉ መጨረሻ ቍጥር ያላቸው ካርታዎች ይገኛሉ፤ በካርታዎች ላይ ሰንጠረዥ ተደርጎአል፤ ለየክፍሉም ፊደል ይኖረዋል፤ ስለዚህ በመግለጫው ላይ ካ.2ሀ ተብሎ ቢጻፍ፤ የተጠቀሰው ቦታ በ2ተኛው ካርታ በሰንጠረዥ በ«ሀ» ክፍል ይታያል።

10. ምሳሌ ሃረ ሃል፤ ብዙ ጊዜ ተደጋግመው የሚገኙ ሃላት በምሳሌ ሃል እንደሚከተለው ተገልጠዋል።

መ.ቅ.	ግለት	መጽሐፍ ቅዱስ
ፆ.	ግለት	ምዕራፍ
ሥ.	ግለት	ሥዕል
ቍ.	ግለት	ቍጥር
ቤ.ክ.	ግለት	ቤተ ክርስቲያን
ብ.ክ.	ግለት	ብሉይ ኪዳን
አብ.ክ.	ግለት	አብያተ ክርስቲያናት
አ.ክ.	ግለት	አዲስ ኪዳን
እ.ኤ.አ.	ግለት	እንደ ኤሮፓ አቋጣጠር
እ.ኤ.አ.	ግለት	እንደ ኢትዮጵያ አቋጣጠር
ከክ.በ.	ግለት	ዓመት ከክርስቶስ (ልደት) በፊት
ከ.ግ.	ግለት	ከሉ ሚትር
ካ.	ግለት	ካርታ
ዓ.ፆ.	ግለት	ዓመተ ምሕረት (ከክርስቶስ ልደት በኋላ)
ይመ.	ግለት	ይመልከት

11. የመጽሐፍ ቅዱስ መጻሕፍት ምሳሌ ሃረ ሃል ዝርዝር፤

የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት

ሙሉ ስም	ባጭሩ	ሙሉ ስም	ባጭሩ
አሪት ዘፍጥረት	ዘፍ.	መጽሐፈ መክብብ	መክ.
አሪት ዘጸአት	ዘጸ.	መኅልዋ መኅልዋ	መ.መ.
አሪት ዘሌዋውያን	ዘሌ.	ትንቢተ ኢሳይያስ	ኢሳ.
አሪት ዘጉልቶ	ዘጉ.	ትንቢተ ኤርምያስ	ኤር.
አሪት ዘዳግም	ዘዳ.	ሰቆቃው ኤርምያስ	ሰ.ኤ.
ኢያሱ	ኢያሱ	ትንቢተ ሕዝቅኤል	ሕዝ.
መሳፍንት	መሳ.	ትንቢተ ዳንኤል	ዳን.
ሩት	ሩት	ትንቢተ ሆሴዕ	ሆሴዕ
1 መጽሐፈ ሳሙኤል	1ሳሙ.	ትንቢተ ኢዩኤል	ኢዩ.
2 መጽሐፈ ሳሙኤል	2ሳሙ.	ትንቢተ አሞጽ	አሞጽ
1 መጽሐፈ ነገሥት	1ነገ.	ትንቢተ አብድዩ	አብ.
2 መጽሐፈ ነገሥት	2ነገ.	ትንቢተ ዮናስ	ዮናስ
1 መጽሐፈ ዜና መዋዕል	1ዜ.መ.	ትንቢተ ሚክያስ	ሚክ.
2 መጽሐፈ ዜና መዋዕል	2ዜ.መ.	ትንቢተ ናሆም	ናሆም
ዕዝራ	ዕዝ.	ትንቢተ ዕንባቆም	ዕን.
ነሀምያ	ነሀ.	ትንቢተ ሶፎንያስ	ሶፎ.
አስቴር	አስ.	ትንቢተ ሐጌ	ሐጌ
ኢዮብ	ኢዮብ	ትንቢተ ዞኒያስ	ዞኒ.
መዝሙረ ዳዊት	መዝ.	ትንቢተ ሚልክያስ	ሚል.
መጽሐፈ ምሳሌ	ምሳ.		

የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት

የማቴዎስ ወንጌል	ማቴ.	1 ወደ ጢሞቴዎስ	1ጢሞ.
የማርቆስ ወንጌል	ማር.	2 ወደ ጢሞቴዎስ	2ጢሞ.
የሉቃስ ወንጌል	ሉቃ.	ወደ ቲቶ	ቲቶ
የዮሐንስ ወንጌል	ዮሐ.	ወደ ፊልሞና	ፊልሞና
የሐዋርያት ሥራ	ሐ.ሥ.	ወደ ዕብራውያን	ዕብ.
ወደ ሮም ሰዎች	ሮም	የያዕቆብ መልእክት	ያዕ.
1 ወደ ቆሮንቶስ ሰዎች	1ቆር.	1 የኢፕሮስ መልእክት	1ኢፕ.
2 ወደ ቆሮንቶስ ሰዎች	2ቆር.	2 የኢፕሮስ መልእክት	2ኢፕ.
ወደ ገላትያ	ገላ.	1 የዮሐንስ መልእክት	1ዮሐ.
ወደ ኤፌሶን	ኤፌ.	2 የዮሐንስ መልእክት	2ዮሐ.
ወደ ፊልጵስዮስ	ፊል.	3 የዮሐንስ መልእክት	3ዮሐ.
ወደ ቆላስይስ	ቆላ.	የደሀዳ መልእክት	ደሀዳ
1 ወደ ተስሎንቄ ሰዎች	1ተስ.	የዮሐንስ ራእይ	ራእ.
2 ወደ ተስሎንቄ ሰዎች	2ተስ.		

12. የጥቅስ አገባብ፤ ጥቅስ ሲጠቀስ መጽሐፉ፤ ምዕራፉና ቀጥሩ ይሰጣል። መጽሐፉ በአጭሩ ከተጻፈ በኋላ፤ ከነጠላ ሠረዝ «፤» በስተግራ ምዕራፉ፤ ከነጠላ ሠረዝ በስተቀኝ ደግሞ ቀጥሩ ይኖራል። ለምሳሌ ማቴ. 2፡7 የማቴዎስን ወንጌል ምዕራፍ 2 ቀጥር 7 ያመለክታል። በቀጥሮቹ መካከል «-» ካለ «እስከ» ማለቱ ነው። ለምሳሌ ማቴ. 2፡7-10 የማቴዎስን ወንጌል ምዕራፍ 2 ቀጥር 7 እስከ ቀጥር 10 ያለውን ያመለክታል። በቀጥሮች መካከል ሁለት ነጥብ ካለ «፡» ከአንድ ቀጥር በላይ ይነበባል። ለምሳሌ ማቴ. 2፡7፡12፡21 የማቴዎስን ወንጌል ምዕራፍ 2 ቀጥር 7፤ ዐሥራ ሁለትና ኃያ አንድ ያመለክታል። ከጥቅስ በኋላ ድርብ ሠረዝ «፤» ሲገኝ ሌላ ጥቅስ እንደሚከተል ይገልጻል። ም. 2፡5-6፡4 ምዕራፍ 2 ቀጥር አምስት እስከ ምዕራፍ 6 ቀጥር አራት ያለው ይነበባል ማለት ነው።

መዝሙረ ዳዊትን በተመለከተ ሁለት ዓይነት አቋጣጠር እንዳለ የታወቀ ነው። ይህ መዝገበ ቃላት በዕብራይስጥና በእንግሊዝኛ እንዲሁም በአማርኛ 1980 ዓ.ም. ትርጉም ያለውን አቋጣጠር ይከተላል። በ1953 ዓ.ም. የታተመው ግን የሰባ ሊቃናትንና የግእዝን አቋጣጠር ስለሚከተል አንባቢው ይህን እትም የያዘ ከሆነ በቅንፍ ውስጥ ያሉትን ቀጥሮች መመልከት አለበት።

13. የአርእስት ቅደም ተከተል፤ በዚህ መጽሐፍ በህ ለ ሐ መ መሠረት እንደሚከተለው ነው ፡-

ሀ	ሁ	ሂ	ሃ	ሄ	ሀ	ሆ		ኩ		ኳ	ኴ	ኵ	
ለ	ሉ	ሊ	ላ	ሌ	ል	ሎ	ሏ	ኸ	ኹ	ኺ	ኻ	ኼ	ኽ
ሐ	ሑ	ሒ	ሓ	ሔ	ሐ	ሐ		ወ	ዑ	ዒ	ዓ	ዔ	ዖ
መ	ሙ	ሚ	ማ	ሜ	ም	ሞ	ሟ	ዐ	ዑ	ዒ	ዓ	ዔ	ዖ
ሠ	ሡ	ሢ	ሣ	ሤ	ሥ	ሦ		ዘ	ዙ	ዚ	ዛ	ዜ	ዝ
ረ	ሩ	ሪ	ራ	ሪ	ር	ሮ	ሯ	ዠ	ዡ	ዢ	ዣ	ዤ	ዥ
ሰ	ሱ	ሲ	ሳ	ሴ	ሰ	ሶ	ሷ	የ	ዩ	ዪ	ያ	ዬ	ዮ
ሸ	ሹ	ሺ	ሻ	ሼ	ሸ	ሾ	ሿ	ደ	ደ	ደ	ደ	ደ	ደ
ቀ	ቁ	ቂ	ቃ	ቄ	ቅ	ቆ		ጀ	ጀ	ጀ	ጀ	ጀ	ጀ
ቂ			ቃ	ቄ	ቅ			ገ	ገ	ገ	ገ	ገ	ገ
በ	ቡ	ቢ	ባ	ቤ	ብ	ቦ	ቧ	ጐ		ጒ	ጓ	ጔ	ጕ
ተ	ቱ	ቲ	ታ	ቲ	ት	ቶ	ቷ	ጠ	ጡ	ጢ	ጣ	ጤ	ጥ
ቸ	ቹ	ቺ	ቻ	ቼ	ች	ቾ	ቿ	ጪ	ጫ	ጬ	ጭ	ጮ	ጯ
ኀ	ኁ	ኂ	ኃ	ኄ	ኀ	ኆ	ኇ	አ	አ	አ	አ	አ	አ
ነ	ኑ	ኒ	ና	ኔ	ነ	ኖ	ኘ	አ	አ	አ	አ	አ	አ
ኘ	ኙ	ኚ	ኛ	ኜ	ኝ	ኞ	ኟ	ፀ	ፀ	ፀ	ፀ	ፀ	ፀ
አ	አ	አ	አ	አ	አ	አ		ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ	ከ		ፒ	ፒ	ፒ	ፒ	ፒ	ፒ

ሀብት፤ ማናቸውም ዓይነት የንብረትና የንግድ ብዛት ወይም ሥጋዊና መንፈሳዊ ችሎታ፤ ዘፍ. 13፥2፤ ኢያሱ 22፥8፤ ኢዮብ 1፥3፤ 1ቆሮ. 1፥5፥6፤ ራእ. 2፥9፤ 3፥17። እግዚአብሔር ለጋስ ነውና ሀብት የእርሱ በረከት ነው፤ በተለይ እግዚአብሔርን የሚፈራ ባለጠጋ ይሆናል፤ መዝ. 1፥1-3፤ 112፥1-3፤ 1ጢሞ. 6፥17። ሀብታም ለጋስ መሆን አለበትና እንደሚገባው ሀብቱን በያካፍል መንፈሳዊ በረከትን ያገኛል፤ ምላ. 11፥24፤ ሉቃ. 12፥33፤ 16፥11፤ 1ጢሞ. 6፥18-19፤ 2ቆሮ. ም. 8-9።

ሀብታም ያለውን ከእግዚአብሔር እንደተቀበለ እንዳይረሳ (ዘጸ. 8፥17-18) በሀብቱም እንዳይመካ መጠንቀቅ አለበት፤ መዝ. 52፥7፤ ማቴ. 13፥22፤ 19፥22-26፤ ሉቃ. 12፥16-21፤ 16፥14-31። ባለጠግነት ማሳከያ ሊሆን ስለሚችል መጠነኛ ሀብት ይሻላል፤ ምላ. 30፥8-9። ሰው ባለው መደሰት እንጂ ብዙ ሀብትን መመኘት አይገባውም፤ መዝ. 62፥10፤ 1ጢሞ. 6፥8-10፤ ዕብ. 13፥5።

የኢየሩሳሌም ቤ.ክ. ሀብትን በአንድነት አሰባስባ መያዝ ስለጀመረች ድሀ በመካከለዋ አልነበረም፤ ሐ.ሥ. 4፥32-37። በኋላ ግን በሌሎች አብ.ክ. የኢየሩሳሌም ድሆች መረዳታቸው አስፈላጊ ሆነ፤ ሮም 15፥25-29፤ ገላ. 2፥10። ማንኛውም ቤ.ክ. ለራሱዋ ድሆች ማሰብ ይገባታል፤ ሮም 12፥13። በሀብት ምክንያት ልዩነት እንዳይደረግ ተከልክሏል፤ ያዕ. 2፥1-7።

መዝሙረኛው፡ ብዙ ጊዜ ኃጢአተኞች ባለጠግነት፡ እግዚአብሔርንም የሚፈሩ ድሆች ስለሆኑ እግዚአብሔርን መከተል ምን ይጠቅማል? ብሎ ይጠይቃል፤ መዝ. 73፥12-14። መልሱ በመጨረሻ ባለጠግነት ወደ ፍርድ እንደሚቀርቡ የጻፉትም ሀብት እግዚአብሔርን ማወቅ ነው፤ መዝ. 73፥16-28። በዚህ አንጻር ባለጠግነት ይረገማሉ፡ ድሆችም ይከብራሉ፤ ሉቃ. 6፥20-24፤ ያዕ. 5፥1-6።

ሁሉ፤ ይህ ቃል ብዙ ጊዜ የዓለም ሰዎችን ሁሉ አንድም ሳይቀር (ሮም 3፥23)፡ ወይም አማኞችን ሁሉ ሊያመለክት ይችላል፤ ዮሐ. 3፥16። አንዳንድ ጊዜ የሚበዙትን ይመለከታል፤ ማር. 1፥33። በሌሎች አንቀጾችም ቃሉ ሰዎችን ከማዕረግ ወይም ከወገን በተለይም ከአይሁድና ከአሕዛብ በአንድነት እንጂ አንድ ሳይቀር ሁሉንም አያመለክትም፤ ዮሐ. 12፥20፥32፤ 1ጢሞ. 2፥1-7።

ሁልጊዜ፤ ቃሉ የእግዚአብሔርን ሥራ ሲያመለክት ያለ ዕረፍት የሚያደርገውን ያሳስባል (ማቴ. 28፥20)፤ ሰውን ሲያመለክት ግን ድርጊት ላይ ተመርኩዞ የሚዘወተረውን ይገልጣል፤ 1ተሰ. 1፥2፥3።

ኒሶጽ (ሁሶፕ)፤ ብ.ክ. ልዩ ልዩ ተክሎችን በአንድ ቃል አጠቃሎ ይገልጻቸዋል። 1. በአይሁድ ሥርዓት መሠረት ደም የሚረብሱት አጭር ተክል፤ ዘጸ. 12፥22። 2. በግንብ ላይ የሚበቅል አነስተኛ

ተክል፤ 1ነገ. 4፥33። 3. በኢየሱስ ስቅለት ጊዜ ሰፍነው የተደረገበት «ሁሶፕ» መቃ የመሰለ ሌላ ዓይነት ተክል። ምናልባት የዘንጋዳ አገዳ ሊሆን ይችላል፤ ዮሐ. 19፥29፤ ደግሞም ማቴ. 27፥48 ይመ.

ሃሌሉያ፤ በዕብራይስጥ «እግዚአብሔርን አመስግኑ» ማለት ነው፤ መዝ. 111፥1፤ ራእ. 19፥6። ብዙ ጊዜ ቃሉ ለመዝሙራት መግቢያ እና ለመደምደሚያ ይጠቅማል፤ 146፤ 148-150።

ሃይማኖት፤ ቃሉ እምነት ማለት ነው። ሃይማኖት በአሁኑ አነጋገር የነገረ መለኮትን ትምህርት፤ የአምልኮትን ሥርዓት፤ ከእምነትም የተነሣ የሰውን አካሄድ ያጠቃልላል። የሃይማኖት መሠረት የሰው ምርምር ሳይሆን የእግዚአብሔር የራሱ በተፈጥሮና በመጽሐፍ ቅዱስ መገለጥ ነው። ለዚህም መገለጥ ሰው የሚሰጠው ተገቢ የሆነ የአሀፋ ምላሽ ማመንና መታዘዝ ነው፤ 2ጢሞ. 4፥7፤ ይሁዳ 3፥20፤ 1ቆሮ. 2፥11-16። «እምነት» ይመ.

የሃይማኖት ውሳኔ፤ በአጭር የተጠቃለለ የክርስቲያን ሃይማኖት ሥርዓት። ከመጀመሪያ ጀምሮ ሐዋርያት ጫንልን አስተማሩ፤ የተወሰኑ ትምህርትም ሰጡ። ይህም ትምህርት «የሐዋርያት ትምህርት» ተባለ፤ ሐ.ሥ. 2፥42፤ ሮም 6፥17-18፤ 1ጢሞ. 4፥6፤ ቲቶ 1፥9። ትምህርቱንም በተወሰኑ ቃላት ሊያስተምሩ ጀመሩ። በዚህም ዓይነት አይሁድ አስተምረው ነበር፤ ዘጸ. 6፥4፥5። በልዩ ልዩ ጥቅሶች ሐዋርያት በተወሰኑ ቃላት እንዳስተማሩ ይታያል፤ ለምሳሌ 1ቆሮ. 12፥4-6፤ 15፥3፥4፤ ራእ. 2፥5-11፤ 1ጢሞ. 3፥16።

የቤ.ክ. አባቶች ስሕተትን ለመቃወም ሃይማኖትን ወሰኑ። ከጥንት የታወቁ የሃይማኖት ውሳኔዎች የሚከተሉት ናቸው ፡-

1. የሐዋርያት የሃይማኖት ውሳኔ (ጸሎተ ሃይማኖት)፤ ይህ የሐዋርያትን ትምህርት ይይዛል እንጂ በሐዋርያት አልተጻፈም።
2. የኒቅያ ጸሎተ ሃይማኖት።
3. ጸሎተ ሃይማኖት ዘአፍሪቅያ (ዘአፍሪቃ)። ይህ በቅዱስ አትናቴዎስ የተዘጋጀ ነው ይባላል። ከዚያም

ወዲህ የመጀመሪያዎቹን መሠረተ አሳቦች ሳይለቁ ልዩ ልዩ የሃይማኖት ውሳኔዎች ተዘጋጅተዋል።

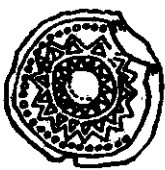
ሄልዮቱ፤ በግብፅ አገር ፀሐይ ይመለከበት የነበረ ከተማ፤ ዘፍ. 41፥45፤ ኤር. 43፥13፤ ሕዝ. 30፥17። ሄልዮቱ የነበረበት አሁን የካይሮ ከተማ ካለበት ዐሥራ አምስት ኪ.ሜ. ይርቃል።

ሄርሜን፤ በግሪክ ሃይማኖት የዋናው አምላክ የድያ ጓደኛና መልእክተኛ ተብሎ ይታመንበት የነበረ አምላክ ነው፤ ሐ.ሥ. 14፥12፥13።

ሄሮድስ፤ ከኤዶም ዘር፣ የተገኙ ቤተሰቦች ስም ነው። እነዚህ ቤተሰቦች የአይሁድን ሃይማኖት ተቀብለው ከ47 ከክ.በ. እስከ 79 ዓ.ም. («ዓመት» ይመ.) በአይሁድ አገር ነገሥታትና ገዢዎች ሲሆኑ የማስተዳደር ችሎታ ነበራቸው። ነገር ግን ከሌላ ዘር በመሆናቸው፣ ብዙ ብልገናም በመሥራታቸው፣ ሥልጣናቸውንም ከርም መንግሥት ስለተቀበሉ በአይሁድ ዘንድ ተወዳጅነት አልነበራቸውም። ሆኖም በአይሁድ መካከል የሚገኝ «የሄሮድስ ወገን» የሚባል ክፍል ግዛታቸውን ደገፈ፤ ማር. 3፥6፤ 12፥13-17።

መ.ት. ከዚህ ቤተሰብ መካከል የሚከተሉትን ዘጠኝ ሰዎች ስም ይጠቅሳል ፡-

1. ታላቁ ሄሮድስ፤ የአይሁድ ንጉሥ ሆኖ በ37 ከክ.በ. ነገሠ። በእስራኤል አገር ያለውን የቂሣርያ ከተማ ቂረቄረ፤ ቤተ መቅደሱን ማሳደስና ማስገጥ ጀመረ፤ ሕፃናትንም አስገደለ፤ ማቴ. 2፥1-18። ዐሥር ሚስቶችን አገባ፤ ከቤተሰቡና ከዚያም ውጭ ብዙ ሰዎችን ፈጅ። ከሞተ በኋላ መንግሥቱ ለልጆቹ በሦስት ተከፈለ። ታላቁ ሄሮድስ የሞተበትን ዓመት መወሰን አስቸጋሪ ስለሆነ «ዓመት» የተመዘገበበትን ርእስ ይመ.

የታላቁ ሄሮድስ ገንዘብ በ1ኛው ገጽ የራስ ቀር፡ በሌላው ጋሻ

2. አርኪላዎስ፤ የታላቁ ሄሮድስ ልጅ እስከ 6 ዓ.ም. ይሁዳን ገዛ፤ ማቴ. 2፥22።

የሄሮድስ አርኪላዎስ ገንዘብ በ1ኛው ገጽ የወይን ዘለላ፡ በሌላው የራስ ቀር

3. ሄሮድስ ፊልጶስ፤ የታላቁ ሄሮድስ ልጅ፤ ማቴ. 14፥3።

4. ሄሮድስ አንቲዳስ፤ የታላቁ ሄሮድስ ልጅ እስከ 39 ዓ.ም. ገሊላን ገዛ። የወንድሙን የሄሮድስ ፊልጶስን ሚስት አገባ። መጥምቁ የሐንስ ስለዚህ በገሥጸው አሰረው፤ በሰይፍ አስቋርጦም አስገደለው፤ ማቴ. 14፥1-12። ኢየሱስ ቀበሮ ብሎ በመጥራቱ ጠባዩን ገለጠ፤ ሉቃ. 13፥32። ኢሳጦስ ኢየሱስን ሲልክለት ሄሮድስ በመናቅ ዘበተበት፤ ሉቃ. 23፥6-12።

የሄሮድስ አንቲዳስ ገንዘብ በ1ኛው ገጽ የዘንባባ ዝንግሬ፡ በሌላው የአበባ አክሊል

5. ሄሮድያዳ፤ የአርስቶቡሎስ ልጅ የታላቁ ሄሮድስ የልጅ ልጅ በመጀመሪያ አጉትዋን ሄሮድስ ፊልጶስን፡ ቀጥሎም ሄሮድስ አንቲዳስን አገባች። መጥምቁ የሐንስን አስገደለች፤ ማቴ. 14፥3-12።

6. ፊልጶስ፤ የታላቁ ሄሮድስ ልጅ እስከ 34 ዓ.ም. ኢጣሊያስንና ፕራኮኒዲስን ገዛ፤ ሉቃ. 3፥1።

7. ንጉሥ ሄሮድስ ቀዳማዊ አግሪጳ የአርስቶቡሎስ ልጅ የታላቁ ሄሮድስ የልጅ ልጅ ከ41-44 ዓ.ም. ይሁዳን ገዛ። ሐዋርያው ያዕቆብን ገደለ፤ ጴጥሮስንም አሰረ። የጌታ መልአክ ግን ጴጥሮስን አዳነ፤ ንጉሡም በመልአኩ ተቀሥርሞተ፤ ሐ.ሥ. 12።

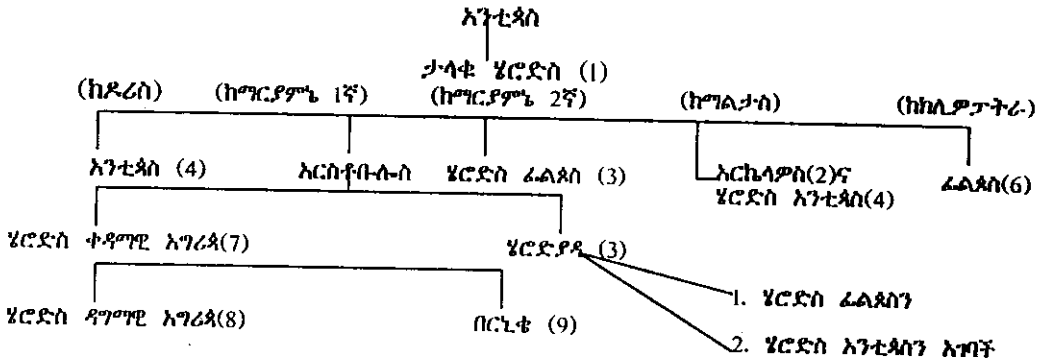

የቀዳማዊ ሄሮድስ አግሪጳ ገንዘብ በ1ኛው ገጽ ጃንጥላ፡ በሌላው ገብስ

8. ንጉሥ ሄሮድስ ዳግማዊ አግሪጳ፤ የሄሮድስ ቀዳማዊ አግሪጳ ልጅ ከ50 ዓ.ም. ጀምሮ ገሊላን ገዛ። ጳውሎስ በፊቱ ተከሶ ቀርቧል፤ ሐ.ሥ. 25፥13-26፥32።

9. በርኒቄ፤ የንጉሥ ሄሮድስ ቀዳማዊ አግሪጳ ልጅ። አጉትዋን ካገባች በኋላ ከወንድምቱ ከሄሮድስ ዳግማዊ አግሪጳ ጋር ዝመት እየፈጸመች ኖረች፤ ጳውሎስም ሲከሰስ ከወንድምቱ ጋር ተሰየመች፤ ሐ.ሥ. 25፥23፤ 26፥30።

የሄሮድስ ቤተሰብ የትውልድ ሐረግ፤ ይህ የትውልድ ሐረግ ዋና ዋና ሰዎችን እንጂ ሁሉን አያሳይም።

ሄሮድያዳ፤ «ሄሮድስ» ይመ.

ሄሮድያዳ፤ ከጥንታዊው የኢየሩሳሌም ከተማ በምዕራብና ደቡብ ያለ ሸለቆ (ኢያሱ 15፥8)፤ የይሁዳና የብንያም ድንበር ነው። ጣዖትን የሚያመልኩ ነገሥታት ይሠውቡት ነበርና ኢዮስያስ አረከሰው፤ 2ነገ. 23፥10-14። የኢየሩሳሌም ቆሻሻ መጣያ ሆነና ቆሻሻው ሁልጊዜ በእሳት ሲቃጠል ይታይ ነበር። የኃጢአተኛ መቅጫ ቦታን ለመግለጥ የተለመደ ምሳሌ ሆነ። ሄሮድም በዕብራይስጥ ቋንቋ ሲሆን፤ በግሪክ ግን ገንገም ይባላል። ሄሮድም የአቅኚው ሰው ስም ነው።

ሄሮድ፤ ምንጮች ማለት ነው። በዮርዳኖስ ወንዝ አቅራቢያ ከቤትሳን ወደ ደቡብ ያለ ቦታ። መጥምቁ ዮሐንስ ብዙ ገሊላውያንን በዚህ ቦታ አጥምቋል፤ ዮሐ. 3፥23።

ሄሮክ፤ የያሬድ ልጅ፤ ዘፍ. 5፥18። በይሁዳ መልእክት ቍ. 14 ላይ «ከአዳም ጀምሮ ሰባተኛ የሆነ» ተብሏል። አካሄዱን ከእግዚአብሔር ጋር አደረገ የሚል ቃልም ተጽፎለታል፤ ዘፍ. 5፥22። በእግዚአብሔር አመራር ሥር የኖረ ሰው ነበረ፤ ይኸውም በሕይወቱ ከእግዚአብሔር ጋር አንድነት ነበረው፤ አካሄዱንና አረማመዱን እንደ እግዚአብሔር ቃል አደረገ ማለት ነው። በእምነቱ እግዚአብሔርን ደስ እንዳሰኘ ተመሰክረለት፤ ዕብ. 11፥5። በእግዚአብሔር ያመነ፤ እንደ ፈቃዱ የኖረ ሰው በመሆኑ ሄሮክ በሥጋ (ሞትን ሳያይ) ከዚህ ዓለም ተለየ። በሕይወቱ እንዳለ እግዚአብሔር ወደ ራሱ ወሰደው፤ ዘፍ. 5፥24።

ሄሮክ፤ መጽሐፈ ሄሮክ፤ ሄሮክ በሰማይ ተሰውሮ ሳለ ስለ መልእክት፤ ስለ መሲሕ፤ ስለ ፀሐይና ጨረቃ እንቅስቃሴ (ዑደት) የተገለጸለትን ነገር የሚተርክ መጽሐፍ ነው። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤ.ክ. ይህን መጽሐፍ ሄሮክ ራሱ ጽፎታል፤ ይሁዳም ጠቅሶታል በማለት ከብ.ክ. መጻሕፍት ጋር ቁጥራ ትቀበለዋለች፤ ሌሎች አብ.ክ. መጽሐፉ እጅግ ዘግይቶ

የተዘጋጀ ድርሰት ነው በማለት አይቀበሉትም፤ ዘፍ. 5፥21-24፤ ይሁዳ 14። ሄሮክ 1፥9 ይመ.

ህንደኬ፤ የኢትዮጵያ ንግሥት። ስሙ በዚያ ዘመን የኢትዮጵያ ንግሥታት ሁሉ መጠሪያ ነበር፤ የግብጽ ነገሥታት «ፈርዖን» በሚለው ስም ይጠሩ እንደነበረ ሁሉ የኢትዮጵያም ንግሥታት ህንደኬ ይባሉ ነበር፤ ሐ.ሥ. 8፥27። «ኢትዮጵያ» ይመ.

ሆ፤ ሆታ፤ የደስታ ድምፅ፤ 2ላሙ. 6፥15።

ሆምጣጤ፤ ብዙ ጊዜ የቆየና የኮመጠጠ ወይን ወይም ሌላ የሚያሰክር መጠጥ። መራራነት አለው፤ ጥምንም ያረካል፤ ሩት 2፥14፤ ዮሐ. 19፥29።

ሆሳዕና፤ አሁን አድን ማለት ነው። የእስራኤል ሕዝብ የዘንባባ ዝንጣፌ ይዘው «ሆሳዕና» (መዝ. 118፥25:26) በማለት እየጮኹ ኢየሱስን ወደ ኢየሩሳሌም ሲገባ አጀዱት፤ ማቴ. 21፥9-15፤ ማር. 11፥9፤ ዮሐ. 12፥13።

ሆሴዕ፤ የሰሙ ትርጉም «እግዚአብሔር ያድናል» ማለት ነው። እንደ ኢያሱ ሁሉ «ኢየሱስ» ከሚለው መጠሪያ ስም ጋር ተመሳሳይ ትርጉም እንዳለው ያሳስበናል፤ ማቴ. 1፥21። 1. ዳግማዊ ኢየሩብያም በሰማርያ ነገሥ በነበረበት ዘመን በእስራኤል (በሰሜናዊው) መንግሥት ተነሥቶ የነበረ ነበ.ይ፤ ሆሴዕ 1፥1። 2. ከሰሜናዊው የእስራኤል መንግሥት ነገሥታት የመጨረሻው፤ ከ731-722 ክክ.በ. የነገሠ ንጉሥ። በእርሱ ዘመን መንግሥት ሰማርያ ወደቀች፤ 2ነገ. 15፥30፤ 17፥1-6፤ 18፥1። በዚህ ስም ሌሎች ሁለት ሰዎች ተጠርተውበታል።

የሆሴዕ ትንቢት፤ የእስራኤል ነገዶች በሁለት መንግሥታት ተከፍለው ሳሉ ሆሴዕ ከ755 እስከ 725 ገደማ ከክ.በ. ስለ ሰሜናዊው መንግሥት ውድቀት ትንቢት ተናገረ። ዳግማዊ ኢየሩብያም

በሞተ በኋላ መንግሥቱ ተዳክሞ፤ በ722 ክክ.በ. በአሦር እጅ ወደቀች። የእግዚአብሔር ሕዝብ እንድ በመሆኑ ሆሴዕ በትንቢቱ ስለ ይሁዳም ተናግሯል፤ 2፥2። ትንቢት በተናገረበት ዘመን የይሁዳ ነገሥታት ያዝያን፤ ኢዮአታም፤ አካዝና ሕዝቅያስ ነበሩ፤ 1፥1። በዚያን ዘመን አሞጽ፤ ኢሳይያስና ሚካያስ ትንቢት ይናገሩ ነበር።

የሆሴዕ ዋና መልእክት የእግዚአብሔር የማይለወጥ ፍቅር ሲሆን (2፥23-24፤ 14፥4)፤ ዋና ፕሪው ሕዝቡ እግዚአብሔርን ወደ ማወቅ በመመለስ እንዲታዩ ነው፤ 4፥6፤ 6፥6፤ 13፥4።

አከፉ፡-፡

1. የሆሴዕ ሚስት የጎሜር ማመንዘር ለእስራኤል መንፈሳዊ አመንዝራነት (ለአምልኮተ ጣዖት) ምሳሌ ሆነ። ሆሴዕም ሚስቱን ወዶ እንዲመልሳት ታዝዞ ነበር። እግዚአብሔር እስራኤልን በጽድቅና በምሕረት በገዛ ፈቃዱም ወደደ፤ 1፥1-3:5።

2. እስራኤል ወደ እግዚአብሔር ባይመለስ ከፍርድና ካውድቀት አያመልጥም፤ 4፥1-13:16።

3. ወደ እግዚአብሔር መመለስ ፈውስንና በረከትን ያስገኛል፤ ም.14።

ሆድ፤ ለመብል ብቻ የሚኖሩ ሆድ አምላካቸው ተብለዋል፤ ፊል. 3፥19። ከባድ አሳብ ከሆድ ይወጣል ወደ ሆድም ይገባል፤ ኢዮብ 15፥35፤ 20፥15፤ ምሳ. 18፥8።

ለሀፍ፤ የአልጋ ልብስ፤ እንደ ብርድ ልብስም ሊያለግል ይችላል፤ 2ነገ. 8፥15፤ ምሳ. 7፥16።

ለማኘ፤ የሙሴ ሕግ ለድሆች ርዳታ እንዲደረግላቸው ያዝዛል። ስለዚህ ለማኞች ብዙ ጊዜ በብ.ኪ. ታሪክ አይገኙም። ሆኖም በክርስቶስ ጊዜ ዕውራን፤ አንካሳዎች ወዘተ... ይለምኑ ነበርና በአ.ኪ. ለማኘን መርዳት ታዟል፤ ግን ለሰነፍ መስጠት አይገባም፤ ማቴ. 5፥42፤ ሉቃ. 14፥12-14፤ 2ተሰ. 3፥10።

ለምጽ፤ እንደ መቅ. አገላለጥ ቃሉ በሰው ቆዳ ይ የሚታይ ልዩ ልዩ ዓይነት ተላላፊ የቆዳ በሽታን ያመለክታል። ካህናት ለምጽን ለመለየት እንዲችሉ በሙሴ ሕግ መመሪያ ተሰጣቸው። በእስራኤል ዘንድ ለምጻም ከሕዝብ መለየት ነበረበት። ሰዎችም እንዳይቀርቡት «ርኩስ ነኝ» ብሎ ማስታወቅ ነበረበት፤ ዘሌ. 13። ከአሕዛብ ወገን ግን ለምጻም በቤቱ እንዲቀመጥ ይደረግ ነበር፤ 2ነገ. 5፥2:13:18። በእስራኤል ዘንድ ለምጻም ሲፈወስ ልዩ ሥነ ሥርዓትና መሥዋዕት ይደረግ ነበረ፤ ዘሌ. 14፥1-32።

ከለምጻዎች የሚታወቁት፤ የሙሴ እኅት ማርያም (ዘኁ. 12፥10)፤ ንዕማንና ግያዝ (2ነገ. 5)፤ ያዝያን (2ዚ.መ. 26፥16-23) ስምዖንም ናቸው፤ ማቴ. 26፥6-7። ክርስቶስ ብዙ ለምጻዎችን ፈወሰ፤ ሉቃ. 5፥12-13፤ 7፥22፤ 17፥12-19።

ልብስ ወይም ቤት በተለያየ ምክንያት ሲበሰብስ ለምጽ ይባላል፤ ለሰውም የለምጽ በሽታን

ሊያስተላልፍ እንደሚችል ይገመት ነበር። በሙሴ ሕግ ስለ ተበላሽ ልብስና ቤት የተጻፈ የለምጽ ሕግ ነበር፤ ዘሌ. 13፥47-59፤ 14፥33-37።

ዛሬ ለምጽ የሚባለው በሽታና በመቅ. የተፃለጠው የበሽታ ዓይነት ቢመሳሰሉም አንድ ዓይነት አይደሉም። ቃሉ ተራው ሕዝብ እንደሚጠቀምበትና እንደ ሳይንስ ሊቃውንት ዕውቀት ልዩ ልዩ በሽታን ሊያመለክት ይችላል። ለምጽ ተላላፊ በሽታ ነውና ጥንቃቄ ማድረግን ይጠይቃል። ነገር ግን በመንፈሳዊ ረገድ ሲታይ ዛሬ እንደሚያረክስ ነገር አይቈጠርም። ማናቸውም በሽታ የኃጢአት ምሳሌ ነው፤ ለምጽም በተለይ ኃጢአት ተላላፊ መሆኑንና ከእግዚአብሔርና ከሰው መለየቱን ያሳያል። ግን ለምጻም ሰው የተለየ ኃጢአት እንደሠራ አይገልጥም። «ርኩስ»፤ «በሽታ» ይመ.

ለብ አለ፤ በመቀትና በቅዝቃዜ መካከል ያለ፤ በጣም ያልሞቀ በጣምም ያልቀዘቀዘ። ለብ ማለት የፍቅር፤ የእምነትና የሥራ ድካምን ያመለክታል፤ ራእ. 3፥15:16።

ለኪሶ፤ ግብጻውያን ነገሥታት የሠሩት ከጌት በስተምሥራቅ በኩል 10 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ጠንካራ ምሽግ። ኢያሱ ድል መታው፤ ኢያሱ 10፥31። ናቡከደነፆር በ587 ክክ.በ. ሌሎች የይሁዳ ከተሞችን ከያዘ በኋላ ለኪሶን ያዘ፤ ኤር. 34፥6:7። ዛሬ ከተማው ተልኤድዱወይር ይባላል።

ለውዝ፤ ጣፋጭ ፍሬ፤ ቀይና ነጭ አበባ ያለው የክክን ዛፍ የሚመስል ተክል፤ ዘፍ. 43፥11፤ መዝ. 12፥5፤ ኤር. 1፥11። ሙሴ የቤተ መቅደሱን መቅረዝ ሲያሠራ የለውዝ አበባ የመሰለ የጽዋ ጌጥ አስደረገበት፤ ዘዳ. 25፥33-35።

የለውዝ አበባ

ለውጥ፤ እግዚአብሔር አይለወጥም። ፍጥረቱ ግን እየተለወጠ ይሄዳል፤ መዝ. 102፥26፤ ዕብ. 1፥12፤ ያዕ. 1፥17። አማኞች በመለወጥ ላይ ቢገኙም፤ በዓለም መጨረሻ እግዚአብሔር ወዳቀደላቸው ክብር በድንገት በቅጽበት ዓይን ይለወጣሉ፤ 1ቀሮ. 15፥51:52፤ 2ቀሮ. 3፥18፤ ፊል. 3፥21። «መመለስ»፤ «ቅዱስ» ይመ.

ሉል፤ «ዕንቁ» ይመ.

ሉቃስ፤ ስሙ በመቅ. በቆላ. 4፥14፤ በፊልሞና 24 እና በ2ጢሞ. 4፥10 ብቻ የተገለጠ

ሲሆን፤ ቅዱስ ሉቃስ ተወዳጅና ታማኝ የጳውሎስ ረዳት እንደነበረ፤ በሕክምናም እንዳገለገለው ተጠቅሷል። ሉቃስ የግሪክ ስም በመሆኑ በግሪኩ ዓለም የኖረና ከአሕዛብ ወገን እንደነበረም ሊያመለክት ይችላል። የቤ.ክ. አባቶች ሉቃስ 3ኛውን ወንጌልና የሐዋርያትን ሥራ እንደጻፈ ይናገራሉ፤ ከአንዳንዶች በስተቀር ሊቃውንት ሁሉ ይህን ትውፊት ይቀበላሉ። በዚህ መሠረት ሉቃስ ከሐ.ሥ. 16፡10 ጀምሮ «አኝ» እያለ በመጻፉ ከጢሮኦሳ ጀምሮ እስከ ሮም ድረስ ከሐዋርያው ጳውሎስ ጋር በወንጌል ሥራ እንደተሳተፈ እናስተውላለን።

ሉቃስ ወዳጁ ለሆነው ቴዎፍሎስ በአክብሮት ሲጽፍ፤ ያላያቸውን ነገሮች ካየአቸው የዓይን ምስክሮች አረጋግጦ በብዙ ጥንቃቄ ተርኳል። የአጻጻፉም ዘዴ የተማረና በድርሰት ልዩ መያ ያለው ሰው መሆኑን ያሳያል፤ ሉቃ. 1፡1-4፤ ሐ.ሥ. 1፡1-3። ሉቃስ የጻፈው ታሪክ የኦርኬኦሎጂ ምርመራ ትክክለኛ መሆኑን ያሳያል። ጳውሎስ በሮም ታስሮ ሳለ «የሐዋርያትን ሥራ» በ64 ዓ.ም. ገደማ ከጻፈው፤ ወንጌሉን ደግሞ ከዚህ በፊት በ62 ዓ.ም. ገደማ የጻፈ ይመስላል። «ቴዎፍሎስ» ይመ.

የሉቃስ ወንጌል፤ ሉቃስ፤ ቴዎፍሎስና ሌሎች የአሕዛብ ወገኖች ስለ ክርስቶስና ስለ ቤ.ክ. እርግጡን እንዲያውቁ ወንጌሉንና የሐዋርያትን ሥራ ጻፈ፤ 1፡1-4፤ ሐ.ሥ. 1፡1-3፡8። ታሪኩን ሲጽፍ ከሮም መንግሥት ፖለቲካና ከአይሁድ ሁኔታ ጋር አዛምዶታል፤ 1፡5፤ 2፡1-2፤ 3፡1-2። የሉቃስ ወንጌል በአቀማመጡ የማርቆስን ወንጌል ቅደም ተከተል በአብዛኛው ሲከተል፤ በተለይ ሦስት ረጃጅም ክፍሎች ተጨምረውበታል፤ እነርሱም፡

ሀ) የቅድስት ድንግል ማርያም ታሪክ፤ የመጥምቁ ዮሐንስ መወለድና የኢየሱስ ልደት (ም. 1 እና 2)፤

ለ) ከገሊላ እስከ ኢየሩሳሌም ድረስ በነበረው ጉዞ የኢየሱስ ትምህርት በተለይም የደጉ ሳምራዊ፤ የጠፋው ልጅ፤ የሀብታሙና የአልዓዛር ... ታዋቂ ምሳሌዎች (9፡51-19፡10)፤

ሐ) ከትንሣኤው በኋላ የኢየሱስ መታየትና ትምህርቱ፤ እንደዚሁም ዕርገቱ (24፡13-53) ናቸው።

ሉቃስ የክርስቶስን አገልግሎት ሲያብራራ በሚከተሉት ነጥቦች ላይ ትኩረት አድርጓል ፡-

1. ክርስቶስ ለዓለም ሁሉ መጣ፤ ኢየሱስ በአይሁድ መካከል ቢሠራም ለዓለም ሁሉ እንደመጣ ብዙ ማስረጃዎች አሉ፤ 2፡14፡32፤ 3፡3-6 («ሥጋም የለበሰ ሁሉ ...»)፤ 4፡25-27፤ 9፡52፤ 10፡33፤ 17፡16፤ 24፡47።

2. ክርስቶስ ለሰዎች መጣ፤

ሀ) የማቴዎስ ወንጌል ምሳሌዎች የእግዚአብሔርን መንግሥት ምንነት ሲያብራሩ፤ ሉቃስ የመረጣቸው ምሳሌዎች ግን በአብዛኛው ለሰዎች ትኩረት ይሰጣሉ። ይህም አጽንኦት በዛህኑ ዞካርያስ፤ በቅድስት ድንግል ማርያምና በዘመድዋ ኤልሳቤጥ (ም. 1 እና 2)፤ በእሳትማማቾች በማርያምና በማርታ (10፡38-42)፤ በቀራጩ ዘኪያስ (19፡1-10)፤ በሐዘን ላይ በነበሩት

በቀለዮጳና በዓደኛው (24፡13-35) ታሪኮች ይታያል።

ለ) ክርስቶስ ከገብረተሰብ ውጭ ለሆኑትና ለተናቁት ሰዎች ርኅራኤውን ማሳየቱን ይገልጣል፤ በከተማ ትናር ለነበረች ኃጢአተኛ ሴት (7፡36-50)፤ ለቀራጩ ዘኪያስ (19፡5፡8-10)፤ ለተሰቀለው ወንበዴ (23፡39-43) እና ለሳምራውያን (9፡52-56፤ 10፡33፤ 17፡16)።

ሐ) ሌቶች በክርስቶስ አገልግሎት የነበራቸው ድርሻ በዚህ ወንጌል ከፍ ያለ ስፍራ ተሰጥቶታል። በተለይም በልደቱ (1፡39-56)፤ በአገልግሎቱ (8፡1-3) በሕማማቱ (23፡27-31፡49፡55) እና በትንሣኤው፤ 24፡1-11። በሌሎች ወንጌሎች ያልተጠቀሱ 13 ሌቶች በሉቃስ ወንጌል ተጠቅሰው ይገኛሉ። ይህ ወንጌል ለልጆችም የተለየ ስፍራ ይሰጣል፤ 7፡12፤ 8፡42፤ 9፡38፤ 18፡15።

መ) ክርስቶስ በልዩ ልዩ ሰዎች ቤት ተጋብዞ ምግብ እንደበላ ተመዝግቧል፤ ከፈረሳውያን ጋር (7፡36-50፤ 11፡37-44፤ 14፡1-4)፤ በጢታንያ (10፡38-42)፤ በኢያራኮ (19፡1-10) እና በሌማሁስ (24፡13-32)።

ሠ) በወንጌል ደስታ እንደሚገኝ ያሳያል፤ 1፡14፡44፡47፤ 6፡21፡23፤ 15፡7፡10፡23፡32፤ 24፡52-53። አራቱ የምስጋና መዝሙሮች ተመዝግበው የሚገኙት በዚህ ወንጌል ብቻ ነው፤ 1፡46-55፡68-79፤ 2፡14፡29-32።

ረ) የሀብታምነትና የድህነት ሁኔታና ውጤት በብዙ ምሳሌዎች ተብራርቷል፤ በተለይ በሁለት አበዳሪዎች (7፡41-43)፤ በሰነፍ ሀብታም (12፡15-21)፤ በግንብ ሠሪ (14፡28-30)፤ በመጋቢ (16፡1-9)፤ በሀብታሙና በአልዓዛር (16፡19-31)፤ በምናን (19፡11-27)። ገንዘብን በተመለከተም የሚከተሉትን ጥቅሶች ይመ.፤ 1፡53፤ 3፡13-14፤ 6፡20-24፤ 14፡12-14፤ 16፡14።

3. ክርስቶስ ለተከታዮቹ ምሳሌ ለመሆን መጣ። ይህም የሚታየው በተለይ ፡-

ሀ) በጸሎት፤ ታላላቅ ተግባራትን ከመፈጸም ጋር ክርስቶስ 9 ጊዜ እንደጸለየ ተመዝግቧል፤ 3፡21፤ 5፡15-16፤ 6፡12፤ 9፡18-22፡29፤ 10፡17-21፤ 11፡1፤ 22፡39-46፤ 23፡34፡46። ሦስት ምሳሌዎች ስለ ጸሎት ያስተምራሉ፤ 11፡5-13፤ 18፡1-8፡9-14። ደቀ መዛሙርትንም ብዙ ጊዜ እንዲጸልዩ መከራከታቸዋል፤ 6፡28፤ 11፡2-4፤ 22፡40-46።

ለ) በመንፈስ ቅዱስ ምሪት፤ 4፡1፡14፡17-19፤ 10፡21። የመንፈስ ቅዱስ ኃይል ለተከታዮቹ ያስፈልጋል፤ 3፡16፤ 11፡13፤ 24፡49።

በአራቱ ወንጌሎች ከተጠቀሱት 36 ተአምራት ውስጥ ሉቃስ 21ዱን በመመዝገብ ክርስቶስ በአጋንንት፤ በበሽታ፤ በተፈጥሮና በሞት ላይ ሥልጣኑን ገልጧልና እርሱ «ጌታ» በመሆኑ የእግዚአብሔር የባሕርይ ልጅ ነው፤ 1፡35፡43፤ 2፡11፤ 3፡3-5፤ 4፡8፡12፤ 20፡13፤ 41፡44፤

24:49። ይህም ቢሆን ሉቃስ፡ ኢየሱስ በሰዎች መካከል በመመላለሱ በተለይ ሰው በመሆኑ ላይ ያተኮራል፤ ይህም ከዚህ በላይ እንደተመለከትነው በወንጌሉ አገላለጥ፣ የትውልድ ሐረጉ እስከ አዳም ድረስ በመጠቀሱ (3:23-38) እና ከትንሣኤ በኋላ በሰውነቱ የሆነውን በመመዝገብ ላይ በግልጽ ይታያል፤ 24:30:37-43።

የሰው ልጅ የጠፋውን ሊፈልግና ሊያድን መጣ፤ 19:10። ተልእኮውን ሲደመድም በሙሴ፣ በነቢያት በመዝሙራትም መሠረት መከራ እንደሚቀበል፣ እንደሚሞትና እንደሚነሣ፣ ከዚያም ወደ ክብሩ ገብቶ የአባቱን ተስፋ ሰደቀ መዛመርቱ እንደሚሰጥ ነገራቸው። ይህንም ኃይል ተቀብለው በስሙ ንስሐንና የኃጢአት ይቅርታን ወንጌል ለዓለም ሁሉ እንደሚሰብኩ ከተናገረ በኋላ እነርሱን ባርኮ ወደ ሰማይ ዐረገ፤ 24:44-53።

አክፋረል ፡-

1. መግቢያ፤ 1:1-4
2. የጌታ ይፋ አገልግሎት ዝግጅት፤ 1:5-2:52
3. የጌታ ይፋ እንቅስቃሴና ትምህርቱ፤ 3:1-4:13
4. ጌታ በገሊላ ማስተማሩ፤ 4:14-9:50
5. ጌታ ወደ ኢየሩሳሌም መሄዱ፤ 9:51-19:48
6. ጌታ በኢየሩሳሌም ማስተማሩ፣ መያዙና መስቀሉ፤ መቀበሩም፤ 20:1-23:56
7. የጌታ ትንሣኤ፣ እንደገና መታየቱ፣ ማስተማሩና ዕርገቱ፤ 24:1-53።

ሉድ፤ 1. የሌም ልጅ፤ ዘፍ. 10:22። 2. የአገር ስም፤ ብዙ ሊቃውንት የአሁኑ ሊቢያ ነው ይላሉ፤ ኢሳ. 66:19፤ ኤር. 46:9።

ሊቀ ካህናት፤ ካህናትን የሚቈጣጠር የካህናት አለቃ። ይህ ማዕርግ በመጀመሪያ ለአርን፣ በኋላም ከአርን ቤተሰብ ለዋናው ተሰጠ። በመጀመሪያ ጊዜ እልቅናው እስከ ሞት ድረስ ነበረ፤ በኋላ ግን ነገሥታት እንደፈለጉ ሊቃነ ካህናትን ይሾሙና ይሸሩ ነበር። በክርስቶስ ጊዜም እንደነሐና ያሉ በሮም መንግሥት የተሾሙ ሊቃነ ካህናት ነበሩ፤ 1ነገ. 2:26፤ ሉቃ. 3:2። የሊቀ ካህናቱ ልብሶች በዕውቅ (በልዩ ዓይነት) የተሠሩ ነበሩ። እነርሱም ፡- ኡሪምና ቱሚም የተቀመጡበት የደረት ኪስ፣ ኤፋድ፣ ቀሚስ፣ ዝንጉርጉር ሽሚዝ፣ መጠምጠሚያ፣ «ቅድስና ለእግዚአብሔር» የሚል የተቀረጸበት የወርቅ አክሊልና መታጠቂያ ናቸው፤ ዘጸ. 28:1-39 ይመ.

አርን ሲሾም ሙሴ እንዲያለብሰው፣ በዘይትም እንዲቀባው ታዘዘ፤ ዘጸ. 29:1-9። ሊቀ ካህናት ቤተ መቅደስን ያስተዳድራል፣ ካህናትንም ይቈጣጠራል፤ 1ሳጤ. 3:12:13፤ 2ነገ. 12:7፤ 22:4። በሸንጎም ላይ ሊቀ መንበር ይሆን ነበር፤ ማቴ. 26:57-65። ሊቀ ካህናት በማስተሰሪያ ቀን ልዩ መሥዋዕት ለሕዝብ ያቀርባል፤ በዚህም ቀን ብቻ ወደ ቅድስተ ቅዱሳን ገብቶ በታቦቱ ላይ ደም ይረጫል፤ ዘሌ. 16። «የማስተሰሪያ በዓል» ይመ.

አሁን የብ.ክ. የሊቀ ካህናት ሥራ ቀርቷል።

ክርስቶስ የኢ.ክ. ሊቀ ካህናት በመሆን ራሱን አንድ ጊዜ ሠውቶ ወደ ሰማያዊት መቅደስ ገብቷልና፤ ዕብ. 9:1-28፤ 10:12-21። «ካህን»፣ «የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር» ይመ.

ሊቀ ካህናት ልብስ ተክህና እንደለበሰ

ሊቃኦንያ፤ በትንሹ እስያ መካከል የምትገኝ ሜዳማ ቀበሌ። ጳውሎስ የጉብኝቱው ልስጥራንና ደርቤን የሊቃኦንያ ከተሞች ነበሩ፤ ሐ.ሥ. 14:6:11። ዛሬ በቱርክ አገር ውስጥ ትገኛለች። ካ.6በ።

ሊቅ፣ ሊቃውንት፤ በትምህርት ወይም በሥልጣን ከፍተኛ ደረጃ ያለው ታላቅ ምሁር። ክርስቶስ ደቀ መዛሙርቱን ሊቃውንት ተብለው እንዳይጠሩ አስጠነቀቃቸው፤ ማቴ. 23:10።

ሊቢያ፤ በሰሜን አፍሪቃ ከግብጽ በስተምዕራብ የምትገኝ አገር፤ ዳን. 11:43፤ ሐ.ሥ. 2:10። ቀሬና የሊቢያ ከተማ ነበረች። ካ.7በ።

ሊባኖስ፤ ከገሊላ በስተሰሜንና ከፊንቄ በስተምሥራቅ ያለው ተራራማ አገር፤ ዘጸ. 1:7። ዋናው የሊባኖስ ተራራ አርሞንዔም ነው፤ ኢያሱ. 13:5። ሊባኖስ በዝግባ ዛፍ የታወቀ ነበርና ሰሎሞን ለቤተ መቅደሱ ሥራ ከዚያ ያስመጣ ነበር፤ 1ነገ. 4:33፤ 5:6:9። የሊባኖስ ዝግባ የመንፈሳዊ ክብር እድገትን (መዝ. 92:12) ከራሱን በምሳሌነት ያመለክታል፤ ኢሳ. 2:12-16።

ላሜሕ፤ 1. በቃየል ትውልድ በኩል ከአዳም

ሰባተኛ ሆኖ የያባል፣ የዮባል፣ የቱባል ቃይንና የናዕማ አባት ነበር። ባለ ሁለት ሚስቶች ከሆኑት መጀመሪያው ነበር። ሰው ገድሎ ፎክሯል፤ ዘፍ. 4፡18-24። 2. በሌት ትውልድ በኩል ተወልዶ የማቱላላ ልጅ የኖላ አባት ላሚሕ ይባል ነበር፤ ዘፍ. 5፡25-28-31።

ላቨ፤ ሚለጠ፤ ላላ፤ የምላሱ፤ የወፍሮ ስለቱ ሲበርድ ላቨ ይባላል። የወፍሮ መላሸት የደከመ ድምፅ ምሳሌ ነው፤ መዝ. 12፡4።

ላባ፤ የአብርሃም ወንድም የኖኑር ልጅ የባቱኤል ልጅ፤ የርብቃ ወንድም ነበር፤ ዘፍ. 11፡29፤ 22፡20-23፤ 24፡24-29። ርብቃ የይስሐቅ ሚስት እንድትሆን ፈቀደ፤ ዘፍ. 24፡50-60። የእጉላ ልጅ ያዕቆብን ተቀበለው፤ ልጆቹንም ልያንና ራሒልን ለሚስትነት ሰጠው፤ ዘፍ. 29፡13-30። ያዕቆብ ሃያ ዓመት እያገለገለው አስቀድሞ በሚስቱ ጉዳይ (ቀ. 25) በኋላም በደመወዙ ያታልለው ነበር፤ ዘፍ. 30፡27-36፤ 31፡7። ያዕቆብም በሸሸው ጊዜ እግዚአብሔር፣ ሳይጉዳው እንዲያሰናብተው ላባን አስጠነቀቀው፤ 31፡22-55።

ላት፤ የበግ ጅራት። ስብ ይበዛበታል፤ በብ.ክ. ከሚቃጠለው መሥዋዕት አንዱ ክፍል ላት ነበር፤ ዘጸ. 29፡22፤ ዘሌ. 3፡9።

ላይ፥ በላይ፥ ከላይ፤ የታች፣ በታች፣ ከታች ተቃራኒዎች ሲሆኑ፣ ስለ ማዕረግ እንደዚሁም ስለ መንፈሳዊ ሁኔታዎች ሊያመለክቱ ይችላሉ። እግዚአብሔር በየትም ስፍራ የሚገኝ ቢሆንም (መዝ. 139፡7-10)፣ በሥልጣን፣ በክብርና በኃይል ከሁሉ በላይ ሆኖ በስፍራ ደግሞ ከሰው በላይ እንዳለ እንዲታሰብ ተገልጧል፤ ዳን. 7፡13፤ ሐ.ሥ. 1፡9፤ ኤፌ. 1፡21።

የሊባናስ ዝግባ

ላጨ፤ ካህናትና ናዝሬውያን ጠጉራቸውን መላጩት አይፈቀድላቸውም፤ ዘሌ. 21፡5፤ ዘኁ. 6፡5። ሰዎች ለሞት ሰው ሲያዝኑ (ኢዮብ 1፡20)፣ ናዝሬዊ ሲረክስ (ዘኁ. 6፡9)፣ ሌዋዊ ለክህነት ሲቀርብ (ዘኁ. 8፡7)፣ ለምጻም ሲነጻ (ዘሌ. 14፡8) ለውርደትም ምልክት ይላጩ ነበር፤ 2ሳሙ. 10፡4።

ሌሊት፤ ከፀሐይ መግቢያ እስከ መውጫ በጥንት ጊዜ በሦስት (መላ. 7፡19)፣ በክርስቶስ ጊዜ በአራት ክፍል ይከፈላል ነበር፤ ማር. 6፡48።

የሌሊት ቀኑ፤ የሌሊት ብርድ፤ የቀን ሐሩር ተቃራኒ፤ ዘፍ. 31፡40።

የሌሊት ወፍ፤ እንስሳት ይመ.

የሌሊት ወፍ

ሌባ፤ በቀንና በሌሊት ሌባን ስለ መያዝ ልዩ ሕግ ነበረ፣ ሲያዘም ደግሞ ቅጣቱ እንደሰረቀው ነገር እየታየ ይወሰን ነበር፤ ዘጸ. 22፡1-4፤ ዘዳ. 24፡7። ሌባ በተራብ ጊዜ ምግብ ቢሰርቅ ሰዎች ቢያዝኑለትም እንኳ ቅጣቱ አይቀርለትም ነበር፤ ምላ. 6፡30-31። ሌቦች የእግዚአብሔርን መንግሥት አይወርሱምና በክርስቶስ ሲያምኑ ሌብነታቸውን ትተው በገዛ እጃቸው ሠርተው ለራሳቸውና ለሌሎች እንዲደክሙ ታዝዘዋል፤ 1ቆሮ. 6፡10፤ ኤፌ. 4፡28። የሌባ ድንገተኛ አመጣጥ ለክርስቶስ ዳግም ምጽአት ምሳሌ ሆኗል፤ 1ተሰ. 5፡4፤ 2ጲጥ. 3፡10።

ሌዊ፥ ሌዋውያን፤ ስሙ «ይጠጋል» ማለት ነው። ልያ ለያዕቆብ የወለደችለት ሦስተኛ ልጅ፤ ዘፍ. 29፡34። በእጉላ በዲና ምክንያት ከወንድሙ ከስምያን ጋር የሴኪምን ሰዎች ገደለ፤ ዘፍ. 34፡25-30-31፤ 49፡5-7። ሌዊ ከእስራኤል ነገዶች የአንዱ አባት ሆነ፣ በስሙም ነገደ ሌዊ (ሌዋውያን) ተብሎ ተሰየመ፤ ዘፍ. 46፡11። በሙሴ ዘመን የሌዊ ልጆች በረከትን አገኙ፤ ዘጸ. 32፡25-29፤ ዘዳ. 33፡8-11። ሙሴና አሮን ከሌዊ ነገድ ነበሩ፤ ዘጸ. 2፡1፤ 6፡16-27። የአሮን ልጆች ለክህነት፣ ሌዋውያንም ሁሉ ለእግዚአብሔር አገልግሎት ተለዩ። የሌዋውያን ሥራና አገልግሎት በአራት ዘሌዋውያን ተገልጧል። በከነዓን የርስት ድርሻ ሳይሆን 48 ከተሞች ተሰጡአቸው፤ የእስራኤልም ልጆች አሥራት ርስታቸው ሆነ፤ ዘኁ. 18፤ ኢያሱ 21። «ነገድ» ይመ.

ሌጌዎን፤ ጥፍራ ማለት ነው። በሮም የጦር ሠራዊት ዋናው ክፍል ጦር ሌጌዎን ይባል ነበር። በአንድ ሌጌዎን ውስጥ እስከ ስድስት ሺህ እግረኞችና ፈረሰኞች ነበሩ፤ ማር. 5፡9።

ሌጦ፤ ከበግና ከፍየል ከሌላም እንስሳ ቆዳ የሚሠራ ዐጽፍ። መናንያን ይለብሱታል፤ ሌጦ ዓለምን የመናኝ ምልክት ነው፤ ዕብ. 11፡37።

ልመና፤ በጸሎት የምንጠይቀው ነገር ሁሉ ልመና ይባላል። «ጸሎት» ይመ.

ልመኤል፤ በምላ. 31፥1 «የማሳ ንጉሥ» ተብሎ በቀ. 2-9 የሚገኘውን የእናቱን ትምህርትና ምክር ያስታወቀ ነበረ። ከዚህ በቀር ስለ እርሱ የሚታወቅ ነገር የለም። የአይሁድ ሊቃውንት ሰሎሞን ራሱ ነው ይላሉ።

ልሳን፤ የሚከተሉትን አሳቦች ይገልጻል፤ እንደሰትን፤ ቋንቋን (1ቆ። 14፥26)፤ የባሕር ሰላጤን (ኢያሱ 15፥2)፤ የእሳት ላንቃን፤ ሐ.ሥ. 2፥3።

በልሳን መናገር፤ ደቀ መዛሙርትና ሌሎች ሰዎችም በበዓለ ጎምላ ቀን በአዲስ ልሳን ተናገሩ፤ ይህም የሆነው መንፈስ ቅዱስ በሞላባቸው ጊዜ ነው፤ ሐ.ሥ. 2፥1-21። መንገዱ ወደ አሕዛብ ለመድረሱ ማረጋገጫ እንዲሆን ይህ ስጦታ ተሰጠ፤ ሐ.ሥ. 10፥44-47፤ 11፥15። ደግሞም በኤፌሶን ለነበሩት ለዮሐንስ ደቀ መዛሙርት ተሰጠ፤ ሐ.ሥ. 19፥6።

ሐዋርያት በበዓለ ጎምላ ቀን ሰሚዎች በሚያስተውሉት ልሳን (ቋንቋ) ተናገሩ፤ በቆሮንቶስ ግን ሰሚዎች እንዲያስተውሉ ከመንፈስ ቅዱስ የሚገኝ የመተርጎም ስጦታ ያለው ሰው እስፋላጊ ሆነ።

በቆሮንቶስ ቤ.ክ. በልሳን ስለ መናገር ብዙ ጥያቄ ተነሥቶ ስለነበረ፤ ጳውሎስ በ1ቆሮ. 12፥10-11፤28-30 እና በ2ኛ. 14 ላይ ለችግሩ የበኩሉን መፍትሄ ሰጥቷል።

አንዳንዶች በመቅ. የእግዚአብሔር መገለጥ አንድ ጊዜ ፈጽሞ ስለተሰጠና በልሳን መናገር የመገለጥ ስጦታ በመሆኑ ዛሬ አይሠራም ይላሉ። ሌሎች ግን ጳውሎስ እንደተናገረው በሥርዓት እስከተደረገ ድረስ የልሳን ስጦታ አሁንም አለ ይላሉ።

ልስጥራን፤ በትንቹ እስያ በሊቃኦንያ አገር የነበረች ከተማ፤ ሐ.ሥ. 14፥6። ጳውሎስ በምስቱ ጉዞዎቹ ልስጥራንን ጉብኝቷል፤ ሐ.ሥ. 14፥6-23፤ 16፥1፤ 18፥23። ከተማዋ አሁን ፈርሳለች፤ ካ. 6በ።

ልቅሶ፤ አይሁድ ሰው በሞተ ጊዜ የልቅሶ ልማድ ነበራቸው። ለታላላቅ ሰዎች ረጅምና ከፍ ያለ ሥርዓት ይፈጽሟቸዋል፤ ዘፍ. 50፥3፤7-11፤ ዘዳ. 34፥5-8፤ 2ዜ.መ. 16፥14። መሾ የጎዘን ቅኔ ይቀጥላቸው ነበር፤ 2ሳሙ. 1፥18-27። ሥርዓቱ እንደ ዘመኑ፤ እንደ አገሩ፤ እንደ ቤተሰቡ ነበር። ጾም መጽም (1ሳሙ. 31፥13)፤ ልብስ መቅደድ፤ በራስም ላይ ትቢያን መነሳስ (2ሳሙ. 1፥2)፤ ማቅ መልበስ፤ ራስንም መግጨት (ኢሳ. 22፥12) የተለመደ ነበር። ሆኖም እስራኤል የከነዓናውያንን ልማድ እንዳይከተሉ ተከልክለዋል፤ ዘፈ. 19፥27-28፤ ዘዳ. 26፥14። እስሊቃሾች ይቀጠሩ ነበር (ኤር. 9፥17-18)፤ ኢየሱስ ግን አልተደሰተባቸውም፤ ማቴ. 9፥23-25። ኢየሱስ እውነተኛውን የጎዘን ምልክት በአልዓዛር ሞት ጊዜ ገልጧል፤ ዮሐ. 11፥35፤36። ምእመናን ተስፋ እንደሌላቸው በማሰብ ማዘን አይገባቸውም፤ በክርስቶስ የሞቱት ከክርስቶስ ጋር ናቸው፤ ወደፊትም ይነሣሉና፤ 1ቆሮ. 15፤ ፈል. 1፥21-24፤ 1ተሰ.

4፥13-18። «መቃብር» ይመ.

ልብ፤ በመቅ. አሳብ ልብ የሕይወት መውጫ ነው፤ ምላ. 4፥23፤ 23፥7። ልብ አእምሮን (ዳገ. 4፥16፤ 7፥4)፤ ፈቃድን (ማር. 3፥5)፤ አሳብን (ማር. 2፥6፤8) ስሜትንም ያጠቃልላል፤ ሉቃ. 24፥32። ሰው በፍጹም ልቡ እግዚአብሔርን እንዲወድ ታዝዟል፤ ማር. 12፥30።

የሰው ልብ ክፉ ነው፤ ምላ. 26፥25፤ ኤር. 17፥9፤ ማር. 7፥21-23። እግዚአብሔርም የሰው ልብ ክፉ በመሆኑ የእስራኤላውያን ልብ እንዲገረዝ አዝዟል፤ ዘዳ. 10፥16-17፤ 30፥6። ስለዚህም ሰው ወደ እግዚአብሔር እንዲደርስ ትእዛዙንም እንዲጠብቅ የተሰበረና የታደሰ የነጻም ልብ ያስፈልገዋል፤ መዝ. 51፥17፤ ኤር. 31፥31-34፤ ሕዝ. 36፥25-28፤ ማቴ. 5፥8፤ ሮም 12፥2፤ ኤፌ. 3፥16። «መመለስ» ይመ.

ልብስ ተከህኖ፤ በጸሎትና በቅዳሴ ጊዜ ካህን የሚለብሰው የከህነት ልብስ። ካህናት በቤተ መቅደስ ሲያገለግሉ የሚለብሱት ማንኛውም ልብስ ሁሉ በአጠቃላይ ልብስ ተከህኖ ተብሎ ይጠራል፤ ዘዳ. 31፥10።

ልብስ (አልባሳት)፤ 1. የልብስ ዓይነት ፡- ማቅ (ዘፍ. 37፥34)፤ ቀይ ግምጃ (ምላ. 31፥22)፤ ቁርበት ወይም ቆዳ (ዘፍ. 3፥21፤ 2ነገ. 1፥8)፤ የበግ ጠጉር (ሕዝ. 44፥17)፤ በፍታ (መላ. 14፥12)፤ የተልባ እግር (ሕዝ. 44፥17)፤ የግመል ጠጉር፤ ማቴ. 3፥4።

2. የወንዶች ልብስ ፡- መታጠቂያ (1ሳሙ. 18፥4)፤ መደረቢያ (1ሳሙ. 2፥19)፤ መጉናጸፊያ (ዳገ. 3፥21)፤ ሰናፊል (ዳገ. 3፥21)፤ ቀሚስ (ምላ. 31፥24)፤ እጆ ጠባብ (ዮሐ. 19፥23)፤ ካባ (ኢያሱ 7፥21)፤ ድግዝ ምላ. 31፥24።

3. የሴቶች ልብስ ፡- በኢሳ. 3፥20-24 ልዩ ልዩ የሴቶች ልብስ ተዘርዝሯል፤ በተለይም፤ ልግምበገላ፤ መታጠቂያ፤ መጉናጸፊያ፤ ራስ ማሰሪያ፤ ቀዳሳ፤ ዓይነ ርግብ ናቸው።

4. የካህናት ልብስ ፡- መታጠቂያ (ዘዳ. 39፥29)፤ መጠምጠሚያ፤ ሱሪት ሽሚዝ፤ ቆብ (ዘዳ. 28፥40-42፤ 39፥27-29)፤ ኤፋድ፤ 1ሳሙ. 22፥18፤ የሊቀ ካህናት ልብስ፤ ኤፋድ፤ የኤፋድ ቀሚስ፤ መጠምጠሚያው ከክሕክሊሉ። ሽሚዝና መታጠቂያው የተለዩ ነበሩ፤ ዘዳ. 28፥3-39።

5. የተለየ ልብስ ፡- ብዙ ጌጥ ያለው (2ሳሙ. 13፥18)፤ የሠርግ (ማቴ. 22፥11)፤ የዓመት በዓል፤ ኢሳ. 3፥22።

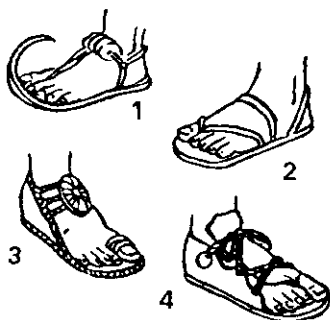
6. የወታደር ልብስ ፡- «የጦር መሣሪያ» ይመ.

7. ጫማ ፡- ዘዳ. 3፥5፤ ሐ.ሥ. 12፥8፤ የጫማ ማዘቢያ ወይም ጠፍር፤ ዘፍ. 14፥23፤ ማር. 1፥7።

ልብና፤ በለኪሶና በጌት መካከል የነበረ የከነዓናውያን ከተማ። ኢያሱ አጠፋው፤ ኢያሱ 10፥29፤30። ጦር ሠራዊቱ በእግዚአብሔር መልአክ ከመመታቱ በፊት ሰናከሬም ልብናን ወጋ፤ 2ነገ.

1. አንድ የባቢሎን ሰው በአብርሃም ዘመን። 2. አንድ የባቢሎን ንጉሥ። 3. አንድ ፈርዖን። 4. የግብጽ ለመቤት።
5. አንድ የአሦር ንጉሥና ንግሥት። 6. የይሁዳ ሰዎች በይሁዳ መንግሥት ዘመን።

ለዩ ለዩ ዓይነት ጫማ። 1. የግብጽ፣ 2. የግሪክ፣ 3. የባቢሎን፣ 4. የሮም።

19:8»

ልብን፤ በፍጥነት የሚያድግ፤ በቁመቱ መካከለኛ የሆነ የጥላ ዛፍ፤ ዘፍ. 30:37፤ ሆሴዕ 4:13»

ልክኛ፤ ሥጋዊ ጥቅም የማይፈለግ፤ መጠጥ የማያበዛ፤ በልክ የሚኖር፤ 1ጢዋ. 3:2፤ ቲቶ 2:2»

ልያ፤ የያዕቆብ ሚስት፤ የላባ ታላቅ ልጅ። አባትዋ በተንኩል ለያዕቆብ አጋባት። እንደ እጎትዋ እንደ ራሄል የተወደደች ሚስት አልነበረችም፤ ዘፍ. 29:16:17:21-30» ነገር ግን የሮቤል፤ የስምያን፤ የሌዊ፤ የይሁዳ፤ የይላኩር፤ የዛብሉንና የዲና እናት በመሆንዋ ተደሰተች፤ ዘፍ. 29:31-35፤ 30:14-21፤ ሩት 4:11» ከያዕቆብ ጋር ወደ ከነዓን ተጓዘች፤ ዘፍ. 31:5-18፤ 32:22፤ 33:1-2» ለሃራ በተገዛው መቃብር ተቀበረች፤ ዘፍ. 49:29-32»

ልደት፤ በእስራኤል ዘንድ ሕፃን ሲወለድ የሚፈጸም ሥርዓት በዘሌ. 12 ላይ ተገልጧል። ክርስቶስ ሕግን ለመፈጸም ስለተወለደ የሕግ ሥርዓት ተፈጻሚነት ለታ. 2:21-24:39» «ግዝረት» እና «ዳግም ልደት» ይሆኑ።

ልዳ፤ ከሊዮሳሌም በስተምዕራብ 35 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። ጴጥሮስ በልዳ ኤንያን ፈወሰ፤ ሐ.ሥ. 9:32-35» ዛሬ የእስራኤል ኤሮፕላን ማረፊያ ነው። በታውም ሎድ ይባላል፤ ካ. 5መ።

ልድያ፤ ጳውሎስ ወደ አውሮጳ ከተሻገረ በኋላ በመጀመሪያ ያመነች የእስያ ሴት፤ ሐ.ሥ. 16:13-15:40»

ልጅ፤ ልጆች የእግዚአብሔር ስጦታ ናቸው፤ መዝ. 127:3» በእስራኤላውያን ዘንድ ልጆች በጣም ይፈለጉ ነበር፤ ዘፍ. 15:2፤ 2ሳሙ. 18:33» ልጆች ወላጆቻቸውን እንዲያከብሩ ሲሸመግሉም እንዲረዱአቸው ይጠበቅባቸው ነበር። በዚህም እግዚአብሔር ይባርካቸዋል፤ ዘጸ. 20:12፤ ምላ. 23:22-25፤ ማቴ. 15:4-6»

ልጅ በብ.ኪ. ዘመን አጥፊ ሆኖ ሲገኝ ይቀጣ፤ ከጥፋቱ ካልተመለሰም ይገደል ነበር፤ ዘጸ. 21:18-21»

እግዚአብሔር ከአማኝ ወላጆች ጋር ቃል ኪዳን ሲመሠርት ከልጆቻቸውም ጋር መሥርቶታል፤ ዘፍ. 17:7:9-10፤ ዘጸ. 30:6፤ ሕዝ. 16:21፤ ሐ.ሥ. 2:39፤ 1ቆሮ. 7:14»

ኢየሱስ ልጆችን እንደሚወድ በወንጌል ተገልጧል፤ ማር. 9:36፤ 10:13-16፤ ሉቃ. 8:51-56» ሐዋርያትም፤ ልጆች ለወላጆች በጌታ እንዲታዘዙ አስተምረዋል፤ ኤፌ. 6:1-3፤ 1ጢዋ. 5:4፤ 2ጢዋ. 3:2» ነገር ግን ከወላጆች ይልቅ ክርስቶስን መውደድና መከተል ይገባቸዋል፤ ማቴ. 10:21:37» በሙሴ (ዘጸ. 2:1-10)፤ በሳሙኤል (1ሳሙ. 1:20-3:19)፤ በኢየሱስም እድገት ጥሩ ምሳሌዎችን እናገኛለን፤ ሉቃ. 2:7-52»

«ወላጆች»፤ «መታዘዝ» ይሆኑ።

ልጅ የሚለው ቃል ከአንድ ሰው በሥጋ የተወለደው ብቻ ሳይሆን የሚከተሉትን ሊያመለክት ይችላል ፡- 1. ከብዙ ዘመን በኋላ በትውልድ ሐረግ የሚገኝ፤ ሚሊ. 3:6» 2. የሥራ ወይም የትምህርት ተከታይ፤ 2ሃገ. 2:3:5» 3. በሃይማኖት የተወለደ፤ 1ጢዋ. 1:2» 4. በዕድሜ የበታች የሆነ፤ 1ሳሙ. 3:6» 5. የአገር ወይም የአካባቢ ተወላጅ፤ ሲኤ. 4:2» 6. የችሎታ፤ የጠባይ፤ የጥበብ ወዘተ... ባለቤት፤ ሉቃ. 10:6» 7. በሌላ አሳዳጊ ሥር ያለ፤ ሉቃ. 2:48፤ 3:23» «በኩር»፤ «ወላጅ» ይሆናል።

ልጅነት፤ በብ.ኪ. ዘመን ሰው የሌላውን ልጅ ወስዶ በሕግ የራሱ ልጅ ሊያደርገው ይችላል ነበር፤ ዘጸ. 2:10፤ 1ነገ. 11:20፤ አስ. 2:7» በእስራኤል ዘንድ «አባት» ማለት ወላጅ ብቻ ሳይሆን ጠባቂና አሳዳጊ ማለትም ነበር። በዚህም መሠረት በአብርሃም ጠባቂነት የኖሩ ሁሉ እንደ ራሱ ልጆች ሆነው ተገረዙ፤ ዘፍ. 17:9:23»

እግዚአብሔር ለእስራኤል ሕዝብ ልጅነትን ሰጣቸው፤ ሆሴዕ 11:1፤ ሮም 9:4» ክርስቶስ የእግዚአብሔር የባሕርይ ልጅ ነው፤ ዮሐ. 1:14፤ ዕብ. 1:3» የአማኞች ልጅነት ግን በመንፈስ ቅዱስ ዳግመኛ በመወለድ የሚገኝ የጸጋ ልጅነት ነው። እግዚአብሔር ዓለም ሳይፈጠር በክርስቶስ መረጣቸው፤ ኤፌ. 1:4:5» ከባርነት ወደ ልጅነት አመጣቸው፤ ይህም ልጅነት ወራሽነታቸውን ያስከትላል። ሰዎች የእግዚአብሔር ልጆች የሚሆኑት ሲያምኑ ነው፤ ዮሐ. 1:12፤ ገላ. 3:23-29፤ 1ዮሐ. 3:1» መንፈስ ቅዱስም ይህን ያረጋግጥላቸዋልና በዓለም መጨረሻ ለፍጥረት ሁሉ ይገለጣል፤ ሮም 8:14-17:20-23፤ ገላ. 4:1-6» «እግዚአብሔር 7»፤ «ዳግም ልደት» ይሆናል።

ልግምበገላ፤ ባለ ጥልፍ ጥለት ሰፋ ያለ ኩታ፤ የዱር ልብስ፤ ኢሳ. 3:22»

ሎላልት፤ ሎሎዎች ሠራተኞች ወይም አሽከሮች ማለት ነው፤ ዘፍ. 50:7»

ሎሩሃማ፤ ለነቢዩ ሆሴዕ ሴት ልጅ የተሰጠ ስም። ትርጉሙም «ምሕረት የሌለው» ማለት ነው፤ ሆሴዕ 1:6:8፤ 2:6:25፤ 1ጴጥ. 2:10» «ሩሃማ» ይሆናል።

ሎቲ፤ ከብርና ከወርቅ ከሌላም የሚሠራ በጀሮ የሚገጠለል ጌጥ፤ ዘጸ. 35:22»

ሎዓሚ፤ ለነቢዩ ሆሴዕ ሦስተኛ ልጅ የተሰጠው ስም። ትርጉሙም «ሕዝቤ ያልሆነ» ወይም «ሕዝቤ አይደለም» ማለት ነው፤ ሆሴዕ 1:9፤ 2:1:25፤ ሮም 9:25:26፤ 1 ጴጥ. 2:10» «ዓሚ» ይሆናል።

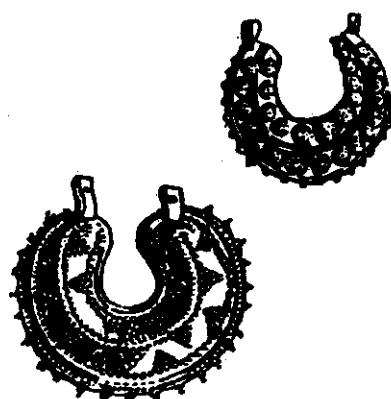
ሎዶቅያ፤ በእስያ የምትገኝ ብዙ ሀብት ያለባት ከተማ። በዚች ከተማ ለልብስ የሚሆን ጥቁር ሱፍ በብዛት ይገኝ ነበር። ዝነኛ የሆነ የዓይን መድኃኒትም በሎዶቅያ ይሠራ ነበር። ከከተማይቱ ራቅ ብሎ ከሚገኘው ጠበል ተነሥቶ በድንጋይ ቧምቧ ስለሚመጣ የከተማይቱ ውኃ ከከተማይቱ ሲደርስ ለብ

ያለ ነበር። የሐንስ ለሉደቅያ ሴክ. መልእክት ሲጽፍ እነዚህን ነገሮች ምሳሌ አድርጎ በመጥቀስ መንፈሳዊ ትምህርት ይሰጣል። ጳውሎስ በኤፌሶን ሳለ ቤተ ክርስቲያን በሉደቅያ የተመሠረተች ይመስላል፤ ሐ.ሥ. 19፡10፤ ቆላ. 2፡1፤ ራእ. 1፡11፤ 3፡14-22። ዛሬ ጆኚዝሊ የምትባል ከተማ በጠበሉ አጠገብ ትገኛለች፤ ካ. 7ለ።

ሎማ፤ የዕብራይስጥ ቃል፤ የዘይት መስፈሪያ፤ ዘሊ. 14፡10። «መስፈሪያ» ይመ.

ሎጥ፤ የአብርሃም የወንድሙ የሐራን ልጅ። በከለዳውያን ዑር ተወለደ፤ ከአብርሃም ጋር ወደ ከነዓን ተጓዘ፤ ዘፍ. 11፡27፤ 12፡5፤ 13፡1። ለምለም በሆነው በፍርዳክ ሚዳ ለመኖር መፈጠ፤ ዘፍ. 13፡5-11። ክፋት በምላባት በሰዶም ከተማ ተቀመጠ፤ ቀ. 12፡13። ከሰዶም ሰዎች ጋር በተማረከ ጊዜ አብርሃም ሎጥን መለሰው፤ ዘፍ. 14፡12-16። ሰዶምንም ለማጥፋት የመጡትን መላእክት በቤቱ ተቀበለ፤ ዘፍ. 19፡1-11። መላእክቱም ሚስቱንና ሴቶች ልጆቿን ይዘው በግድ እውጥተው አዳኑአቸው፤ ዘፍ. 19፡16። ይህንም ምሕረት ያሳዩት እግዚአብሔር አብርሃምን ስላሰበ ነው፤ ዘፍ. 18፡20-33፤ 19፡29። የሎጥ ሚስት ግን ወደ ጳላ በመመልከት የጨው ሐውልት ሆነች፤ ዘፍ. 19፡17-26። ሴቶች ልጆቿም አባታቸውን አሰክሩት፤ ከእርሱም ጸነሱ፤ ምዓብንና አምንንም ወለዱለት፤ ዘፍ. 19፡30-38። ክርስቶስ የሎጥን የሚስቱን ታሪክ ለፍርድ ማስጠንቀቂያ ወቀሰ (ሉቃ. 17፡28-33)፤ እንዲሁም የሎጥ ታሪክ እግዚአብሔር ጻድቃንን ከመከራ ሊያድናቸው መቻሉን የሚያስረዳ ምሳሌ ነው፤ 2ኢጥ. 2፡6-10።

ሐመልማል፤ የእህልና የተክል፤ የግርና የቅጠል ቡቃያ፤ ዘፍ. 1፡29።

በ1350 ገደማ ከክ.በ. የተሠሩና ከከነዓን የተገኙ ሉቲዎች

ሐመር፤ ሐምራዊ የቀይ ዳማ። ደም የሚመስል ቀይ ማለት ነው፤ 2ዚ.መ. 2፡7፤ ዘጸ. 28፡8-15። አብዮቱውን ጊዜ የፈረሰ መልክ መግለጫ ነው፤ ዘክ. 1፡8፤ ራእ. 6፡8።

ሐማ፤ የፋርስ ንጉሥ አርጤክስስ ከፍተኛ ሥልጣን የሰጠው የአይሁድ ጠላት። አይሁድን ለማጥፋት መርዳክዮስንም ለመስቀል አሰበ። ለመርዳክዮስ ባዘጋጀው መስቀል ራሱ ተሰቀለበት፤ አስ. 3፡1-15፤ 5፡9-14፤ 7፡3-10።

ሐሜት፤ አንድ ሰው ሌላውን ዐውቆ እንዲጉዳ ወይም እንዲዋረድ ስለዚያ ሰው ውሸት ወይም ክፉ ነገር ማውራት። መቅ. ሐሜትን እንዳንናገር ብዙ ጊዜ ይሰጠንቀናል፤ መዝ. 50፡20፤ 101፡5፤ ምላ. 10፡18፤ ኤር. 9፡4፤ 1ኢጥ. 2፡1፤ 1ጢሞ. 3፡11።

ሐሞት፤ 1. ከጉበት የሚወጣና ወደ አንጀት ገብቶ ከምግብ ጋር የሚቀላቀል መራራ ፈሳሽ፤ ኢዮብ 16፡13። 2. የእባብ መርዝ፤ ኢዮብ 20፡14። 3. የሚመር ተክል፤ ኤር. 9፡15። ለማደገዝካ ይጠቀሙበት ነበር፤ ማቴ. 27፡34።

ሐሞንጎግ፤ የጎግ ሠራዊት፤ ሕዝ. 39፡11፤ 15፤ «ጎግ» ይመ.

ሐሜት፤ ታላቅ ደስታ። ሐሜት አደረገ ማለት እጅግ ደስ አለው ማለት ነው፤ ሉቃ. 10፡21፤ ዮሐ. 8፡56።

ሐሩር፤ ሙቀት፤ የሚያቃጥል የፀሐይ ትኩሳት፤ ዘፍ. 31፡40፤ ማቴ. 20፡12።

ሐር፤ ከትል የሚገኝ ድር። ለጊጥና ለክብር ለብስ ያገለግላል። ነጋዴዎች ከቻይና አገር ያመጡት ነበር፤ ሕዝ. 16፡10፤ 13፤ ራእ. 18፡12።

ሐስተኞች፤ ኢየሱስ ሐስተኞች ክርስቶሶችና ሐስተኞች ነቢያት እንደሚነሡ አስቀድሞ ተናግሯል፤ ማቴ. 24፡5፤ 11፤ 23-25። እንደ እነዚህም ያሉ ሌሎች በሐስተኞች መንፈስ ተመርተው ይናገራሉ (2ዚ.መ. 18፡22)፤ ወይም ከራሳቸው ልብ ትንቢት ይናገራሉ፤ ኤር. 14፡14። «ነቢያት» ይመ.

ሐና፤ የቃሉ ትርጉም «ጸጋ» ማለት ነው።

1. የሐልቃና አንደኛ ሚስት። ልጅ ባለመውለድዋ ታዝን ነበር፤ «ለእግዚአብሔር እሰጠዋለሁ» ብላ በሙሳል ልጅ እንድትወልድ ጸለየች። ሳሙኤልንም ወለደች። ስእለትዋንም ለመፈጸም ወደ ካህኑ ዒሊ አመጣችው፤ እግዚአብሔርንም አመሰግነች። በየዓመቱ ሳሙኤልን ትጉበኝ ነበር፤ ሌሎችንም ልጆች ወለደች፤ 1ኛሙ. 1፡1-2፡21።

2. ነቢይት፤ ለማንያ አራት ዓመት መበለት ሆና ኖራለች። እርስዋም እንደ ስምዖን ከብ.ክ. ስለ ተረዳች መሲሕን ትጠብቅ ነበር። ከዚህም የተነሣ ኢየሱስ ሕፃን ሆኖ ወደ ቤተ መቅደስ በገባ ጊዜ ዐውቀችው፤ ለሌሎችም መሰከረች፤ ሉቃ. 2፡36-38።

3. ከ6 ዓ.ም. እስከ 15 ዓ.ም. የነበረ የእስራኤል ሊቀ ካህናት። በርም መንግሥት ከሊቀ ካህንነቱ ቢሻርም

አይሁድ ያከብሩት ነበር፤ ኢየሱስ ወደ ቀያፋ ሳይላክ እርሱ ፊት ተከስሶ ቀርቧል። ከልጆቹ መካከል አምስቱ እንዲሁም ቀያፋ የተባለው የልጁ ባል ደግሞ ሊቃነ ካህናት ነበሩ፤ ሉቃ. 3፡2፤ ዮሐ. 18፡13-24፤ ሐ.ሥ. 4፡6።

ሐናንያ 1. የሰጸራ ባል፣ እርሱና ሚስቱ ሐስት ስለተናገሩ ሁለታቸውም በጴጥሮስ እግር ሥር ወድቀው ሞቱ፤ ሐ.ሥ. 5፡1-10። 2. በደማስቆ ከተማ ይኖር የነበረ ምእመን። ጳውሎስ ባመነ ጊዜ ሐናንያ ወደርሱ ተልኮ ዓይኑ እንዲበራ ለጳውሎስ ጸለየለት በኋላም አጠመቀው፤ ሐ.ሥ. 9፡10-19። 3. ሊቀ ካህናት፤ በዚህ ሰው ፊት ጳውሎስ ተከሶ ቀርቦ ነበር፤ ሐ.ሥ. 23፡1-5።

ሐዊላ «ኤውላጥ» ይመ.

ሐኪም ኤር. 8፡22፤ ቆላ. 4፡14። «ፈውስ» ይመ.

ሐዋርያት «የተላኩ መልእክተኛ» ማለት ነው፤ በላኪው ስለሚመረጥ ሥልጣንን ተቀብሎ የላኪውን ትእዛዝ የሚፈጽም ባለሟል እንደራሴ ነው። በመቶ. ሐዋርያ የሚለው ቃል ልዩ ልዩ ሰዎችን ያመለክታል። ኢየሱስ የሃይማኖታችን ሐዋርያ ነው፤ ዕብ. 3፡1። እነበርናባስ በቤ.ክ. ሲላኩ ሐዋርያት ተባሉ፤ ሐ.ሥ. 14፡4-14፤ ራኢ. 2፡2። ሆኖም ብዙ ጊዜ «ሐዋርያት» ሲል ቃሉ ኢየሱስ የመረጣቸውን ዐሥራ ሁለቱን ያመለክታል። ስማቸው ፡- ጴጥሮስ (ስምዖን/ወይም ኬፋ) እና ወንድሙ እንድርያስ፣ የዘብዴዎስ ልጆች ያዕቆብና ዮሐንስ፣ ፊልጶስ፣ በርተሎሜዎስ (ናትናኤል ይሆናል)፣ ቶማስ (ዲዲሞስ)፣ ቀራጩ ማቴዎስ (ሌዊ)፣ የኢልፍዮስ ልጅ ያዕቆብ (ታናቹ ያዕቆብ ይሆናል)፣ ታዴዎስ የተባለው ልብድዮስ (የያዕቆብ ልጅ ይሁዳ ይሆናል)፣ ቀናተኛ (ቀንናዊ) ስምዖን (እንዳንዶች ናትናኤል ይሆናል ይላሉ)፣ የአስቆሮቱ ይሁዳም ናቸው፤ ማቴ. 10፡1-4፤ ማር. 3፡13-19፤ ሉቃ. 6፡12-16፤ ሐ.ሥ. 1፡12-14።

የማትያስና የጳውሎስ ሐዋርያት

የአስቆሮቱ ይሁዳ ራሱ ታንቆ ከሞተ በኋላ በእርሱ ምትክ በጴጥሮስ መሪነት በጸሎትና በዕጣ ማትያስ ተመርጦ «ከዐሥራ አንዱ ሐዋርያት ጋር ተቈጠረ»፤ ሐ.ሥ. 1፡15-26።

ክርስቶስ በምድር ሳለ ጳውሎስ አልተከተለውም። ነገር ግን ክርስቶስ በደማስቆ መንገድ ታየው፤ የአስካብም ሐዋርያ እንዲሆን ጠራው፤ ሐ.ሥ. 22፡14-21፤ ሮሞ 1፡1፤ ገላ. 1፡1-2፡10። ጳውሎስ ተአምራትን በማድረጉ፣ ወንጌልን በማስፋፋቱና አብያተ ክርስቲያናትን በመትከሉ ሐዋርያነቱን አረጋገጠ፤ 1ቆሮ. 15፡9-10፤ 2ቆሮ. 12፡12።

አንዳንዶች ጳውሎስ እንጂ ማትያስ በጌታ ባለመመረጡ ከ12ቱ ጋር ሐዋርያ ሆኖ መጠራት አይገባውም ይላሉ። ሆኖም ጳውሎስ አንድም ጊዜ ከ12ቱ ጋር ተቈጥሮ ስለማይገኝ ሉቃስ እንደሚገልጠው ማትያስን ከ12ቱ ጋር መቀጠሉ

ተገቢ አማራጭ ነው። ይህ ደግሞ የጳውሎስን ሙሉ ሐዋርያነት የሚያስከድ አይደለም፤ ገላ. 1፡11-12።

የ12ቱ አገልግሎት ሂደት

ዐሥራ ሁለት ነገዶች በእስራኤል እንደነበሩ ክርስቶስ ዐሥራ ሁለት ሐዋርያትን በመንግሥቱ ሾመ፤ ማቴ. 19፡28። ክርስቶስ በስሙ ወንጌልን እንዲሰብኩ፣ ድውዮችን እንዲፈውሱ፣ አጋንንትን እንዲያወጡ ሥልጣን ሰጥቶ ላካቸው፤ ማቴ. 10፡1-40፤ ማር. 3፡14-15፤ ሉቃ. 10፡16። ክርስቶስ በምድር ሳለ ለመንግሥቱ መግቢያ የሆነው የሐዋርያት ሥራ በተለይ በእስራኤል ተወሰነ፤ ማቴ. 10፡5። ከትንግሥቱ በኋላ ግን ወደ ዓለም ሁሉ ላካቸው፤ ማቴ. 28፡18-20። ሐዋርያት መንፈስ ቅዱስን ተቀብለው በኃይል ሰበኩ፤ ሐ.ሥ. 1፡8፤ እንዲሁም ም. 2-4 ይመ.። ሲሰብኩም የሚከተሉትን ነገሮች ደጋግመው ተናገሩ ፡- 1. ክርስቶስ በሰዎች ኃጢአት ምክንያት ሞተ፤ ተነሣም። 2. ይህም የትንቢት ፍጻሜ ነው። 3. ክርስቶስን በማመን ብቻ መዳን ይገኛል። 4. አይሁድም ግሪክም ንስሐ ቢገቡ፣ በኢየሱስ ስም ቢጠመቁም የኃጢአትን ስርየትና መንፈስ ቅዱስን ይቀበላሉ። የሐዋርያትን ሥራ፣ መልእክታትን በተለይ ሐ.ሥ. 2፡16-40፤ 1ቆሮ. 15፡3-4 ይመ.

የ12ቱና የጳውሎስ ሥልጣን

ሐዋርያት በቤ.ክ. አስተዳዳሪዎችና የትምህርት ገላፊዎች ነበሩ፤ ዮሐ. 20፡23፤ ሐ.ሥ. 2፡42፤ 1ቆሮ. 5፡3-5። ሐዋርያት ከነበያት ጋር የቤ.ክ. መሥራቾች ናቸው፤ ኤፌ. 2፡20፤ 4፡1፤ ማቴ. 16፡18። ለትምህርትና ለሥነ ምግባር አስፈላጊ የሆነው ነገር ሁሉ በሐዋርያት ለቤ.ክ. ተሰጥቷል፤ ገላ. 1፡8-9፤ ይሁዳ 3። ይህ ትምህርት የሚገኘው በኢ.ኪ. መጻሕፍት ስለሆነ፣ ከጥንት ጀምሮ ቤ.ክ. እንደ መሠረት አድርጋ ትቀበላቸዋል።

እንደ 12ቱና እንደ ጳውሎስ ያሉ ሐዋርያት አሁን የሉም፤ እነርሱ ልዩ ሥልጣን ተሰጥቶአቸዋልና፤ የተነሣውንም ጌታ በዓይን አይታውታልና፤ ማቴ. 28፡19-20፤ ሐ.ሥ. 1፡21-22፤ 1ቆሮ. 9፡1፤ 15፡8፤ 2ቆሮ. 12፡14-15፤ 1ኛኛሐ. 1፡1-4። አሁን የሚገኙት እውነተኛ የወንጌል ሰባኪዎች በሐዋርያት የተሰጠውን እውነተኛ ወንጌል ሳይጫምሩ ወይም ሳይቀንሱ ለአዲሱ ትውልድ ከግንኙነት ጭንቅ ሐዋርያት ሊባሉ አይገባቸውም፤ 2ጢሞ. 2፡2፤ ራኢ. 22፡18-19።

ከጴጥሮስና ከጳውሎስ በቀር መቶ. ስለ ሐዋርያት ብዙ አይገልጥም። ብዙዎቹ እንደ ያዕቆብ በወንጌል ምክንያት እንደሞቱ፤ በቤ.ክ. ታሪክ ይነገራል።

የሐዋርያት ሥራ፤ በአራቱ ወንጌሎችና በመልእክቶች መካከል የሚገኝ የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ማያያዣ መጽሐፍ በመሆን የቤ.ክ.ን መመሥረት፣ መስፋፋትና ሁኔታ ይገልጣል፤ የወንጌል ጸሓፊው ሉቃስ ሁለተኛ የሆነውን ይህን መጽሐፍ ደግሞ ለቲዎድሎስ የጻፈ ሲሆን፣ ኢየሱስ

የጀመረው አገልግሎትና የግስተማር ተግባር በሐዋርያት መቀጠሉን ያሳያል፤ ሉቃ. 1፡1-4፤ ሐ.ሥ. 1፡1-3። «ሉቃስ»፤ «የሉቃስ ወንጌል»፤ «ቴዎፍሎስ» ይመ.

መጽሐፉ «መንፈስ ቅዱስ በእናንተ ላይ በወረደ ጊዜ ኃይልን ትቀበላላችሁ ... እስከ ምድር ዳርም ድረስ ምስክሮች ትሆናላችሁ» የሚለው የኢየሱስ የመጨረሻ ቃል በደቀ መዛሙርቱ ሕይወት እንዴት እንደተፈጸመ ይተርካል፤ 1፡8። ይህም ከመግቢያው ቀጥሎ በስድስት ክፍሎች ተመዝግቧል፤ በየክፍሉም የተመለከተው የመጨረሻ ጥቅስ የወንጌልን ስርጭት ተግባር ይደመድማል።

የመጽሐፉ አከፋፈል ፡-

መግቢያ፤ ከትንሣኤው በኋላ ለሐዋርያት የተነገሩት የኢየሱስ የመጨረሻ ቃላት፤ ዕርገቱ፤ የማትያስ መመረጥ፤ 1፡1-26።

1. በበዓለ ንምሳ ቀን የመንፈስ ቅዱስ መውረድ፤ የጳጥሮስ ስብከት፤ ከ15 ወገኖች በመነሣት የ3000 ሰዎች አምነው መጠመቅና ወደ ቤ.ክ. መጨመር፤ የበሽተኞች መፈወስ፤ የኢየሩሳሌም ሽንቃ ተቃውሞና ስደት፤ የቤ.ክ. ሰዎች ግብዝነትና መለያየት መወገድ፤ የካህናት መመለስ፤ 2፡1-6፡7።

2. ከእስጢፋኖስ መገደል በኋላ የግሪክ ቋንቋ ተናጋሪዎች ምእመናን መበታተን፤ በሰማርያና ለኢትዮጵያዊው ጃንደረባ የቀሰጠው የፊልቅስ ምስክርነት፤ የሳውል (የጳውሎስ) መለወጥ፤ 6፡8-9፡31።

3. በይሁዳና እስከ ታላቁ ባሕር ድረስ የተሰማው የኢፕሮስ ምስክርነት፤ ኢፕሮስ፤ ከአሕዛብ ወገን የመጀመሪያውን ሰው (ቆርኔሌዎስን) ወደ ቤ.ክ. እንዲገባ መፍቀዱ፤ ወንጌል ወደ አንጼኪያ መድረሱ፤ የሐዋርያው ያዕቆብ መገደልና የኢፕሮስ ከዋት መዳን፤ የሄሮድስ ሞት፤ 9፡32-12፡24።

4. ወደ ቆጵሮስና ወደ ገላትያ የተደረገ የጳውሎስ የወንጌል ጉዞ፤ በግዝረትና በሙሉ ሕግ አሕዛብ እንዳይገደዱ በሐዋርያት ጉሳኤ መወሰኑ፤ ጳውሎስ ውሳኔውን ይዞ ገላትያ መድረሱ፤ 12፡25-16፡5።

5. ጳውሎስና ዓደኞቹ ወደ ግሪክ አገር፤ ወደ እስያ፤ በተለይም በፊልጵስዮስ፤ በተሰሎንቄ፤ በቤርያ፤ በአቲና፤ በቆርንቶስና በኤፌሶን ያደረጋቸው ሐዋርያዊ ጉዞዎች፤ 16፡6-19፡20።

6. በኤፌሶን የተነሣው ግርግር፤ በግሪክ የጳውሎስ ጉዞ፤ የኤፌሶንን ሽማግሌዎች መሰናበቱ፤ እርዳታ ይዞ ወደ ኢየሩሳሌም መድረሱ፤ በአሳዳጆቹ መያዙ፤ ለሸንጎው የሰጠው ምስክርነት፤ በቴሣርያ ለፊልክስ፤ ለፊስመስና ለንጉሥ አግሪጳ የሰጠው ምስክርነት፤ ሮም ደርሶ ፍርድን በመጠባበቅ ላይ ላለ ሁለት ዓመት በተከራየው ቤት እየመሰከረ መኖሩ፤ 19፡21-28፡20።

መጽሐፉ የሚያተኩርባቸው አሳቦች

የሉቃስ ዋና ዓላማ ወንጌል እየተስፋፋ መሄዱን መመዝገብ ሲሆን፤ ከዚህም ጋር በሰባት ነገሮች ላይ ሲያተኩር ይታያል፤ እነርሱም ፡-

ሀ. ወንጌል ለሰዎች ሁሉ ነው፤ ለአይሁድ (2፡5-11)፤ ለሳምራውያን (8፡4-25)፤ ለአሕዛብ (10፡1-11፡18)፤ ለአረማውያን (14፡8-18)፤ ለመጥምቁ ሮሐንስ ደቀ መዛሙርት፤ 19፡1-7።

ለ. ክርስቶስ፤ ሰዎች ከላይ ላይ ወገን በመምጣት በእርሱ ሲያምኑ እንደተቀበላቸው አረጋግጧል፤ ይህም የሆነው መንፈስ ቅዱስ በእነርሱ ላይ ሲወርድ በልሳን የመናገርን ወይም ሌላ መንፈሳዊ ስጦታን በመስጠት ነበር። በዚህም አማኞች ሁሉ የአንዲት ቤ.ክ. አባላት መሆናቸውን አሳይቷል፤ 2፡4፤ 8፡15-17፤ 10፡44-48፤ 11፡15-18፤ 19፡5-6፤ 1ቆሮ. 12፡12-13።

ሐ. ወንጌል የጨለማውን ሥራ ሁሉ ያሸንፋል፤ የተሸነፉት ክፉ ሥራዎች ስደት (8፡2-4)፤ ጥንቆላ (8፡9-25)፤ ምዋርት (16፡16-18)፤ ዓለማዊ ፍልስፍና (17፡34)፤ መናፍቅትን የማስወጣት ሐሰተኛ እውቀት፤ አስማተኝነት፤ ባዕድ አምልኮ (19፡13-27) ናቸው።

መ. ወንጌል በላይ ላይ ወገን ዘንድ የሚገኘውን የአሳብ መለያየት ያስታርቃል፤ 15፡1-29።

ሠ. ወንጌል የብሉይ ኪዳን ፍጻሜ ነውና አይሁድ ሊቀበሉት ይገባቸዋል፤ 2፡16-36፤ 13፡26-43።

ረ. በወንጌል ምክንያት ችግር በፈጠረ ጎሳፊነቱ የወንጌል ጠላቶች እንጂ የክርስቲያኖች ስላሌሆነ ባለሥልጣናት የወንጌልን ተከታዮች ሊደግፉ ይገባቸዋል፤ 14፡2፡19፤ 16፡17-20፤ 17፡5፤ 19፡24-27፤ 21፡27-28።

ሰ. የወንጌል እውነተኛነት በክርስቶስ ትንሣኤ ተረጋግጧል። ሉቃስ ዐሥር ንግግሮችን በአጭሩ የመዘገበ ሲሆን በንግግሮቹ ውስጥ ትንሣኤው በጉልህ ተሐቅቷል፤ ለምሳሌ 2፡24-33፤ 17፡31፤ 23፡6-8 ይመ። የጳውሎስ መመለስ ደግሞ እንደ ትልቅ ማስረጃ በመቁጠሩ ሉቃስ ሦስት ጊዜ ጽፎታል፤ 9፡1-18፤ 22፡6-16፤ 26፡12-18። ምስክርነቱን ለመቀበል የሚችሉ ግን እግዚአብሔር በሰው ልብ ሊሠራ ነው፤ 2፡47፤ 5፡14፤ 11፡18፤ 16፡14፤ 18፡9-10።

«የሐዋርያት ሥራ»፤ ጳውሎስ ፍርድን ሲጠብቅ ሳለ በ64 ዓ.ም. ገደማ እንደተጻፈ ይገመታል። «ሐዋርያት»፤ «መንፈስ ቅዱስ»፤ «ኢፕሮስ»፤ «ጳውሎስ» ይመ.

ሐውልት፤ የመታሰቢያ ድንጋይ ወይም የድንጋይ ክምር፤ ዘፍ. 28፡18፤ 31፡45-54፤ ኢያሱ 4፡1-9፤ 24፡26-27፤ ገሳሙ. 7፡12፤ 24ሙ. 18፡18። በከነዓን ሐውልት ለአማልክቶቻቸው መስገኛ ስለሆነ እስራኤል ሐውልቶችን እንዲሰብሩ ታዘዙ፤ ዘጸ. 23፡24። የሉጥ ሚስት የጨው ሐውልት ሆነች፤ ዘፍ. 19፡26።

ሐጌ፤ በ520 ከክ.በ. በኢየሩሳሌም ለነበሩት አይሁድ «በትንቢተ ሐጌ» የሚገኘውን ትንቢት የተናገረ ነበ.ይ፤ ዕዝ. 5፡12። እነርሱ ከምርኮ ከተመለሱ በኋላ ቤተ መቅደስን ለመሥራት ጀምረው ነበር። ከሳምራውያን መቃወም የተነሣ ሥራው

ተደረገ፤ ሳይፈጽሙትም 16 ዓመት ዘገየ፤ ዕዝ. ም. 3-4። ከዚህ በኋላ ሐጌ ሥራውን እንዲፈጽሙት አነሣሣቸው።

የሐጌ ትንቢት አከፋፈል :-

1. «የእግዚአብሔርን ቤት ለመሥራት ተነሡ» የሚል ወቅላይ ም. 1።
2. «እግዚአብሔር ከእናንተ ጋር ይኖራል» የሚል ማበረታቻ፤ ም. 2፡1-9።
3. «እግዚአብሔር ይባርካችኋል» የሚል ተስፋ፤ ም. 2፡10-19።
4. «እግዚአብሔር ዘሩባቤልን ከፍ ከፍ ያደርገዋል» የሚል ትንቢት፤ ም. 2፡20-23። ኤር. 22፡24 ይመ.

ሐጾር፤ «አሰር» ይመ.

ሐራብና ዜብ፤ በጊደዎን የተገደሉ ሁለት የምድያም መኳንንት፤ መላ. 7፡24-25፤ መዝ. 83፡11።

ሐዋን፤ የሕያዋን ሁሉ እናት ማለት ነው፤ የመጀመሪያዋ ሴት የአዳም ሚስት። እግዚአብሔር ከአዳም ሥጋ ፈጠራት፤ አዳምም በደስታ ተቀበላት፤ ዘፍ. 2፡20-25። ስይሞት በእባብ ምላሌ አታለላትና የተከለከለውን ፍሬ በላች፤ ፍሬውንም ለአዳም ሰጠች። በኋላም ስሕተትዋን በእባብ አመካኘች፤ ዘፍ. 3፡1-13። በሰሕተት ስለወደቀች ለባልዋ እንድትቃዘዝ በጭንቅም ልጅ እንድትወልድ ተፈረደባት፤ ዘፍ. 3፡16። አዳም ግን በእግዚአብሔር ቃል ተስፋ አድርጎ ዘር እንደሚኖራት አመኘና ሐዋን ብሎ ሰማች፤ ዘፍ. 3፡15-20። በኢ.ኪ. የመተላለፍ መጀመሪያ ሆኖ ተጠቅሳለች፤ 1ጢዋ. 2፡14-15።

ሕሊና፤ በመልካምና በከፊ መከላከል የሚለይ፤ በተፋቀ ሰውን የሚወትስ፤ በሌ ክፉም ሆነ በሌ መልካም ሥራው ሰውን እንዲያመካዝን የሚያሳዝብ፤ እግዚአብሔር በወሰዱ የተከለከሉት የጥበረ ገዛት (የጥራሉ) ምዕድር ነው፤ 1ቆሮ. 4፡41. 2ቆሮ. 5፡11።

የእግዚአብሔርን ቃል ያልሰሙ በተፈጥሮቹ በተረዳት መሠረት ሕሊናቸው ይመሰክራል፤ ሮሞ 2፡14-15።

ሰው ጉዳሕ ሕሊና እንዲኖረው የሚታየውን መልካም ነገር ሁሉ ማድረግና መጥሮ ነገርን ማስወገድ አለበት፤ ሐ.ሥ. 23፡1፤ ሮሞ 13፡5፤ 1ጲጥ. 3፡16። ሰው በስሕተት መልካም የመሰለው ክፉ ሊሆን ይችላልና የመልካምና የክፉ ነገር መለያ ምና ዳኛ ሕሊናው ሳይሆን የእግዚአብሔር ቃል ነው፤ 1ቆሮ. 8፡7። ሰው መልካሙን በወቅቱ ባያደርገው ሕሊናው ይደነዝዛል፤ በመጨረሻም አፅዋራም፤ 1ቆሮ. 8፡12፤ 1ጢዋ. 4፡2፤ ቲቶ 1፡15።

ስለዚህ አዲስ አማኝ ወይም ደካማ ክርስቲያን ሕሊናው እንዳይጉዳ በሚጠራጠርበት ጊዜ ሊገደድ አይገባም፤ 1ቆሮ. 8፡7-13። ሰው ጉዳሕ ሕሊና የሚያገኘው በእንስሳት ደም ሳይሆን በክርስቶስ ሥራ ነው፤ ዕብ. 9፡9-14፤ 10፡22፤ 1ጲጥ. 3፡21።

ሕልም፤ በእንቅልፍ ጊዜ የሚታይ ነገር። ሕልም አንዳንድ ጊዜ በቀን ከታየና ከታሰበ ነገር፤ ከአድራጉትም የተነሣ ይታለም ይሆናል። ብዙ ጊዜ ልዩ ትርጉም አይኖረውም፤ መዝ. 5፡3። እግዚአብሔር ለብዙ ሰዎች በሕልም በመታየት ፈቃዱን ገልጿቸዋል፤ ዘፍ. 20፡3፤ 28፡12፤ 37፡5-11። መላእክት የጌታን ፈቃድ ለሰዎች በሕልም ይናገራሉ፤ ማቴ. 1፡20፤ 2፡13-19። ሕልምን የመተርጉም ስጦታ ለዮሴፍና ለዳንኤል ተሰጠ፤ ዘፍ. 40፡5-23፤ 41፡14-36፤ ዳን. 2፡25-45፤ 4፡4-27። ሰዎች በመንፈስ ቅዱስ ሕልምን ሊያሰሙ ይችላሉ፤ የሐ.ሥ. 2፡17። ሕልም አንዳንድ ጊዜ ሰውን ሊያስት ይችላል፤ ዘዳ. 13፡1-4። «ራእይ»፤ «ትንቢት» ይመ.

ሕንፃ፤ የጥንት ሰዎች ሕንፃን የሚሠሩት በአትራቢያ ከሚገኙ እንጩት፤ ጭቃና ድንጋይ ነበር። በፀሐይ ወይም በእሳት ከተቃጠለ ጭቃ ጡብን ይሠሩ ነበር። ወርቅ፤ ብር፤ ናስ፤ የዝሆን ፕሮስ፤ የተቀረጸ ድንጋይና እንጩትም ለቤት ገጥ ያገለግሉ ነበር። በድሮ ዘመን የተሠሩ ብዙ ሕንጻዎች ዛሬ አሉ። አርኪዎሎጂስቶች የብዙ ሺህ ቤቶችና ሕንጻዎች መሠረቶችን ቂፍረው አማኝተዋል። አሠራሩ እንደ አገሩ የተለያየ ነበር። በሕንጻ ሥራ ከሠሉ የሚበልጡ ገራት ናቸው። በሰሎሞንና በዩርድስ የተሠሩት አብያተ መቅደስ በባለም ሁሉ የታወቁ ናቸው። «ቤት»፤ «ግንብ»፤ «ከተማ»፤ «በር»፤ «አርኪዎሎጂ» ይመ.

ሕዝቅኤል፤ የሰሙ ትርጉም «እግዚአብሔር ብርታትን ይሰጣል» ማለት ነው። በ597 ክክ.በ. የእስራኤል ልጆች ወደ ባቢሎን በተማረኩ ጊዜ ነበዩ ሕዝቅኤል ከምርኮዋቹ አንዱ ነበር። የእስራኤል ካህን ነበር። በምርኮ አገር ከሌሎች እስራኤላውያን ጋር ኮበር ከተባለው ወንዝ አጠገብ ይኖር ነበር፤ ሕዝ. 1፡3። ወንዙ የትኛው እንደሆነ ዛሬ አይታወቅም፤ ሆኖም ከባቢሎን ከተማ ብዙ እንደሚገኝ ይገመታል። ሕዝቅኤል ጥንሒያን ያጭናው ይሆናል፤ ሕዝ. 14፡14-20፤ 28፡3። ሕዝቅኤል ባለሚስትና ባልቅ ነበር፤ ሕዝ. 8፡1፤ 24፡16-18።

ሕዝቅኤል በሠላላ ሞት ዕድሜው እግዚአብሔርን በኪራዬል ላይ እንደሌ በራእይ አየ፤ ሕዝ. ም. 1። ለተማረኩት ለእስራኤል ሕዝብ ቃሉን እንዲናገር ተጠራ፤ ሕዝ. 2፡1-4። ባይናገር ግን እግዚአብሔር የኃጢአተኛውን ደም ከእጁ እንደሚፈልግ ሁሉን ጊዜ አሳጠነቀቀው፤ ሕዝ. 3፡18፤ 33፡6። የሕዝቅኤልን የአገልግሎት ዘመን በሁለት የተለያዩ ክፍሎች ልንከፍለው እንችላለን ፡-

1ኛ. ኢየሩሳሌም በ587 ክክ.በ. በጠላት እጅ ከመውደቅ አስቀድሞ በባቢሎን ምርኮዎች መከላ የፈጸመው የሰብከት አገልግሎት፤ ም. 4-24።

2ኛ. ኢየሩሳሌም በጠላት እጅ ከወደቀች በኋላ በባቢሎን የፈጸመው የሰብከት አገልግሎት፤ ም. 33-48።

ሕዝቅኤል ከኢየሩሳሌም ውድቀት በፊት ያደረገው ሰብከት የገሰፋ ሰብከት ነበር። ምክንያቱም

ተማርከው የነበሩ አይሁድ በቶሎ ወደ አገራችን እንመለሳለን። ባቢሎን ተሸንፎ አሁኑኑ ከአገራችን ይወጣልናል የማለት አሳብ ስላደረባቸው ነበር። በዚህም ሁሉ ወደ እግዚአብሔር የመመለስ ምልክት አሳዩም። ኢየሩሳሌም ልትወድቅ አትችልም የሚል አጉል እምነት ነበራቸው። ይህም እግዚአብሔር ቅዱስ መሆኑንና ኃጢአታቸውም ፍርድን እንደሚያስከትል ስላልተረዱ ነው፤ ከተማይቱ ከወደቀች በኋላ ግን የሕዝቡ መንፈስ ተለወጠና በሆነው ነገር እያዘኑ ተስፋ ቋረጡ። ከዚህም የተነሣ የነቢዩም ሰብከት ተለውጦ የሚያጽፍ ቃል ሆነ። እግዚአብሔር በምሕረቱ ሕዝቡን እንደሚያድን፤ እግዚአብሔር ራሱ አረኛ እንደሚሆናቸው (ሕዝ. ም. 34)፤ አዲስ ልብም እንደሚሰጣቸው (ሕዝ. 36፥26-28)፤ ጻዊትም ንጉሥ እንደሚሆንላቸው (ሕዝ. 34፥24፤ 37፥24-28) ተነበየ። ይህን አዲስ ሁኔታ በአዲሱ ቤተ መቅደስ ምሳሌነት ገለጠላቸው፤ ሕዝ. ም. 40-48። የዚህ ሁሉ ፍጻሜ በወንጌል ዘመን መታየቱ እመን ነው።

ቃሉ ለሰዎች እንዲሰማቸው ሕዝቅኤል ለረጅም ጊዜ በጉኑ በመተኛት፤ የሚያረክሰውን በመብላት፤ ጠጉሩን ቁርጫ በመቀበል፤ ዲዳ በመሆን፤ ሚስቱ ስትሞት ባለማልቀስ በሌላም በአዲስ ሁኔታ ያስተምር ዘንድ ታዘዘ፤ ሕዝ. ም. 4፤ 5፤ 12፤ 24። ሽማግሌዎች የነበሩ ምርኮቻት ይሰሙት ነበር። በመጀመሪያ ግን በቃሉ አልተደሰቱም። ከኢየሩሳሌም መፍረስ በኋላ በቃሉ ቢደሰቱም ብዙዎች በቃሉ መሠረት አልተለወጡም፤ ሕዝ. 2፥4፤ 33፥30-33። ሆኖም በነቢዩ አገልግሎት ወደ ኢየሩሳሌም እንዲመለሱ እግዚአብሔር ከሕዝቡ ፈቃደኛ የሆኑትን አዘጋጀ።

የሕዝቅኤል ትንቢት፤ ሕዝቅኤል

በባቢሎን ላለ ከ592-570 ከክ.በ. ለእስራኤል ምርኮቻች ትንቢት ተናገረ፤ 1፥1፤ 29፥17። አከፋፈል ፡-

1. ከኢየሩሳሌም ውድቀት በፊት ስለ እግዚአብሔር ፍርድ የተናገረው ትንቢት፤ ም. 1-24።
2. በአሕዛብ መንግሥታት ላይ የተናገረው ትንቢት፤ ም. 25-32።
3. ከኢየሩሳሌም ውድቀት በኋላ ስለ እስራኤል መመለስ የተናገረው ትንቢት፤ ም. 33-48።

ሕዝቅያስ፤ የሰሙ ትርጉም «እግዚአብሔር ኃይል ነው» ማለት ነው። በነቢዩ ኢሳይያስ ዘመን ከ716-687 ከክ.በ. የነገሠ ዐሥራ ሦስተኛው የይሁዳ ንጉሥ። አስቀድሞ ከአባቱ ከአካዝ ጋር በአንድነት ከ729-716 ከክ.በ. የነገሠ ይመስላል፤ 2ነገ. 18፥9-10-13።

ከይሁዳ ነገሥታት ሁሉ እርሱን የሚመስል አልነበረም፤ 2ነገ. 18፥5። ባዕድ አምልኮትን አጠፋ፤ ሙሴ የሠራውን የኖሱን እባብ ሰበረ፤ ቤተ መቅደስንም አሳደሰ። የእስራኤልን ነገዶች ሁሉ ፋሲካን ለማክበር ጠራ። በዘመነ መንግሥቱ ሁሉ አሦር ይሁዳን አስቸገረ፤ በዚህ ጊዜ ሕዝቅያስ ከልዩ ልዩ አገሮች ጋር

ስምምነትን ያደረገ ይመስላል (2ነገ. 20፥12-13)፤ የኢየሩሳሌምን ቅጥር አስፋፋ፤ ግንቦችን ሠራባት፤ ከከተማዋ በታች ቦይ በማስቋረር ከቅጥሩ ውጭ የግዩንን ምንጭ ውኃ ወደ ውስጥ እንዲገባ አደረገ፤ ካ.8ሀ። ሰናክራም ብዙ ከተሞችን ሲወስድ ከሕዝቅያስም ብዙ ሀብት ወሰደ። በኋላም ሕዝቅያስ የአሶርን ንጉሥ ዛቻ በጸሎት ተቃወመ፤ እግዚአብሔር አሦራውያንን ቀሠፈ። በታመመ ጊዜ በበለስ ጥፍጥፍ ተፈወሰ። በዕድሜው ላይ ዐሥራ አምስት ዓመት ተመሠረለት፤ በስፍረ ሰዓት ምልክት ተደረገለት። ነገር ግን የባቢሎን ንጉሥ መልክተኞች በመጡ ጊዜ ልቡ ታበየ፤ 2ነገ. ም. 18-20፤ 2ዚ. ም. 29-32፤ ኢላ. ም. 36-39።

ሕዝብ ቁጠራ፤ እግዚአብሔር በሲና

በሞዓብ ሜዳ ከእስራኤል ሕዝብ ለሞርነት ሊሰለፉ የሚችሉት እንዲቁጠሩ ትእዛዝ ሰጠ፤ ዘጉ. 1፥26፤ 26፥2። በዕዝራና በነህምያ ዘመን ደግሞ እግዚአብሔር የኢየሩሳሌም ሕዝብ እንዲቁጠሩ አዘዘ፤ ዕዝ. 2፥1-65፤ ነህ. 7፥6-67። ጻዊት ግን ሳይታዘዝ ሕዝቡን በመቀጠሩ እግዚአብሔርን አስቆጣ፤ ምክንያቱም ንጉሡ በሕዝብ ብላት እንዲመክር እንዲተማመን ያደረገው ይመስላል፤ 2ሳሙ. 24፥1-9፤ 1ዚ. ሙ. 21፥1-6። «ቀጥር» ይሙ።

የሮም ቄሳሮች ግብርንና ቀረጥን ለመሰብሰብ ብዙ ጊዜ ሕዝቡ በቤተሰብ እንዲጻፍ ትእዛዝ ሰጥተዋል። ዓለሙ ሁሉ እንዲጻፍ የአውግስጦስ ቄሳር ትእዛዝ ወጥቶ ነበር፤ ሉቃ. 2፥1-3። ከአይሁድ መካከል «ቀናተኞች» የተባሉ በመጻፋቸው ምክንያት በ6 ዓ.ም. ሸፈቱ፤ ሐ.ሥ. 5፥37

ሕይወት፤ ከግዑዝ ነገር በስተቀር የሚኖርና

የሚንቀሳቀስ ሁሉ ሕይወት አለው። እግዚአብሔር በራሱ ሕይወት አለው (ዮሐ. 5፥26)። ስለዚህ ሕይወት ከሌላዊት «አማልክት» ለመለየት ሕያው አምላክ ተብሏል፤ ዘዲ. 5፥26፤ ዕብ. 10፥31። እግዚአብሔር ለፍጥረቱ ልዩ ልዩ ዓይነት ሕይወት በመስጠቱ የመላእክት፤ የሰዎች፤ የእንስሳትና የዕፅዋት ሕይወት አንድ አይደለም፤ 1ቆሮ. 15፥37-41። የመላእክት ሕይወት አይጠፋም፤ ሰው ግን በሥጋ ቢሞትም ተነሥቶ ለዘላለም ይኖራል። የእንስሳት ሕይወት ደግሞ በመሆኑ ይጠፋል፤ የዕፅዋት ደግሞ ግዑዝ ሕይወት ነው። እግዚአብሔር የሕይወትን እስትንፋስ በሰው ላይ እፍ በማለቱ ልዩ ክብር ሰጠው፤ ዘፍ. 2፥7፤ ዮሐ. 1፥4። የሥጋ ሕይወት በደሙ ነውና የሰውን ደም የሚያረስስ በሞት እንዲቀጣ ተጽፏል፤ ዘፍ. 9፥4-6፤ ዘሌ. 17፥11። ሞት የሕይወት ተቃራኒ ነው፤ ሮም 6፥23። ሥጋዊ ሕይወት (ዘጸ. 1፥14፤ ዘሌ. 17፥1-12)፤ መንፈሳዊ ሕይወት (ሮም 8፥6፤ ቆላ. 3፥3) እና የዘላለም ሕይወት አለ፤ ኤፌ. 2፥5-7። «የዘላለም ሕይወት»፤ «ነፍስ»፤ «መንፈስ» ይሙ።

የሕይወት መጽሐፍ፤ የእግዚአብሔር

ሰዎች በእርሱ ዘንድ እንደሚታወቁ የሚገልጥ ምሳሌ። በብ.ኪ. የእስራኤላውያን ስም የተጻፈበትን መጽሐፍ አንዳንድ ጊዜ ቢያመለክትም (ዘጸ. 32፥32-33፤ መዝ. 69፥28፤ 139፥16)፤ ብዙ ጊዜ ከሥጋዊ

ሕይወት ቀጥሎ የዘለዓለምን ሕይወት የሚወርሱትን ምእመናንን ሁሉ ያሳያል፤ ኢሳ. 4፡3፤ ዳገ. 12፡1፤ ሉቃ. 10፡20፤ ፊል. 4፡3፤ ራእ. 3፡5፤ 20፡12-15። በዚህ መጽሐፍ ሰዎች የተመዘገቡት ከዓለም ፍጥረት ጀምሮ ነው፤ ራእ. 13፡8፤ 17፡8፤ ሐ.ሥ. 13፡48። ይህን አሳብ ይዞ የተመዘገቡት ወደ እምነት እንደሚደርሱ ያሳያል። ኢየሱስ የተመዘገቡትን በመሞቱ በማዳኑ መጽሐፉ «የበጉ ሕይወት መጽሐፍ» ተብሏል፤ ራእ. 13፡8፤ 21፡27።

የሕይወትና የዕውቀት ዛፎች፤

እግዚአብሔር በገነት ሁለት ልዩ ዛፎችን አበቀለ፤ ዘፍ. 2፡9። ሰው መልካምንና ክፉን ከሚያሳውቀው ዛፍ እንዳይበል ተከለከለ። ይህ ዛፍ የሰው የመታዘዝ መግለጫ ነበር። ከእርሱ ባይበል ኖሮ ከሕይወት ዛፍ ለመብላት ይበቃ ነበርና ሳይሞት ለዘለዓለም ይኖር ነበር። ባለመብላትም የተሻለውን ሁኔታ አግኝቶ የመልካምና የክፉ ዕውቀትን ያገኘ ነበር፤ በመብላቱ ግን ወደባሰ ሁኔታ ስለገባ የመልካምና የክፉ ልዩነትን ተረዳ። ከሕይወት ዛፍ እንዳይበል እግዚአብሔር ከገነት አስወጣው። አሁን ግን የሕይወት ዛፍ በመንግሥተ ሰማያት ይገኛል። የሕይወት ዛፍ የሚያመለክተው ሰው ሲበቃ የዘለዓለምን ሕይወት ከእግዚአብሔር እንደሚያገኝ ነው፤ ዘፍ. 2፡9፤ 3፡1-6፤ 22-24፤ ራእ. 2፡7፤ 22፡14።

ሕግ፤ አንድን ነገር ለመፈጸም የሚያዝዝ ወይም ከማድረግ የሚከለክል ትምህርት፤ መመሪያ፤ ውሳኔና ሥርዓት። ሕግ በማናቸውም ጊዜ አለ፤ ለምሳሌ ትእዛዛት ለአዳም፤ ለኖን፤ ለአብርሃም፤ ለሙሴ እንዲሁም ለሐዋርያት ተሰጥተዋል፤ ሮሞ. 3፡19-21፤ 28። እግዚአብሔር ሰዎችን የሚያስተዳድረው በቃል ኪዳን ሥርዓት ነው፤ «ቃል ኪዳን» ይሙ። ሕግ በቃል ኪዳን ውስጥ የሰውን ድርሻ ያሳያል። ሰው በእግዚአብሔር ሕግ መደሰት ይገባዋል፤ መዝ. 1፡2፤ 19፡7-11፤ 119።

1. የእግዚአብሔር ሕግ አመጣጥ፤

ሕግ ልቡና (በተፈጥሮ በሰው አእምሮ ውስጥ የሚገኝ፤ ሮሞ. 2፡12-15)፤ ሕገ አሪት (ዮሐ. 1፡17) እና ሕገ ወንጌል ተብሎ ሊከፈል ይችላል፤ ማቴ. 5፡17።

2. ሕግ በብሉይ ኪዳን ዘመን፤

በመሠረቱ ዐወርቱ ቃላት ሕግ ነበሩ፤ ዘዳ. 4፡13። ትእዛዛቱ በቃል ኪዳን መልክ ተሰጡ፤ ዘዳ. 20፡1-17። የብሉይ ኪዳን ሕግ በምስት ክፍሎች ሲመደብ ይችላል፤ እነርሱም የግብረገብ መመሪያዎች (የሞራል ሕግ)፤ የመንግሥት መተዳደሪያ ሕግጋትና የመሥዋዕት አገልግሎት መመሪያዎች ናቸው።

«ሕግ» አምስቱን የሙሴ መጻሕፍት (ማቴ. 5፡17፤ ሉቃ. 16፡16) እና ብ.ኪ. በሙሉ (ዮሐ. 10፡34፤ 12፡34) ሊያመለክት ይችላል። የብሉይ ኪዳን የአስተዳደር ዘመንንም ሊያሳይ ይችላል፤ ዮሐ. 1፡17።

ሕግ ስለ ክርስቶስ ይመሰክራል፤ ኃጢአተኝነትን በማሳወቅ ሰውን ወደ ክርስቶስ ይመራል፤ ሉቃ. 24፡44-47፤ ዮሐ. 5፡39፤ 45-47፤ ሮሞ. 3፡20፤ 7፡7፤ ገላ. 3፡24።

3. ክርስቶስ ሕግን ሊፈጽም መጣ፤

በራሱ ሕይወት ለሕግ በመታዘዙ (ገላ. 4፡4፤ 1ኢጥ. 2፡22-23)፤ ሕግን በማብራራትና በማጽናት ሕግ እንዳልቀረ በመደገፍ (ማቴ. 5፡17-48)፤ የሕግን ቅጣት ስለ ሌሎች በመቀበል (ገላ. 3፡10-13)፤ በብ.ኪ. መሥዋዕት ፈንታ ራሱን በቂ መሥዋዕት አድርጎ አንድ ጊዜ በማቅረቡ (ዕብ. 9፡11-14)፤ ተከታዮቹንም በሕግ መንገድ እንዲሄዱ በማድረግ (ሮሞ. 8፡3-4) ሕግን ፈጽመ። ክርስቶስ የኢ.ኪ. ዘመን ጀግሪ በመሆኑ ምክንያት የልዩ ልዩ ሥርዓት መኖር አስፈላጊ አለመሆኑን ተናግሯል፤ ማር. 7፡19፤ ቆላ. 2፡16-23። ክርስቶስ ሕግን በሁለት ትእዛዛት ማለትም እግዚአብሔርን በመውደድና ሰውን በመውደድ አጠቃሎታል፤ ማቴ. 22፡35-40።

4. ወንጌል የብሉይ ኪዳንን ሕግ አስረጅቶታል፤

ዕብ. 8፡13። ከአይሁድ ወገን ካመኑት ውስጥ ብዙዎች ለደኅንነት ሕግን መፈጸም አስፈላጊ መሆኑን አስተምረው ነበር። ሐዋርያት ግን ትምህርቱን አልተቀበሉትም፤ ሐ.ሥ. 15፡1፤ 5፡7-21። ምክንያቱም ሰው ሕግን ፈጽሞ መጠበቅ ስለማይችል የሕግን ሥራ በመሥራት ሳይሆን ከእግዚአብሔር ጸጋ የተነሣ፤ በክርስቶስ ሥራ መሠረት፤ በእምነት ይጸድቃልና፤ ሮሞ. 3፡24፤ 28፤ ገላ. 2፡16። ስለዚህ አማኝ አሁን «ከሕግ በታች» ባይሆንም እንኳ በሕግ የተገለጠውን የእግዚአብሔርን ፈቃድ መፈጸም ይፈልጋል፤ ይጥራልም፤ ሮሞ. 6፡14-15፤ 7፡14-16፤ 22፤ ኤፌ. 2፡8-10።

በሰው ውስጥ «የኃጢአት ሕግ» አለ፤ አማኝም ሊያሸንፈው የሚችል «በመንፈስ ሕግ» ማለትም በውስጡ በሚኖር በመንፈስ ቅዱስ ኃይል ብቻ ነው፤ ሮሞ. 7፡21-23፤ 8፡2፤ 13። በእነዚህ ጥቅሶች «ሕግ» ተብሎ የተጠቀሰው መሠረታዊ ሐቅን እንጂ ትእዛዝን ወይም ሥርዓትን አያመለክትም።

ሐር፤ 1. ከአሮን ጋር የሙሴን እጆች የደገፈ (ዘዳ. 17፡12) ከአሮንም ጋር ፈራጅ የነበረ፤ ዘዳ. 24፡14። 2. በሴይር አገር ይኖር የነበረ ሕዝብ፤ ዘፍ. 14፡6። 3. በኤዶም ዳርቻ የሚገኝ አሮን የሞተበት ተራራ፤ ዘኁ. 20፡22-29።

መሃናይም፤ የበታ ስም። ሁለት ጭፍራዎች ማለት ነው። የእግዚአብሔር መላእክት ከያዕቆብ ጋር በመሃናይም ተገናኙ፤ ዘፍ. 32፡2። የኢያሱስቲ መናገሻ ከተማ ነበር፤ 2ኛሙ. 2፡8። ዳዊት ከአቤሴሎም በሸሸ ጊዜ በመሃናይም ዐረፈ፤ 2ኛሙ. 17፡24፤ 19፡32። በገለጻድና በያቦቅ ወንዝ አጠገብ ይገኝ ነበር።

መለመለ፤ 1. የተለዩ ሰዎችን ለሥራ መረጠ፤ 1ኛጊ. 9፡15፤ 21። 2. የዛፍን ቅርንጫፍ ቁረጠ፤ ኢሳ. 18፡5።

መለከት፤ ከከብት ቀንድ ወይም ከብረትና ከብር ከሌላም የሚሠራ ለመጥሪያና ለመዘመሪያ ለአዋጅ መንገሪያም የሚያገለግል ዕቃ (ዘፍ. 4፡21፤ ኢያሱ 6፡20፤ ዘኁ. 10፡1-10፤ 2ዜ. 5፡12-13)፤ ቀንድ መለከትም ይባላል፤ ይህም ከቀንድ መሠራትን ያሳያል፤ 2ኛው. 6፡15፤ 1ዜ. 15፡28።

ለቀ ካህናት መለከት ሲነፋ

መለከት፤ ገዛትና መገገሥት፤ ክብርና ባሕርይ፤ አምላክነት፤ የእግዚአብሔር ልዩ ስም። ሌላም ትርጉም እንደ አንቀጹ ይኖረዋል። «አብ፤ ወልድና መንፈስ ቅዱስ በመለከት አንድ ናቸው» ሲባል ከላይ የተገለጠውን የቃሉን ፍቺ ያመለክታል። ቃሉ ለእግዚአብሔር ብቻ እንጂ ሌላ የሚነገር አይደለም፤ 2ኛ. 1፡3-4፤ ቴላ. 2፡9።

መለየት፤ በብ.ክ. ዘመን በተቀደሰውና ባለተቀደሰው፤ በርኩሱና በንጹሐም መካከል የመለየት ሥራ የካህናት አገልግሎት ነበረ፤ ዘሌ. 10፡10። በቤ.ክ. እውነተኛነትና ልሰተኛ ትምህርትንና መናፍሰትን የመለየት ስሞታ ተሰጥቷል፤ ሁሉም እንዲረቱን የቤ.ክ. ሽማግሌዎች ኅላሊት አለባቸው፤ 1ቆሮ. 12፡10፤ 14፡29፤ 1ተሰ. 5፡21፤ ዕብ. 5፡14። «ትዱስ» ይሆናል።

መለጣ፤ በእግዚአብሔር ሕዝብ ዘንድ በግናቸውም ዓይነት ሰው ራስ ላይ ጸጉር ከሌለ እንደ

ነውር፤ ውርደት ወይም ፍርድ ይቈጠር ነበር፤ 2ኛው. 10፡4-5፤ ኢሳ. 15፡2፤ 22፡12፤ ኤር. 47፡5። ኤልሳህ በራ በመሆኑ ወይም በነቢይነት አገልግሎት ምክንያት ራሱን በመላወቅ ሊሆን ይችላል፤ ዘኁ. 6፡18፤ 2ኛ. 2፡23፤ ሐ.ሥ. 18፡18።

መላጥያ፤ ከኢጣልያ አገር በስተደቡብ በታላቅ ባሕር የምትገኝ ደሴት። ጳውሎስ ታስሮ ወደ ሮም ሲሄድ መርከቡን ዓውሎ ነፋስ ስለሰበረው ተሳፋሪዎቹ በዚች ደሴት ከረሙ፤ ሐ.ሥ. 27፡27-28፡10። በአሁኑ ዘመን ግልታ ተብላ ትጠራለች። ካ. 7ው።

መርከብ በግዕበል ኃይል ሲሰበር

መልሕቅ፤ ከብረት የተሠራ የመርከብ ግብግብ «መርከብ»፤ ሥዕሉን በገጽ 28 ይመ.

መልአክ፤ መለአክት፤ የቃሉ ትርጉም መለአክተኛ ግለት ነው።

1. የተፈጥሮ ሁኔታቸው ፡- መለአክት በፍጥረታቸው ረቂቃን መናፍሰት ናቸው። ሥጋና አጥንት ባይኖራቸውም፤ ግሶብ የሚችል ነፃ አእምሮ ስላላቸውና ስለሚታዘዙ መንፈሳዊ አካል አላቸው። አያንዱም አይጋቡም፤ ሉቃ. 24፡39፤ ግቲ. 22፡30። ባህታቸው የግደቋጠር፤ ዕውቀታቸው ከፍ ያለ፤ ኃይላቸውም ታላቅ ነው፤ ራእ. 5፡11፤ ግቲ. 24፡36፤ ሙዚ. 103፡20። የእግዚአብሔር ልጆች፤ መናፍሰት፤ ቅጹላን ጠባቂዎችም ተብለው ይጠራሉ፤ ኢዮብ 1፡6፤ ዕብ. 1፡6-14፤ ዘኁ. 14፡5፤ ዳን. 4፡13።

2. ደረጃቸው ፡- ከሩባልና ሱራራል ላይ የደረጃ ስም ተሰጥቷቸዋል፤ 2ኛው. 22፡11። ኢሳ. 6፡2-6፤ ይሁዳ. 9። በልም የታወቁት ገብርኤልና ሚካኤል ናቸው፤ ዳን. 8፡16፤ 10፡13። በመጽሐፈ ሄናክም ሩፋኤልና ፋኑኤል፤ እንዲሁም በመጽሐፈ ዕዝራ ሱቱኤል ዑርኤል በመባል የታወቁ መለአክት ይገኛሉ፤ ሄናክ 10፡6-8፤ ዕዝ. ሱቱ. 2፡1።

3. አገልግሎታቸው ፡- ዋና ሥራቸው እግዚአብሔርን ግመስገን ነው፤ ኢሳ. 6፤ ራእ. 5፡11-12። ሰው

በኃጢአት ሰለወደቀ ምእመናንን ያገለግላሉ፤ ዕብ. 1:14። ንስሐ በሚገቡ ሰዎች ደስ ይላቸዋል፤ ሉቃ. 15:10። እግዚአብሔርን የሚፈሩትን ይጨቃሉ (መዝ. 34:7)፤ ስለ ታናናቸው በእግዚአብሔር ፊት ይቆማሉ፤ ማቴ. 18:10። በክርስቶስ ለሰዎች የተደረገውን ጥበብ ለማወቅ ይሻሉ፤ ኤጲ. 3:10፤ 1ኢጥ. 1:12። ብዙ ጊዜ የእግዚአብሔርን ቃል ሲገልጡ፤ በብዙ ጳይንት ሲያገለግሉ ኃጢአተኞችንም ሲቀጡ ይገኛሉ፤ ለምሳሌ ዘክ. ም. 4፤ ዘፍ. ም. 19፤ 2ነገ. 19:35። መላእክት ክርስቶስን አገልገሉ፤ ማር. 1:13፤ ሉቃ. 22:43። ሲያገለግሉ ብዙ ጊዜ በሰው መልክ ይታዩ ነበር፤ ዘፍ. 19:1-12፤ ሉቃ. 24:4-23፤ ዳን. 8:15-26፤ 9:21-27።

4. የወደቁ መላእክት፤ ቅዱሳን ሆነው ተፈጥረው ነበር፤ ዘፍ. 1:31። ግን ከመክላቸው ብዙዎች ኃጢአት ሠርቋው ወደቁ፤ 2ኢጥ. 2:1፤ ይሁዳ 6። እነርሱም ርዙሳን መናፍቆች፤ አጋንንት ይባላሉ። አለቃቸው ሰይጣን ነው፤ ማቴ. 25:41። ሰይጣንና መላእክቱ ምንም እንኳን በሰው ላይ ብዙ ጭጥር ነገር ቢሠሩ ከእግዚአብሔር ሥልጣን በታች ናቸው። በመጨረሻም ለዘላለም ይፈረሩባቸዋል። ኢዮብ 1:12፤ 2:3-5፤ ማቴ. 12:29፤ ሄኢ. 20:2-10።

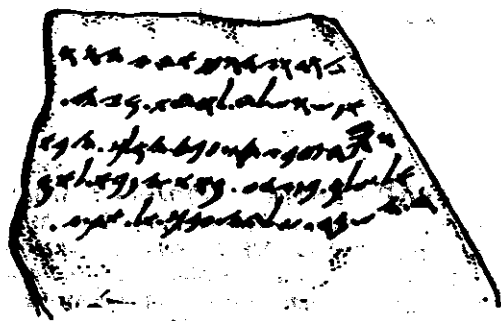
የተሰባበረ መርከብ በወሎ ነፋስ መልቀቅን ሲጥል

መልአክ፥ የእግዚአብሔር መልአክ

በብ.ኪ. ከእግዚአብሔር በላክም፤ እንደ እግዚአብሔር ሆኖ ተገልጧል፤ ለዎች እግዚአብሔርን እንዳይ አድርገው ቁጥረዋል። ዘፍ. 16:7-13፤ ዘኢ. 3:2-6፤ መላ. 13:11-23፤ 2ላሙ. 24:16፤ ዘክ. 1:12-13። ከዚህ የተነሣ «የእግዚአብሔርን መልአክ» እግዚአብሔር ወልድ ነው የሚሉ ጸሎት በአ.ኪ. ውስጥ ግን የእግዚአብሔር መልአክ ሲል ከመላእክቱ መካከል አንድን መልአክ እንጂ ወልድን አያመለክትም፤ ማቴ. 28:2፤ ሉቃ. 1:19፤ ራእ. 19:10፤ 22:8-9።

መልአክተኛ፤ ሌላ የመገናኛ ዘዴ ባልነበረበት ዘመን መልአክትን የሚያደርስ ታማኝ ሰው አስደሳች ነበር፤ ዘኢ. 25:13። በተለይም እግዚአብሔር ቃሉን ለሕዝቡ ለማድረስ ነበሩትን መልአክተኛ አድርጎ ላል። የሐንሰ ከክርስቶስ ጋር መልአክተኛ ሆኖ መልኩ ሚል. 3:1፤ ሚ. 1:2-3።

መልአክት፤ ጉዳይ የሚደግፍበት፤ በወረቀትና በሌላም የሚጸናበት ወይም ቃል በቃል የሚነገር ማስረጃ። ሐዋርያት በክርስቶስ ምስል ሰዎችን ለመጉበኘት ባልገቡ ጊዜ መልአክትን በመጻፍ ትምህርትን ይሰጡ ነበር፤ በመልአክታቸውም ስሕተትን ይቃወሙ፤ አካሄድን ያርጩ ሳያደርጉ ያጽናኑ ነበር። በአ.ኪ. ዐሥራ አራት የእውነት ሐሳቦች የሌሎች በጠቅላላው 21 መልአክቶች ይገኛሉ። ሐዋርያት በአ.ኪ. ውስጥ ከሚገኙት ሌሎች መልአክቶችን የጻፉ ይመስላል፤ ሆኖም እነዚህ መልአክቶች አልተገኙም፤ 1ቆሮ. 5:9።

በኤርምያስ ዘመን በዕብራይስጥ ቋንቋ በሸክላ ላይ ተጽፎ ከሐኪስ ከተማ መልአክት የተገኘ

መልክ ጸዴቅ፤ የጽድቅ ንጉሥ ማለት

ነው። የላሌም ንጉሥ ነበር። ይህም የሰላም ንጉሥ ማለት ነው። ምናልባትም «ላሌም» ኢየሩሳሌም ይሆናል። የእግዚአብሔርም ካህን ነበር፤ ዕብ. 7:1-3። አብርሃም ከጦርነት በተመለሰ ጊዜ መልክ ጸዴቅ ባረከው፤ አብርሃምም ከሀብቱ ቅሎ ዐሥራትን ሰጠው፤ ዘፍ. 14:18-20። የክርስቶስ ካህነት በመልክ ጸዴቅ ሥርዓት ተገልጧል፤ መዝ. 110:4።

ክህነቱ ከአሮን ክህነት እንደሚበልጥ ተጽፎለታል።
 ይህም አንደኛ፡ በሥጋዊ ትውልድ ሳይሆን
 በእግዚአብሔር መሐል በመሾሙ፤ ዕብ. 5፡5-6፤
 7፡13-17። ሁለተኛ በሞት ሳይወሰን ለዘላለም
 በማገልገል ነው፤ ዕብ. 6፡20፤ 7፡3-23-25።
 ክርስቶስ እንደ መልክ ጸዴቅ በእግዚአብሔር ሊቀ
 ካህናት በመባሉ የአሮንን ክህነት አስቀርቷል፤ ዕብ.
 5፡7-10፤ 7፡11-19።

መልክ፤ ቃሉ ብዙ ትርጉም ሲኖረው
 መሠረታዊ ትርጉሙ ከራስ እስከ እግር ያለውን
 የሰውን አቋም ይገልጻል። በተለይ በመቅ. በሦስት
 መንገድ ይገነጋል። 1. ዓይነት፤ ሁኔታ፤ አቋም፤
 ቅርጽ፤ 2ኛው. 14፡20፤ ኢሳ. 52፡14፤ 53፡2፤
 ዳን. 2፡31፤ ማቴ. 22፡20። 2. እንደ ጥላ የሌላውን
 ምሳሌ መያዝ። ሰው በእግዚአብሔር መልክ ተፈጠረ፤
 ዘፍ. 1፡26። «የእግዚአብሔር አርአያ» ይመ.።
 ምእመናን የክርስቶስን መልክ ሊመስሉ ይገባቸዋል፤
 ሮም 8፡29፤ 2ቆሮ. 3፡18። የአምላኩት መልክ ሲል
 ሥርዓት ማለት ነው፤ 2ጢዋ. 3፡5። 3. እውነተኛ
 ምሳሌ። ክርስቶስ በእግዚአብሔር መልክ ሆኖ በሰው
 መልክ ተገለጠ፤ ፊል. 2፡6-7።

መሐላ፤ ሰው የሚናገረው ቃሉ እውነተኛ
 መሆኑን ለማረጋገጥ የእግዚአብሔርን ስም ወይም ሌላ
 ነገርን ይጠራል። ይህም ምስክር እንዲሆንለት ነው።
 እንደዚሁም እውነትን ካልተናገረ ወይም ቃሉን
 ባይፈጽም መሐላው በሚምለው ሳይ እንዲመለስበት
 ይጠይቃል ማለት ነው፤ ዘፍ. 21፡23፤ ዘጸ.
 22፡11፤ 1ነገ. 8፡31-32፤ ነህ. 10፡29፤ ዘክ.
 5፡3። መሐላ በልዩ ልዩ ዓይነትና መንገድ
 ተሰጥቷል፤ ዘፍ. 14፡22፤ 24፡2-3፤ 1ኛው.
 20፡23፤ ኤር. 34፡18-19። ክርስቲያን ሁልጊዜ
 እውነትን መናገር ይገባዋል፤ ሲምልም በተፈጠረው
 ሳይሆን በእግዚአብሔር ብቻ መሆን አለበት። ደግሞም
 የእግዚአብሔርን ስም በከንቱ መጥራት አይገባም። ስለ
 ከባድ ነገር ቃሉን ለማረጋገጥ መሐላ በፈቀድም፤
 በተራ ንግግር ሳይምል ቃሉ «አዎ አዎ» እና
 «አይደለም አይደለም» ብሉ እውነትን መናገር
 እንዳለበት ክርስቶስ አስተምሯል፤ ማቴ. 5፡33-37፤
 2ቆሮ. 11፡31፤ ገላ. 1፡20፤ ዕብ. 6፡16-18።
 «መርገም» ይመ.

መሐሪ፤ እግዚአብሔር ትክክለኛ ፈራጅ ሆኖ
 ሳለ መሐሪ በመሆኑ ሰዎችን እንደሚገባቸው
 አይቀጣቸውም፤ መልካም ነገርንም ያደርግላቸዋል፤
 ለተከታዮቹም ምሳሌ ነው፤ ዘጸ. 34፡6፤ ማቴ. 5፡7።

መመለስ፤ 1. በብ.ኪ. ሕዝቡ ጥፋት ከሠሩ
 በኋላ ወደ እግዚአብሔር ሲመለሱ ባዕድ አምላኩትን
 ትተው፤ ቃል ኪዳንን አሳደሱ፤ የእግዚአብሔርንም
 ትእዛዛት ጠበቁ፤ በተመለሱም ጊዜ እግዚአብሔር
 ባረካቸው፤ 2ነገ. 17፡13፤ 23፡25፤ ኢሳ. 19፡22፤
 ኤር. 3፡12፤ ዮናስ 3፡7-10፤ ሚል. 3፡7።
 የእስራኤል ሕዝብ የቃል ኪዳን ሕዝብ ናቸውና
 ሲመለሱ በአንድነት ቃል ኪዳን አደረጉ፤ ኢያሱ
 24፡25፤ 2ነገ. 11፡17፤ 2ዚ.መ. 15፡12፤

29፡10፤ 34፡31። እውነተኛ መመለስ ንዘንን
 መግለጥና የሚታየውን አድራጎት መለወጥ ብቻ
 ሳይሆን የልብ ለውጥ ጭምር አለበት፤ ዘጸ.
 4፡29-31፤ 30፡2-10፤ ኤር. 24፡7። ሰው ወደ
 እግዚአብሔር ሲመለስ የተሰበረ ልብ የተዋረደም
 መንፈስ ይኖረዋል፤ ይህም በዳዊት (2ኛው.
 12፡13-16፤ መዝ. 51፡17) በንዕማን (2ነገ.
 5፡11-15)፤ በምናልም ይታያል፤ 2ዚ.መ.
 33፡10-13። ሰው ወደ እግዚአብሔር የሚመለሰው
 በእግዚአብሔር ቀስቃሽነት ነው፤ ኤር. 31፡18፤
 ሲኤ. 5፡21።

2. በኢ.ኪ. ንስሐ በማለት የመመለስ አላብ
 ይገለጻል። መመለስ ንስሐንም እምነትንም በአንድነት
 ሊያመለክት ይችላል፤ ማቴ. 18፡3፤ ሐ.ሥ. 3፡19።
 ሰዎች አንድ በአንድ እንደተመለሱ ይተርካል።
 ከሁሉም የታወቀ የጳውሎስ መመለስ ነው፤ ሐ.ሥ.
 9፡9። ሰው በራሱ የእግዚአብሔርን ነገር
 አያስተውልም (1ቆሮ. 2፡14)፤ እግዚአብሔርን
 አይፈልግም፤ (ሮም 3፡11፤ 8፡7)፤ የሞተ ነውና
 በራሱ ሊመለስ አይችልም፤ ኤፌ. 2፡1። ሰው ንስሐ
 እንዲገባና በወንጌል እንዲያምን እግዚአብሔር
 በሕይወቱ ይሠራል፤ ዮሐ. 16፡8፤ 1ቆሮ. 2፡4፤
 1ተሰ. 1፡5። ይህም ሥራ ዳግመኛ መወለድ (ዮሐ.
 1፡13፤ 3፡3-8)፤ አዲስ ፍጥረት (2ቆሮ. 5፡17፤
 ኤፌ. 2፡10)፤ ልብን መክፈት (ሐ.ሥ. 16፡14)፤
 ሕይወትን መስጠት (ኤፌ. 2፡5)፤ የታወረውን ልቡና
 ማብራት (2ቆሮ. 4፡4-6)፤ ልቡናንም መስጠት
 ይባላል፤ 1ዮሐ. 5፡20። ሰዎች በኃጢአታቸው ንስሐ
 እንዲገቡና በወንጌል እንዲያምኑ ታዝዞታል፤ ማር.
 1፡14-15፤ ሐ.ሥ. 2፡37-41፤ 3፡14-20፤
 8፡35-38፤ 20፡20-21፤ 1ተሰ. 1፡9-10።
 «ንስሐ»፤ «እምነት» ይመ.

መማገጃ ከተማዎች፤ በስሕተት
 (በአደጋ) ነፍስ የገደለ ከደም ተበቃዩ የሚሸሸበት
 ከተማ። በእስራኤል ስድስት ከተማዎች ለዚህ ተግባር
 ተመድበው ነበር። እነርሱም፡- ኪብርን፤ ሲኬም፤
 ቃደስ፤ በሶር፤ ራምት፤ ጎላን ናቸው። ነገሩ ተጠንቶ
 ሰውየው ከደም ጉዳሕ ሆኖ ሲገኝ ሊቀ ካህናቱ
 እስኪሞት ድረስ በመማገጃው ከተማ መቆየት
 ነበረበት፤ ዘኁ. 35፡9-15፤ ዘዳ. 19፡4-13፤ ኢያሱ
 20።

መምራ፤ በኪብርን አጠገብ ያለ ቦታ።
 የአድባር ዛፍ ነበረበት፤ ቦታው በአብርሃም ወዳጅ
 በአሞራዊው በመምራ ስም ተጠርቷል፤ ዘፍ.
 13፡18፤ 14፡13። አብርሃም በመምራ ሦስት
 እንግዶችን ተቀበለ፤ ዘፍ. 18፡1። በመምራም
 የመቃብር ቦታ ገዛ፤ ዘፍ. 23፡17። አብርሃምና
 ይስሐቅ ለረጅም ጊዜ በዚህ ኖሩ፤ ዘፍ. 35፡27።

መሞት፤ (ለኃጢአት)፤ ከኃጢአት መለየት፤
 ከኃጢአት ሥልጣንና ኃይል መውጣት ማለት ነው።
 ክርስቶስ በሞቱ ኃጢአትን አጠፋ፤ ከኃጢአት ዓለም
 ወጣ። እንደዚሁም ምእመናን በክርስቶስ ከኃጢአት
 ዓለም ወጥተዋል፤ ሮም 6፡2፤ 10፡11።

መሠረት፤ ግድግዳ ወይም ሕንፃ የሚቆምበት። በምሳሌ ረገድ ክርስቶስ የምእመናን የሕይወታቸው መሠረት ይባላል፤ 1ቆሮ. 3፡10-15። እንደዚሁም የነቢያት፤ የሐዋርያትም ትምህርትና ሥራ የቤ.ክ. መሠረት ይባላል፤ ኤፌ. 2፡20-22፤ ራእ. 21፡14-20።

መሠዊያ፤ ሰው መሥዋዕት የሚያቀርብበት፤ ከእንጨት ወይም ከድንጋይና ከሌላም የሚሠራ። ቃዳግ አቤል ከሩቤል በነበሩበት ከገነት በስተምሥራቅ መሥዋዕትን አቀረቡ፤ ዘፍ. 3፡24-4፡4። አባቶች በልዩ ልዩ ቦታዎች በተለይ እግዚአብሔር ለእነርሱ በተገለጠላቸው ቦታዎች መሠዊያቸውን ሠሩ። ዮና (ዘፍ. 8፡20)፤ አብርሃም (ዘፍ. 12፡6-8፤ 13፡18፤ 22፡9)፤ ይስሐቅ (ዘፍ. 26፡25)፤ ያዕቆብ (ዘፍ. 33፡20፤ 35፡1-7)፤ ሙሴ (ዘጸ. 17፡15) መሠዊያዎችን እንደሠሩ እናነባለን። እስራኤላውያን ከጭቃና ብረት ካልነካቸው ድንጋዮች መሠዊያዎችን ሠሩ፤ ዘጸ. 20፡24-26፤ 24፡4፤ ኢያሱ 8፡30-31፤ ሙሳ. 6፡24-26። ለመገናኛ ድንኳን የሚሆኑ በናስ የተለበጠ የሚቃጠል መሥዋዕት መሠዊያና በወር የተለበጠ የፅጣን መሠዊያ ከእንጨት ተሠሩ፤ ዘጸ. 30፡1-10፤ 38፡1-7። እስራኤል ወደ ከነዓን ሳይገቡ ከነዓናውያን ብዙ ዓይነት መሠዊያዎችን ሠርተው ነበርና እስራኤል ከእግዚአብሔር ሲርቱ እንደ እነርሱ መሠዊያዎችን ሠሩ፤ «ኩረብታ» ይሙ.

ለዎች ለመሥዋዕት የሚሆነውን በግ ሲያርዱ.

ሮማውያን ቤተ መቅደስን በ70 ዓ.ም. ባፈረሱ ጊዜ የአይሁድ መሥዋዕት ቀረ። ለክርስቲያን ግን መሥዋዕቱም፤ መሠዊያውም መሥዋዕት አቅራቢውም ክርስቶስ ነውና ሌላ አያስፈልገውም፤ ዕብ. 13፡10። አሁን እግዚአብሔር መሥዋዕታችንንና ጸሎታችንን እንደሚቀበል ዮሐንስ በቤተ መቅደስ በነበሩት መሠዊያዎች ምሳሌነት ይገልጻል፤ ራእ. 6፡9-11፤ 8፡3-5።

መሥዋዕት፤ ሰው ለአምላኩ እንዳች ነገር ቢሰጥ ወይም ቢያቃጥል ያ ነገር መሥዋዕት ወይም ቀርባን ይባላል። መሥዋዕቱም እንደ ሥርዓቱ ዓይነት

ሲሠዋ መሠዋቱ ልዩ ልዩ አሳብ ሊገልጥ ይችላል። ለምሳሌ በአምላክ ፊት ተቀባይነትን ለማግኘት ወይም ለማጠንከር ይሆናል፤ እንዲሁም የሰጪውን እምነት ወይም ንስሐ፤ ምስጋና ወይም ፍቅር ያሳያል። መሥዋዕትን ያቀርቡ የነበሩ ሰዎች አንድ እግዚአብሔርን የሚያመልኩት እስራኤላውያን ብቻ ሳይሆኑ አረማውያንም ደግሞ ለጣዖቶቻቸው ያቀርቡ ነበር።

1. በብሉይ ኪዳን። ቃሉ ለመጀመሪያ ጊዜ በዘፍ. 4፡4 ላይ ይገኛል። እንዲሁም መሠረት አሳቡ በዘፍ. 3፡21 ላይ ተገልጧል። ከሙሴ በፊት የጥንት አባቶች ለእግዚአብሔር ይሠው ነበር፤ ዘፍ. 4፡4፤ 8፡20፤ 12፡7። በአረት ሕግ ግን የካህናት ወገኖች ብቻ እንዲሠሙ ተፈቅዶላቸዋል፤ ዘጉ. 3፡10። የአረትም መሥዋዕቶች ከሥጋ፤ ከእህልና ከመጠጥ ነበሩ። ከሥጋም ሲሆን ነውር ከሌላቸው ንጹሐን ከተባሉ እንስሶችና ወርቅ መሆን ነበረበት፤ ዘፍ. 8፡20፤ ዘሌ. 22፡17-25።

እግዚአብሔር ከእስራኤል ያዘዛቸው መሥዋዕቶች አምስት ዓይነት ናቸው፤ እነዚህም የሚቃጠል መሥዋዕት፤ የእህል ቀርባን፤ የደንንት መሥዋዕት፤ የጋጢአት መሥዋዕትና የበደል መሥዋዕት ናቸው፤ ዘሌ. ም. 1-5።

የመሥዋዕት አቀራረብ ሥነ ሥርዓት በእንስሳት ሲፈጸም፤

(ሀ) እንስሳው ንጹሕ የሆነ፤ እንከን የሌለበት ነበረ፤ ዘጸ. 12፡5፤ ዘሌ. 22፡24-25፤ 1ኢጥ. 1፡18-19።

(ለ) አቅራቢው እጁን በእንስሳው ራስ ላይ ይዋናል፤ ዘሌ. 1፡4። ይህን በማድረግ በምሳሌነት ራሱን ከእንስሳው ጋር እንድ ያደርጋል፤ ጋጢአቱንም ያሸክመዋል፤ ዘሌ. 16፡21፤ ኢሳ. 53፡6፤ 1ኢጥ. 2፡24።

(ሐ) አቅራቢው ያርደዋል፤ የጋጢአት ደመወዝ ሞት ነውና፤ ሮም 6፡23፤ ዕብ. 9፡28።

(መ) ካህን የመሥዋዕቱን ደም በእግዚአብሔር ፊት ያቀርባል፤ ዘሌ. 1፡5፤ 17፡11፤ ዕብ. 9፡12።

(ሠ) ካህን ከእንስሳው እንደ መሥዋዕቱ ዓይነት ልዩ ልዩ ክፍልና ብልት ያቃጥላል። ይህ በምሳሌነት አቅራቢው ራሱን ለእግዚአብሔር አገልግሎት እንደሚያቀርብ ይገልጻል፤ ዘፍ. 8፡21፤ ሮም 12፡1፤ 2ቆሮ. 2፡14-16፤ ኤፌ. 5፡2።

(ረ) ካህን አንዳንድ ጊዜም አቅራቢው ከእንስሳ ያልተቃጠለውን በመሠዊያ አጠገብ ይቆላል፤ ዘሌ. 6፡26። ይህም በመሥዋዕቱ መሠረት ከእግዚአብሔር ጋር ኅብረት እንዳለው ያሳያል፤ 1ቆሮ. 10፡14-22፤ ይሁዳ 12።

2. በአዲስ ኪዳን።

(ሀ) የክርስቶስ መሥዋዕት፤ የኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ በሮማውያን እጅ እስከ ፈረሰ ድረስ (በ70 ዓ.ም.) አይሁድ የደም መሥዋዕቶችን ይሠጧበት ነበር። ከዚያ በኋላ ግን ቀርቷል። ታላቁ የኢ.ኪ. መሥዋዕት ኢየሱስ ክርስቶስ ራሱ ነው። ሕይወቱን

በመስቀል ላይ ሲሠዋ የብ.ኪ. መሥዋዕቶች ሁሉ በእርሱ ተፈጽመዋል፤ የሐ. 1+29፤ ዕብ. 7+27፤ 9+13፤ 10+3-14። ምክንያቱም እነርሱ የክርስቶስ መሥዋዕት ምሳሌና ጥላ ብቻ ነበሩና፤ ቁላ. 2+16፤ 17፤ ዕብ. 8+1-7። ክርስቶስ የተሠዋ እውነተኛው የፋሲካ በገ በመሆኑ ነውና (1ቆሮ. 5+6-8)፤ በእርሱ ደም እንድናልገ፤ ሮም 5+9፤ 1ጲጥ. 1+18፤ 19፤ 1ዮሐ. 1+7።

(A) የክርስቲያን መሥዋዕት፤ ክርስቲያን የሚያቀርባቸው መንፈሳውያን መሥዋዕቶች አሉ፤ 1ጲጥ. 2+5። እነርሱም የሚከተሉት ናቸው፤ ይገል ሰውነትን ለእግዚአብሔር አገልግሎት መስጠት (ሮም 12+1)፤ ለመንፈሳዊ ሥራ የሚሆን ስጦታ (ፈላ. 4+18)፤ ምስጋናና ለጌታ መመስከር (ዕብ. 13+15)፤ ጸሎት (ራእ. 8+3-4)፤ ምሕረት፤ ማቴ. 12+7፤ ዕብ. 13+16። እነዚህ ሁሉ እግዚአብሔርን ደስ የሚያሰኙ ተግባሮች ናቸው እንጂ የጋጢአት ማስተሰሪያ መሥዋዕቶች አይደሉም።

መረባርብ፤ አገባቢ መጽሐፍ የሚያነበበት በእንጨት ርብራብ የተሠራ መስበኪያ፤ ነህ. 8+4።

መረን፤ ስድነት፤ ያለ ሥርዓት መኖር። ከእግዚአብሔር የተገለጠ ነገር ባይኖር ዓለም ሥርዓት የሌለው ይሆን ነበር፤ ምላ. 29+18።

መረግድ፤ አረንጓዴ ወይም ጥቁርና ነጭ ዐይነት የከበረ ድንጋይ፤ ዘጸ. 25+7፤ ኢዮብ 28+16፤ ሕዝ. 28+13፤ ራእ. 21+19።

መረፈቅ፤ ለገብዣ በጠረጴዛ ዙሪያ መቀመጥ፤ 1ሳሙ. 16+11።

መሪሳ፤ ከለኪሶ ወደ ሰሜን የነበረ ከተማ። አንድ ሚሊዮን የኢትዮጵያን ሰዎች አሳ በመሪሳ አጠገብ አሸነፈ፤ 2ዜ.መ. 14+8-14።

መሪባ፤ ክርክር ግለት ነው። 1. እስራኤል በራፊዲያም በውሃ እጦት ምክንያት ስለ ተከራከሩ ቦታው መሪባ ተባለ፤ ዘጸ. 17+1-7። 2. በታደስ አጠገብ ሳሉ እስራኤላውያን ስለ ውሃ እጦት ከመሲጋር ተከራከሩ። በዚህ ጊዜ መሳሪያ አርገ እግዚአብሔርን አላከበሩምና ወደ ከነዓን ለመግባት አልተፈቅደላቸውም። ቦታውም መሪባ ተባለ፤ ዘጸ. 20+1-13።

መራ፥ ምሪት፥ የእግዚአብሔር አመራር፤

እግዚአብሔር ሕዝቡን ይመራል፤ ዘጸ. 40+36-38፤ ሮም 8+14። እግዚአብሔር ለሚታዘዙለት አንድ ጊዜ ፈጽሞ የተሰጠ ሃይማኖት ገልጻልና ማድረግ የሚገባቸውን አሳይቷል፤ ይህም በመቅ. ተጽፎ ይገኛል፤ ይሁዳ 3። ሰውም ለገላ ሕይወቱና ለአገልግሎቱ የእግዚአብሔርን ፈቃድ መፈለግ አለበት፤ ዘጸ. 29+29፤ ምላ. 3+5-6። እግዚአብሔር በብ.ኪ. ዘመን በሕልውና በራእይ፤ በመልአክ፤ በደመናና በእሳት ግምጃ፤ በተአምር፤ በውሪምና በቀሚያ፤ በሰማ፤ በድምፅ፤ በነቢይ ቃል፤

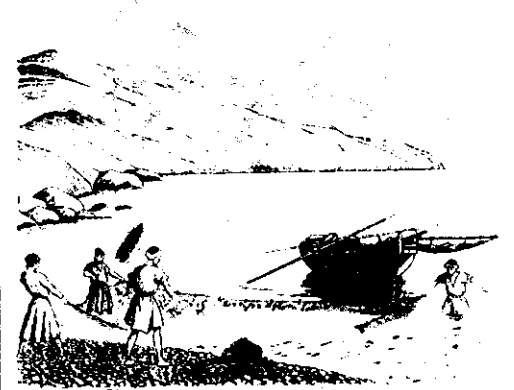
በሰው ምክር፤ በሁኔታዎች መመኛቸት፤ የእግዚአብሔርን ቃል በማንበብ ... ወዘተ. ሕዝቡን ሲመራ በመቅ. ታሪክ እናያለን፤ ዕብ. 1+1።

በእ.ኪ. ዘመን እነዚህ ክሥተቶች ቢገኙም፤ ዋና ትኩረት የሚሰጠው ለመንፈስ ቅዱስ መሪነት ነው፤ ሐ.ሥ. 2+17-18፤ 8+29፤ 39፤ 10+19፤ 11+12፤ 28፤ 15+29፤ 16+6-7፤ 21+4፤ 1ቆሮ. 2+13። መንፈስ ቅዱስ አንዳንድ ጊዜ በነቢይ አማካይነት ቢናገርም፤ ብዙ ጊዜ የአማኙን አላብና መንፈስ በመቃኘት ፈቃዱን ይገልጻል። የመንፈስ ቅዱስን መሪነት ከሌላ መንፈስ ለመለየት የምንችለው፤ አላቡ፤ ሀ) መሠረታውያን የፀኑ መጽሐፍ ቅዱሳዊ እውነቶችን የማይቃረን፤ ለ) በቤ.ክ. መሪዎችና በጸሎት ጓደኞች የሚደገፍ፤ ሐ) ከሁኔታዎች መመኛቸት ሕር የሚሰማ ሲሆን ነው። በመጨረሻ አላቡ ከእግዚአብሔር ሲሆን የክርስቶስ ሰላም እንደ ጻፉ ሆኖ የአማኙን ልብ ይገዛል፤ ቁላ. 3+15። «መገለጥ» ይመ.

መራራ፥ ማራ፤ ጣፋጭ ያልሆነ የቅጠል ወይም የውሃ ጣዕም፤ ከባድ ሐዘን በምሳሌ የሚገለጥበት ቃል፤ ዘጸ. 12+8፤ 15+23፤ ሩት 1+20፤ ማቴ. 26+75።

መራጃ፤ የድንጋይ መስበሪያ ትልቅ መዶሻ፤ 1ነገ. 6+7።

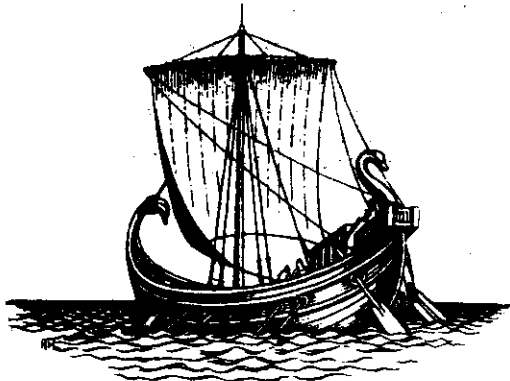
መርበብ፤ 1. ወጥመድ፤ አሸከላ፤ ምላ. 29+5። 2. የራስ መሸፈኛ ሰርመዳ፤ ኢላ. 3+18። 3. የጉልላት ልባስ፤ 1ነገ. 7+17፤ 18፤ 2ዜ.መ. 4+13።

ዓሣ የሚጠመድበት መርበብ (መረብ)

መርከብ፤ የእስራኤል ሕዝብ በግብርና ሥራ ይተዳደሩ ስለነበር በመርከቦች ብዙም አይጠቀሙም ነበር። ሆኖም ወሰነተኞቻቸው የጢርቅና የሲዶና ሰዎች የታወቁ መርከቦች ነበሩ። ሰሎሞን የጢርክን ሰዎች ተጥሮ በኤርትራ ባሕር በመርከቦች ይነገድ ነበር፤ 1ነገ. 9+26-28። ኢዮሳፍጥ ይሁኔ ሲሞክር መርከቦቹ ወዲያው ተሰበሩ፤ 2ዜ.መ. 20+35-37። የጢርክ

ሰዎች እስከ እንግሊዝ አገር በመርከቦቻቸው ይነግዱ ነበር። ግብፃውያን ከደንገል መርከቦቻቸውን ይሠሩ ነበር፤ ኢሳ. 18፡2። ሮማውያን በብዙ መቅዘፊያዎች የሚነዱ መርከቦች ነበሩት። ታላላቅ የጭነት መርከቦች ግን መጋረጃዎቻቸው ተዘርግተው በነፋስ ይነዱ ነበር። ጳውሎስ ወደ ሮም የሄደበት መርከብ ከጭነትዋ በላይ 276 ሰዎች ይዛ ነበርና ተሰበረች፤ ሐ.ሥ. 27። በታላቁ ባሕር በተለይ ከመስከረም እስከ የካቲት ወር ድረስ መሄድ አደገኛ ነበር። ጳውሎስም ሮም ላይደርስ የተላፈረባቸው መርከቦች ሦስት ጊዜ ተሰበሩበት፤ 2ቀር. 11፡25። መሪው መርከቦችን በስተኋላ በሚገኙ በአንድ መቅዘፊያ ይመራ ነበር፤ ያዕ. 3፡4-5። የሰው አንደበት መርከብንና በመርከብ ያሉትን ሰዎች ሁሉ ሊመራ በሚችል መቅዘፊያ ይመሰላል። መርከብ 3 ወይም 4 ከብረት የተሠሩ መልሕቶች አሉት። መርከብዋ ወዲያና ወዲህ ተገፍታ እንዳትሰበር መልሕቶቿን በረጅም ገመድ ወደ ጥልቁ ባሕር ሲያወርዱ መርከብዋ ትቆም ነበር። የክርስቲያን ተስፋ የማይናወጥ ስለሆነ በመልሕቅ ይመሰላል፤ ዕብ. 6፡19። «ጀልባ»፣ «መልሕቅ»፣ «መቅዘፊያ»፣ «የናሳ መርከብ» ይመ.

መርከብ በሸራና በመቅዘፊያዎች ሲነዳ

መርዝ፤ የብ.ክ. ሰዎች መርዝ በአንዳንድ ቡቃያ ላይ እንደሚገኝ (ሆሴ 10፡4)፣ የበረሃ ቅል መርዝ እንዳለበት (2ነገ. 4፡39-40)፣ የእባብ (ዘዳ. 32፡24-33)፣ የእፉኝትም ምላስ (መዝ. 140፡3) አደገኛ መሆኑን ያውቁ ነበር። የኃጥአን ቀጣና ንግግር በመርዝ ተመስሏል (መዝ. 58፡4፤ 140፡3፤ ያዕ. 3፡8)። የእግዚአብሔር ተግባርም እንደ መርዝ ነው፤ ኢዮብ 6፡4። እግዚአብሔር የወንጌል መልእክተኞችን ከመርዝ ሊያድናቸው ይችላል፤ ማር. 16፡18።

መርዶክዮስ፤ በኢኮንያን ጊዜ ወደ ባቢሎን ከተማረኩት አንዱ፣ በፋርስ ቤተ መንግሥት በሱሳ ይኖር የነበረ ብንያማዊ ሰው፤ አስ.2፡5-6። ያሳደጋትን የእትጅን ልጅ አስቲርን ንግሥት እንድትሆን አስቦ ለምርጫ አቀረባት፤ አስ. 2፡7-11።

ንጉሥ አርጤክስስን ከሞት አዳነው፤ አስ. 2፡21-23። ለሐማ አልሰግድም በግለቀ እስቂጣው፤ አስ. 3፡1-6። አይሁድን ከሞት እንድታድን አስቲርን አነሣ፤ አስ. 4። በሐማ ምትክ ባለሥልጣን ሆኖ አዲስ አዋጅ በማሳወጅ አይሁድን አዳነ፤ አስ. 8፡1-9፡19። «ፋሪም» የሚባል ዓመት በግል እንዲከበር አዘዘ፤ አስ. 9፡20-32።

መርገም፤ በሌላው ላይ ክፉ ነገር እንዲደርስ መመኘትና መናገር። በብ.ክ. ለእግዚአብሔር የማይታዘዝ ሲረገም የእስራኤል ሕዝብም አሜን ብለው ርግማንን አረጋገጡ፤ ዘዳ. 27፡11-26። ሰው የሚረገምባቸው ነገሮች በዘዳ. 28፡15-68 ተዘርዝረዋል። ሴቶች በእርግማን መሐላ ይፈተኑ ነበር፤ ዘኁ. 5፡11-28። ኢዮብ ሰውን በመራገም ኃጢአትን አላደረገም፤ ኢዮብ 31፡30።

ክርስቲያን ሲሰደድ እንዲመርቅ እንጂ እንዳይረገም ታዘዟል፤ ማቴ. 5፡44፤ ሮም 12፡14። ጳውሎስ ወንጌልን የሚያጣምሙትን ረገመ፤ ሐ.ሥ. 13፡11፤ ገላ. 1፡6-9። የእግዚአብሔርን ሕግ ሁሉ የማይፈጽም የተረገመ ነው፤ ክርስቶስ ግን በመስቀሉ ምእመናንን ከሕግ ርግማን አድኗል፤ ገላ. 3፡10-13። «መሐላ» ይመ.

መርግ፤ የድንጋይ ናዳ። በጥንት ጊዜ ሰዎች ትልቅ ምሽግ ወይም ግንብ ሠርተው ከዚያ ላይ መርግ ቁማንከባለል ጠላታቸውን ይክላክሉ ነበር፤ 2ዜ.መ. 26፡15።

የመርፌ ቀዳዳ፤ ኢየሱስ «...ገመል በመርፌ ቀዳዳ ቢገባ ይቀላል» ሲል ነገሩ ከባድና ብዙ ጊዜ የማይሆን መሆኑን በምሳሌ ይገልጣል፤ ማቴ. 19፡24።

መሰንቆ፤ አውታርና መክርከሪያ ያለው የዜማ ዕቃ። በመቅ. ውስጥ ለእግዚአብሔር ክብር እንደሚዘመርበት ብዙ ጊዜ ተጠቅሷል፤ 1ዜ.መ. 15፡16፤ ኢዮብ 30፡31፤ መዝ. 92፡3፤ 150፡3።

መሲሕ፤ ጸዕብራይስጥ «የተቀባ» ማለት ነው። «ክርስቶስ» ከሚለው የግሪኩ ቃል ጋር አንድ ነው። በብ.ክ. እግዚአብሔር የቀባው ሲል በተቀደሰ ዘይት የተቀቡትን ነገሥታትና ካህናት ያመለክታል፤ 1ሳመ. 26፡9፤ 1ዜ.መ. 16፡21። እግዚአብሔር በተቀቡት አድሮ እስራኤልን ያድን ነበር፤ እውነተኛ መሲሕ እስከሚላክ ድረስ ሕዝቡ በእምነትና ብተስፋ ይኖሩ ዘንድ እግዚአብሔር እነዚህን በብ.ክ. የተቀቡትን መሪዎች የመሲሔ ጥላዎች አድርጎ ላክላቸው። በተጨማሪም መዳን ከምድራዊ ጠላት ብቻ ሳይሆን ከኃጢአትና ከኮንጌ ጭምር መሆኑን እንዲያስተውሉ በነቢያት አፍ አስተማራቸው፤ ኢሳ. 11፡1-5፤ 53፡4-6። ጊዜው ሲደርስም እውነተኛውን መሲሕ ጌታ ኢየሱስን ላከ፤ ገላ. 4፡4-5።

ኢየሱስ ሲያስተምር ሮማውያንን እንደሚያስወጣና ነፃነትን እንደሚያውጅላቸው ተስፋ ያደርጉ ነበር። አምስት ሺህ ሰዎችንም ከመገባባደጃላ

ሊያነግሡት ፈልገው ነበር። ሕዝቡ «ሆሳዕና ለዳዊት ልጅ» እያሉ ምድራዊ ንጉሥ እንዲሆንላቸው ፈለጉ፤ ማቴ. 21:9።

ይህ ተስፋ ስለነበራቸው ኢየሱስ በሕዝብ ፊት ብዙ ጊዜ «እኔ መሲሕ ነኝ» ሳይል «የሰው ልጅ» በሚለው ስሙ በመጠቀም ስለ መንግሥቱ አስተማረ። እነርሱ ግን መሲሕ ከመንግሥቱ በፊት አስቀድሞ በትሕትናና በብዙ መከራ ማለፍ እንደነበረበት አልተረዱም፤ ኢሳ. 52:13-53:12፤ ዘክ. 9:9፤ ሉቃ. 24:26-46-48። የሚመሠርተውም መንግሥት ምድራዊ የፖለቲካ መንግሥት ሳይሆን እስከ ዳግም ምጽአቱ መንፈሳዊ መንግሥት ሆኖ፤ በዳግም ምጽአቱ ጊዜ ደግሞ ሰማይንና ምድርን የሚጨምር መሆኑን አልተረዱም ነበር፤ ማቴ. 19:28-30፤ 2ኛ. 3:13። ክርስቶስ አሁን በአብ ቀኝ በመቀመጡ የንጉሥነት ሥልጣን አለው፤ ማቴ. 28:18፤ ሉቃ. 2:29-33። ስለዚህ ምእመናን ብቻ ንጉሥነቱን አሁን ቢያስተውሉም፤ በዳግም ምጽአቱ ጊዜ ግን ሁሉ ንጉሥነቱን ዐውቀው ይሰግዱለታል፤ ፊል. 2:9-11፤ ራእ. 6:15-17። «ቀባ» ይመ.

መሳሳም፤ ወዳጅነትን (ዘፍ. 29:11-13፤ ማቴ. 26:48)፤ ፍቅርን (መ.መ. 1:2፤ ሉቃ. 15:20)፤ ፍትወትን (ምላ. 7:5-13)፤ አምልኮትንና አክብሮትን (ነገ. 19:18፤ ሆሴዕ 13:2) ሊያሳይ ይችላል። በዚ.ክ. መሳሳም የተለመደ ሰላምታ ነው፤ ይህም የተቀደሰ መሆን ይገባል፤ ሉቃ. 20:37፤ ሮም 16:16፤ 1ኛ. 5:14።

መሳን፤ አለመቻል፤ አቅም ማጣት፤ ዘፍ. 18:14፤ ማቴ. 19:26፤ ሉቃ. 1:37።

መሳደብ፤

1. ሰውን መስደብ። ይህ የሰውን ክብርና ስም መንቀፍ ማለት ነው። ሰውን መስደብ ኃጢአት መሆኑ በብዙ ቦታ ተጠቅሷል፤ ማቴ. 5:22፤ ማር. 7:22፤ ኤፌ. 4:31፤ ቲቶ 3:1-2። ክርስቶስና ሐዋርያት አንዳንድ ጊዜ ኃይለ ቃል ቢናገሩም በምሳሌም ሆነ በግልጥ የሰውን ጠባይ እየገለጹ በሥልጣን አስተማሩ ወይም ገሠጹ እንጂ ተሳይደው ማለት አይቻልም፤ ሉቃ. 13:32፤ ሉቃ. 23:3። የእግዚአብሔር የሆነ ሁሉ አይሳደብም፤ ይሁዳ 8:9።

2. እግዚአብሔርን መሳደብ፤ የእግዚአብሔርን ክብርና ስም ወይም ሥራ መንቀፍና ማቃለል፤ መዝ. 74:10፤ ኢሳ. 52:5። በመሴ ሕግ እግዚአብሔርን የሚሳደብ የሞት ፍርድ ተወስኖበት ነበር፤ ዘሌ. 24:10-23፤ ነገ. 20:10-13።

ክርስቶስ የእግዚአብሔር ልጅ ነኝ በማለት አምላካነቱን ሲያውጅ፤ የማያምኑት አይሁዳውያን እንደተሳደቡ አድርገው ቂጠሩት፤ ዮሐ. 5:17-18፤ ማቴ. 26:64-66። የክርስቶስ ላይ የሚናገር ኃጢአት ሊሰረይለት ይችላል፤ ነገር ግን መንፈስ ቅዱስን የሚሰድብ አይሰረይለትም፤ ማቴ. 12:31-32። ምክንያቱም ሰው የክርስቶስን ትስብእት ብቻ ተመልክቶ ሳያስተውል ሊሳደብ ይችላል፤ የመንፈስ ቅዱስን ሥራ ግን በመንፈሳዊ

መንገድ ብቻ ማስተዋል ስለሚቻል አንድ ሰው መንፈስ ቅዱስን በሳደብ፤ ልቡ እልከኛ ሆኖ ንስሐ የማይገባ መሆኑን የሚያሳይ ይመስላል። ንስሐ የሚገባ ሰው መንፈስ ቅዱስን እንዲያስተሳይበት ያረጋግጣል። ሰው ወደዚህ ሁኔታ የሚደርሰው እንደ ጻፎች የእግዚአብሔርን ሥራ ለሰይጣን ሰጥቶ የሰይጣንን አሳብ ሲከተል ነው፤ ማር. 3:22-29። ሰው መንፈስ ቅዱስን ከመንቀፍ ደረጃ ሲደርስ ልቡ ይደነድናል፤ የእግዚአብሔርን ነገር አይፈልግም፤ ዕብ. 6:4-6። ግን አንድ ሰው ይህን ኃጢአት እንደሠራ ተሰምቶት የእግዚአብሔርን ነገር ከፈለገ ይህ ሰው መንፈስ ቅዱስን አልተሳደበም ለማለት ይቻላል። ምክንያቱም ይህን ኃጢአት ቢሠራ ኖሮ የእግዚአብሔርን ነገር ባልፈለገም ነበር።

መሳዳ፤ ምሽግ አምባ ማለት ነው። መሳዳ የተባለው አምባ በጨው ባሕር አቅራቢያ ካለው መሬት 300 ሜትር ከፍ ይላል። ይህ አምባ በመቅ. አልተጠቀሰም። ምናልባት ዳዊት ከሳኦል ሸሽቶ የኖረበት አምባ ሳይሆን አይቀርም፤ 1ኛ. 23:14። ካ.5ሸ።

ዮናታን የተባለው ሊቀ ካህናት መጀመሪያ ምሽግ አደረገው። ቀጥሎም ሄሮድስ ቦታው በራሱ አገር በኤዶም ውስጥ ስለነበረ አስፋፋው። እንደማይደፈር ምሽግ ይቂጠር ነበር፤ ነገር ግን ሮማውያን በ72 ዓ.ም. ወደ ምሽጉ ለመድረስ ከእስራኤል የተገኙትን ብዙ ሺህ ባሪያዎች አስገድደው መሳዳ ሥር ባለ በአንድ ጉብታ ላይ ሰባ ሜትር ከፍታ ያለውን ክምር አስከመሩ። ሮማውያን ወደ ምሽጉ ከመግባታቸው በፊት በመሳዳ የነበሩ 967 አይሁድ ራሳቸውን ገደሉ።

መሳፍንቱ፤ በብ.ክ. ዘመን፤ ነገሥታት በእስራኤል ከመሾማቸው በፊት መስፍን የተባለው ከንጉሥ ዘር የሆነ ሰው ሳይሆን አገሪቱን ከጠላት ወረራ የሚያድን አዳኝ ጀግን ነበረ። የእስራኤል ሕዝብ ወደ ርስት አገራቸው ከገቡና ኢየሱ ከሞተ በኋላ እስራኤላውያን እግዚአብሔርን ትተው የአገሩን አማልክት በማምለክ በእግዚአብሔር ፊት ክፉ ሥራ ሠሩ፤ እግዚአብሔርም ተቋጣቸው፤ ወደ እርሱም ሊመልሳቸው ብሎ ለሚማርኩአቸው ወራሪዎች አሳልፎ ይሰጣቸው ነበር። ወራሪ በመጣ ቅጥር እስራኤላውያን ተጨንቀው ተጸጽተውም ወደ እግዚአብሔር ይጮኹና ይጸልዩ ነበር። በዚያን ጊዜ እግዚአብሔር ይምራቸውና መስፍንንም አስነሥቶ ከሚማርኩአቸው እጅ ያድናቸው ነበር፤ መላ. 2:11-19፤ 3:9-15። እነዚህ የሚያድኑ መሳፍንት 12 ሲሆኑ ከኢየሱ መሞት ጀምሮ ሳኦል ንጉሥ ሆኖ እስኪሾም ድረስ 300 ዓመት ያህል አገሪቱን ጠበቁ። መሳፍንቱ የሚከተሉት ናቸው፡- ጎቶንያል (3:7-11)፤ ግራፕ ኖያድ (3:12-30)፤ ሰሜጋር (3:31)፤ ነቢይት ዲዞሪና ባርቅ (4:1-5:31)፤ ጊዴዎን (6:1-8:35)፤ አቢሜሊክ (9:1-57)፤ ቶላ (10:1-2)፤ ኢያልር (10:3-5)፤ ዮፍታሐ (10:6-12:7)፤ ኢብዳን (12:8-10)፤ ኤሎም (12:11-12)፤ ዓብዶን (12:13-15)፤ ሶምሶን (13:1-16:31)።

መሳፍንት፥ መጽሐፈ መሳፍንት

የመሳፍንትን ታሪክ ይተርካል። መጽሐፉ በ3 ክፍል ይከፈላል፡-

- 1. መሳፍንት የተነሡበት ምክንያት፤ ም. 1-2።
- 2. የመሳፍንቱ ታሪክ፤ ም. 3-16።
- 3. ስለ ዳን ጭቆናና ስለ ብንያም ኃጢአት፤ ም. 17-21።

መጽሐፉን ማን እንደጻፈው፤ ምን ጊዜ እንደተጻፈ እርግጡ ባይታወቅም እንኳ የጻፈው ሳሙኤል፤ ወይም በሳሙኤል ዘመን ከነበሩት ከነቢያት ወገን አንዱ እንደሆነ ይታመናል፤ 1ሳሙ. 10፥10-12፥25።

መስቀል፤ «ስቅለት» ይመ.

መስተዋት፤ በጥንት ጊዜ ከጠራና ከነጠረ ናስ ይሠራ ነበር። ከብርጭቆ እንደሚሠራው እንደ ዛሬው መስተዋት መልክን በትክክል አያሳይም፤ ዘጸ. 38፥8፤ 1ቆሮ. 13፥12፤ ያዕ. 1፥23።

መስቴ፤ መጠጫ ጽዋ፤ ኤር. 48፥12።

መስኮት፤ በግድግዳና በግንብ ቤት ውስጥ በአራት ማዕዘን የተከበበ የብርሃንና የአየር ማስገቢያ። በጥንት ዘመን ብዙ ጊዜ የመስኮት መዝጊያ ይሠራ ነበር፤ መላ. 5፥28፤ ሐ.ሥ. 20፥9፤ 2ቆሮ. 11፥33። በግጥም አጠቃቀም በሰማይ «መስኮቶች» ሊከፈቱ በሰቅሰቁ ውስጥ በመንጠባጠብ ፈንታ በርከት ያለ ዝናብ ወይም ሌላ ነገር ይወርዳል፤ ዘፍ. 7፥11፤ ሚሊ. 3፥10። «ስቅሰቅ»፥ «ቤት» ይመ.

መስጴጦምያ፤ ቃሉ በሁለቱ ወንዞች መካከል ያለ ማለት ነው። መስጴጦምያ በጤግሮስና በኤፍራጥስ ወንዞች መካከል ከካራን እስከ ዑር ያለውን አገር ያመለክታል፤ ዘፍ. 24፥10፤ ዘጸ. 23፥3፤ 4፤ 1ዜ.መ. 19፥6፤ ሐ.ሥ. 2፥9፤ 7፥2። ዛሬ መስጴጦምያ በሶርያና በኢራቅ ውስጥ ይገኛል። ካ. 1ለ።

መስፈሪያ፤ ዛሬ እንዳለ ሁሉ በጥንት ዘመንም ልዩ ልዩ መስፈሪያ ነበር። ከአሁኑ መስፈሪያ ጋር በትክክል ለማመዛዘን ያስችግራል።

የደረቅ ነገር መስፈሪያዎች

1. የደረቅ ነገር መስፈሪያ፤ ቆሮስ የአህያ ጭነት መለኪያ ነው። ቆሮስን መነሻ በማድረግ የጥንት መስፈሪያዎችን መገመት ይቻላል። ኢፍ የቆሮስ ዐሥረኛ ነው፤ ሕዝ. 45፥11። ጎሞር የኢፍ ዐሥረኛ ነው፤ ዘጸ. 16፥36።

2. የፈሳሽ ነገር መስፈሪያ፤ ባዶስ። ባዶስና ኢፍ እኩል ናቸው፤ መስፈሪያው አንድ ይሆናል። ባዶስ የቆሮስ ዐሥረኛ ነው፤ ሕዝ. 45፥11፤ 14። ኢን የባዶስ ስድስተኛ ነው። ሉግ የባዶስ ዐሥራ ሁለተኛ ነው። ብዙ ሊቃውንት ባዶስ 22 ሊትር ነው ብለው ይገምታሉ፤ አንዳንዶች 46 ሊትር ያህላል ይላሉ።

የፈሳሽ መስፈሪያ

መስፍ፤ አንጥረኛ ወይም ቀጥቃጭ ብረት ብረት ከርሱ ላይ በማድረግ በመደሻ የሚቀጠቅጥበት ከሥር ያለው ብረት ትንሹን ብረት ትልቅ፤ የታጠፈውን ብረት ዝርግና ሰፊ ለማድረግ የሚጠቀምበት መሣሪያ ነው፤ ኢሳ. 41፥7።

መቀበል፤ በአንድ ሌላ ወገን የሚቀርበውን ሰው፤ ሥራ፤ ስጦታ፤ አሳብ፤ አክብሮት ... ወዘተ አለመጣል፤ በእምነት፤ በአእምሮ፤ በስሜትና በፈቃድ፤ በሚገባ የራስ ማድረግ፤ ዮሐ. 1፥11-12፤ 20፥22።

መቃ፤ በወንዝ ዳር የሚበቅል፤ ቀርክሃን (ቀርቅሃን) የሚመስል፤ ለመጻፊያ ብዕር የሚቀረጽ፤ የቤት ማገር የሚሆን ተክል፤ ማቴ. 27፥29፤ 30።

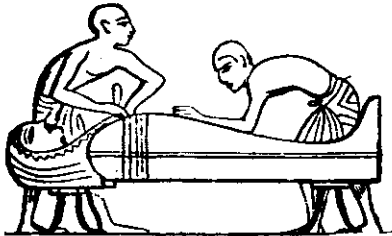
መቃቢስ ዘሞዓብ፤ ታሪኩ በግእዝ በተጻፈው በ2ኛ መቃብያን የተተረከለት ነው፤ «መቃብያን» ይመ.

መቃቢስ ዘብንያም፤ ታሪኩ በግእዝ በተጻፈው በ1ኛ መቃብያን የተተረከለት ነው፤ «መቃብያን» ይመ.

መቃቢስ ዘአልዓዛር፤ ታሪኩ በግሪክ በተጻፈው በ2ኛና በ4ኛ መቃብያን የተተረከለት ነው፤ «መቃብያን» ይመ.

መቃብር፤ መቅበር። ለመጀመሪያ ጊዜ መቃብር በዋሻ (ዘፍ. 23፥9)፤ በመሬት (ዘፍ. 35፥8)፤ ከዓለት በተወቀረ ድንጋይ (ማቴ. 27፥60) ይሠራ ነበር። አብርሃም በገዛው መሬት እርሱና ብዙ ቤተሰቦቹ ተቀበሩ፤ ዘፍ. 23፤ 49፤ 31፤ 50፤ 13። የመቃብር ቦታ በድንጋይ ክምር (ኢያሱ 7፥26)፤

በኖራ በተቀባ ድንጋይ በሌላም ተለይቶ ይታወቅ ነበር፤ ማቴ. 23፡27። በአንዳንድ መቃብር ላይ ምልክት አልነበረም፤ ሉቃ. 11፡44። ሰው ሲሞት ቶሎ ይቀበር ነበር። ባህሉ እንደ አገሩ፤ እንደ ዘመኑ፤ እንደ ቤተሰቡ ይሆናል። በአይሁድ መካከል ዘመዶች ራሳውን ያጥቡት (ሐ.ሥ. 9፡37)፤ ቅባት ይቀቡት፤ ቅመም ከጨመሩ በኋላም በልብስ ይከፍኑት (ማር. 16፡11፤ ዮሐ. 19፡40)፤ በመግነዝ ይገንዙት፤ ፊትንም በጨርቅ ይጠመጥሙት እንደነበር እናነባለን፤ ዮሐ. 11፡44። በግብጽ አገር የሀብታሞች ሬሳ እንዳይበሰብስ ባለ መድኃኒቶች ሬሳውን በሽቶ ያሹት በሳጥንም ያኖሩት ነበር፤ ዘፍ. 50፡2፡3፡26። ሬሳን ማቃጠል በአይሁድ ዘንድ አልተለመደም ነበር። አልፎ አልፎ ግን ሲቸገሩ ሬሳውን ያቃጥሉ ነበር፤ 1ኛሙ. 31፡12፡13፤ አሞጽ 6፡10። ሰው በሚገባ ሳይቀበር ቢቀር እንደ አሳዛኝ ሁኔታ ይቈጠር ነበር፤ 1ኛ. 13፡22፤ ኤር. 16፡6። «ልቅሶ» ይመ.

ግብጻውያን ሬሳ ለቀበር ሲገንዙ

መቃብያን፤ መቃብያን የሚባሉ 8 መጻሕፍት አሉ፤ በግእዝ የታወቁ 4 ሲሆኑ በግሪክ የታወቁ ደግሞ 4 ናቸው።

ሀ) በግእዝ የታወቁ የመቃብያን መጻሕፍት ፡-

1. መቃብያን ቀዳማዊ፤ በሞዓባውያንና በሜዶናውያን መንግሥት ብሎ የሚጀምር፤ ጴጥላይያን የተባለው በመፀኛ ንጉሥ የመቃቢስ ዘብንያምን ልጆች በእውነተኛ ሃይማኖታቸው ምክንያት እንዴት እንዳሠቃያቸው የሚተርክ መጽሐፍ ነው።
2. መቃብያን ካልእ፤ መቃቢስ የተባለው የሞዓብ ንጉሥ እስራኤላውያንን ከተዋጋ በኋላ ተጽጽቶ የእግዚአብሔርን ሕግ እንዳስተማራቸው፤ እርሱም ከሞተ በኋላ ጴጥላይያን የመቃቢስን ልጆች በጽኑ ሃይማኖታቸው ምክንያት እንደገደላቸው የሚተርክ መጽሐፍ ነው።
3. መቃብያን ሣልስ፤ የብ. ኪዳንን ታሪኮች እየጠቀሰ የጽድቅና የኩነኔን፤ የትንሣኤ መታንን ነገር የሚያብራራ መጽሐፍ ነው። እነዚህ ሦስት መጻሕፍት በትልቁ ያማርኛ መ.ቅ. ታትመዋል።
4. መጽሐፈ ዮሴፍ ወልደ ኮርዮን፤ ከአዳም ጀምሮ በ70 ዓ.ም. እስከ ሆነው እስከ ኢየሩሳሌም ቤተ መቅደስ መቃጠል ድረስ የአይሁድን ታሪክ የሚተርክ

ዜና አይሁድ ወይም መጽሐፈ ሥርወ ተብሎ የሚጠራ፤ በ8 ክፍልም የተከፈለ ረጅም መጽሐፍ ነው። ፍትሐ ነገሥትም ተጨማሪ የመቃብያን መጽሐፍ ይለዋል። እነዚህንም አራት መጻሕፍት የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤ.ክ. ከብ.ክ. መጻሕፍት ጋር ቂጥራ ትቀበላቸዋለች።

ለ) በግሪክ የታወቁ የመቃብያን መጻሕፍት ፡-

1. 1ኛ መቃብያን፤ የሶርያ ንጉሥ አንጥያስ 169 ከክ.በ. የኢየሩሳሌምን ቤተ መቅደስ እንዳረከሰውና መቃብያን የሚባሉ የካህኑ ማታትያስ ልጆች በአርበኝነት ተነሥተውበት የአገራቸውን ነጻነት እንዴት እንደመለሱ የሚተርክ መጽሐፍ ነው።
2. 2ኛ መቃብያን፤ የመቃብያንን ታሪክ ጨምሮ የሚተርክ መጽሐፍ ነው።
3. 3ኛ መቃብያን፤ 221-204 ከክ.በ. በነገሠው በግብጽ ንጉሥ በበጥሊሞስ ዘመነ መንግሥት አይሁድ ከጥፋት እንዴት እንደዳኑ የሚተርክ መጽሐፍ ነው። ዛሬም የዓለም አብ.ክ. ከቅዱሳት መጻሕፍት ጋር አይቂጥሩትም።
4. 4ኛ መቃብያን፤ መቃብያን አርበኞች በሰማዕትነት እንዴት እንደሞቱ የሚተርክ መጽሐፍ ነው። ዛሬ የዓለም አብ.ክ. ከቅዱሳት መጻሕፍት ጋር አይቂጥሩትም።

በካቶሊክ ቤ.ክ. እምነት መሠረት ተቀባይነት ያላቸው ሁለቱ የመቃብያን መጻሕፍት ከላይ በተጻፈው ዝርዝር ውስጥ ለ) 1 እና ለ) 2 ላይ የተመለከቱት ናቸው።

መቃን፤ የግራና የቀኝ የቤት በር ቋሚ እንጨት። እስራኤላውያን በግብጽ አገር ላሉ የበኩር ልጅ ሞት እንዳይደርስባቸው በፋሲካ በግ ደም የቤታቸውን መቃን ቀቡ፤ ዘጸ. 12፡7፡23።

መቃጠል፤ ማቃጠል፤ ቃጠሎ፤ ለ ዩ ልዩ ነገሮች ለብርሃን፤ ለሙቀት፤ ለአምልኮትና ለፍርድ በእሳት ይቃጠላሉ፤ ዘሌ. 1፡9፤ ኢሳ. 27፡4፤ ማቴ. 3፡12፤ ሐ.ሥ. 28፡2። ሰው የጋለ ስሜት ሲኖረው ልቡ ይቃጠላል፤ ሉቃ. 24፡32፤ ዮሐ. 5፡35፤ 1ቆሮ. 7፡9።

መቃጥን፤ ከብረት የሚሠራ የዓሣ መያዣ አጥማጅ ትል ወይም ሥጋ ያኖርበታል፤ ዓሣው ሥጋውን ሲወጥ መቃጥኑ አፋ ውስጥ ይቀረቀራል። አጥማጁ በመቃጥን የታሰረውን ገመድ ስለ ዓሣውን ያወጣል፤ ሕዝ. 29፡4፤ አሞጽ 4፡2፤ ማቴ. 17፡27።

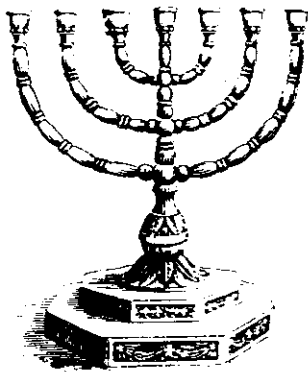
መቄዳ፤ ከአስቀሉና በምሥራቅ በኩል 25 ኪ.ሜ. ርቆ በጌት አጠገብ የሚገኝ ከተማ። ኢያሱ ያዘው፤ ኢያሱ 10፡28። በመቄዳ አጠገብ በነበረው ሞሻ የተሸሸጉትን 5 የከነዓናውያን ነገሥታትን ኢያሱ አጠፋቸው፤ ኢያሱ 10፡15-29።

መቄዶንያ፤ በአውሮጳ ክፍለ ዓለም ከግሪክ አገር በስተሰሜን ያለች አገር በ359 ከክ. በ. ፊልጶስ የተባለ ንጉሥ በመቄዶንያ ላይ ነገሠ። ቀጥሎም ልጁ

ታላቁ እስክንድር ነገሡ። በ168 ከክ. በ. የሮም ጠቅላይ ግዛት ሆነች። በአውሮጳ ውስጥ ወንጌል በመጀመሪያ በመቄዶንያ ተሰበከ፤ ፊል. 4፡15፤ ሐ.ሥ. 16፡9-12። ጳውሎስ መቄዶንያን ብዙ ጊዜ ጎበኘ። ካ. 6 ሰ። በፊልጵስዩስ፣ በተሰሎንቄ፣ በቢርያም ቤ.ክ.ን አቋቋመ፤ ሐ.ሥ. 16፡16-17፤ 14፤ 19፡21፤ 20፡1-3፤ 1ቆሮ. 16፡5፤ 2ቆሮ. 1፡16። ሱሲጳፕሮስ፣ አርስፕሮስ፣ ሲኮንዲስና አፍሮዲጦ ጳውሎስን የረዱ የመቄዶንያ አማኞች ነበሩ፤ ሐ.ሥ. 20፡4፤ ፊል. 4፡14-19። ዛሬ የግሪክ አገር ሰሜን ክፍል ናት። ስምዋም አልተለወጠም።

መቅሠፍት፤ እግዚአብሔር በኃጢአት ምክንያት በሰው ላይ የሚያመጣው ችግርና በሽታ፤ ዘፍ. 12፡17፤ ዘኁ. 16፡46፤ 1ነገ. 8፡37-40፤ ራእ. 9፡20፤ 15፡1፤ 22፡18። ግብጻውያን እልክኞች በመሆናቸው እግዚአብሔር በዐሥር መቅሠፍቶች መታቸው። እነርሱም የውሃ ወደ ደም መለወጥ፣ ጓጉንቸር፣ ቅማል፣ የዝንብ መንጋዎች፣ ቸነፈር፣ ሻህኝ የሚያመጣ ቀስል፣ ነጐድጓድና በረዶ፣ አንበጣዎች፣ ጨለማ፣ የዘኮር ልጅ ሞት ናቸው፤ ዘጸ. 7-12። «በሽታ» ይመ.

መቅረዝ፤ የመብራት መስቀያ፤ ማቴ. 5፡15። በብ.ክ. ከቤተ መቅደስ ዕቃዎች አንዱ ነበር። በእግዚአብሔር ማደሪያ በቅድስቱ በስተግራ በኩል ከወርቅ የተሠራ ሰባት ቅርንጫፍ ያለው መቅረዝ ነበረ፤ ዘጸ. 25፡31-40፤ 40፡24። ካህናት በወይራ ዘይት ከማታ እስከ ማለዳ ድረስ እንዲያበሩ ታዘዙ፤ ዘጸ. 27፡20-21፤ ዘሌ. 24፡2-4፤ 1ሳሙ. 3፡3። ሰሎሞን ለቤተ መቅደስ ዐሥር መቅረዞችን ሠራ፤ 1ነገ. 7፡49። የመቅረዝ ብርሃን የእግዚአብሔርን ሕዝብ አምልኮትና ምስክርነት ያሳስባል፤ ዘካ.4፤ ራእ. 1፡12-20፤ 2፡5፤ 11፡4።

ባለ ሰባት ቅርንጫፍ የቤተ መቅደስ መቅረዝ

መቅዘፊያ፤ ከእንጨት የሚሠራ መርከብ የሚነዳበትና የሚመራበት መሣሪያ፤ ያዕ. 3፡4። «መርከብ» ይመ.

መቅደስ፤ ሰዎች ከአምላካቸው ጋር የሚገናኙበት የተቀደሰ ቦታ (ቤት)፤ ዘጸ. 25፡8፤ መዝ. 114፡2፤ አሞጽ 7፡9። «ቤተ መቅደስ» ይመ.

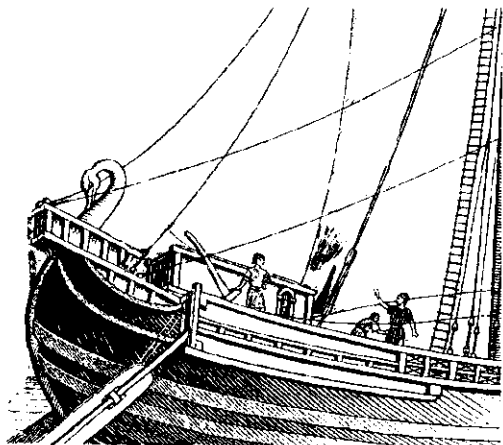
መቄፈር፤ መማስ፤ መዝ. 7፡14-16 «ጉድጓድን» ይመ.

መበለት፤ ባልዋ የሞተባት ወይም በማናቸውም ምክንያት ያለ ባል የምትኖር ሴት፤ ዘፍ. 38፡11፤ ማር. 12፡41-44፤ ሉቃ. 7፡12። ቤ.ክ. ለመበለቶች እርዳታ አደረገች፤ ሐ.ሥ. 6፡1-4። አንድ ወንድ፣ ልጅ ሳይኖረው ቢሞት መበለት የሆነች ሚስቱ የባልዋን ወንድም እንድታገባ በሙሴ ሕግ ታዝዟል፤ ዘጸ. 25፡5-6፤ ማቴ. 22፡23-30። ጳውሎስ ባል የሞተባት ሴት እንዳታገባ ይመክራል (1ቆሮ. 7፡39-40)፤ ይህም በዕድሜ ከፍ ያለች እንደሆነ ነው፤ ቆንጆ (ወጣት) ከሆነች እንድታገባ መመሪያ ሰጥቷል፤ 1ጢሞ. 5፡11-16። «ባልቴት» ይመ.

መባ፤ ሰው ለአምላኩ የሚያቀርበው ሁሉ መባ ይባላል። መባው ለመሥዋዕትም ሆነ ለሌላም ሊሆን ይችላል፤ ዘሌ. 1፡3፤ ዘኁ. 7፡12-17፤ ማቴ. 5፡24፤ ማር. 7፡10-12።

መባቻ፤ ፀሐይ ልክ ስትገባ ጨረቃ ተወልዳ በከፊል የምትታይበት ቀን መባቻ ተባለ። ይህም የወር መጀመሪያ ቀን ነበረ። ቀኑም የተቀደሰ ነው፤ መዝ. 81፡3፤ ኢሳ. 1፡13፤ ቆላ. 2፡16።

መብረቅ፤ በዝናብ ጊዜ ከደመናት የሚወጣ እሳት፤ ኤር. 10፡13። ከነጐድጓድ ጋር የተያያዘ ነው፤ ኢዮብ 37፡4። በምላሌነት ፍጥነትን (ሕዝ. 1፡13-14፤ ሉቃ. 17፡24)፤ የክብር ሞገስን ያሳያል፤ ዳን. 10፡6፤ ማቴ. 28፡3።

መርከብ በባሕር ላይ በመቅዘፊያ አቅጣጫ ሲይዝ

መተላለፍ፤ ሕግን፤ ትእዛዝን፤ ወግንና ሥርዓትን አለማክበር፤ አብዛኛውን ጊዜ ዐውቆ መበደል፤ ዘጸ. 14፥41፤ ማቴ. 15፥2-3፤ ሮሞ 4፥15፤ 5፥14፤ ያዕ. 2፥9።

መተተኛ፤ በርኩስ መንፈስ ኃይል ልዩ ልዩ ድንቅ ነገርን የሚሠራ፤ ዘጸ. 7፥11፤ 22፥18። ኤልሳቤል መተተኛ ነበረች፤ 2ነገ. 9፥22። እስራኤል በመተት እግዚአብሔርን አስቆጣ፤ ኢላ. 47፥9-12። «ጥንቅቅ» ይመ.

መታዘዝ፤ ትእዛዝን ተቀብሎ መፈጸም። የሚታዘዝ ይባረካል። የማይታዘዝም ይረገማል፤ ዘጸ. 11፥27-28፤ ኢላ. 1፥19-20፤ መዝ. 1። በልማድ ብቻ መሥዋዕትን ከማቅረብ መታዘዝ ይበልጣል፤ 1ሳሙ. 15፥22። በኢ.ክ. ዋና መታዘዝ ኢየሱስን ማመንና ወንጌልንም መቀበል ነው፤ ሮሞ 1፥5፤ 6፥16-19፤ 2ተሰ. 1፥8፤ 1ጲጥ. 3፥1። ለኢየሱስ የሚታዘዙ ሁሉ ለዘለዓለም ይድናሉ፤ ዕብ. 5፥9። ኢየሱስ ራሱ ለአብ በመታዘዙ ሰዎችን አዳነ፤ ፊል. 2፥8፤ ዕብ. 5፥8። ምእመናን ለመንግሥት ባለ ሥልጣኖችና ለቤ.ክ. መሪዎች (ቲቶ 3፥1፤ ዕብ. 13፥17)፤ ሚስቶች ለባሎቻቸው (ቲቶ 2፥5፤ 1ጲጥ. 3፥1-6)፤ ልጆች ለወላጆቻቸው (ኤፌ. 6፥1)፤ ሠራተኞች ለአሠሪዎች (ኤፌ. 6፥5)፤ ጉበዞች ለሽማግሌዎች መታዘዝ ይገባል፤ 1ጲጥ. 5፥5። ግን የሚታዘዙለት ሰው የእግዚአብሔርን ትእዛዝ ቢቃወም ለእግዚአብሔር መታዘዝ ይገባል፤ ሐ.ሥ. 5፥29።

መታጠቢያ፤ ከናስ የተሠራ የውኃ ማስቀመጫ። በእግዚአብሔር ማደሪያ አደባባይ ይቀመጥ ነበር፤ ካህናት ወደ መገናኛው ድንኳን ከመግባታቸው በፊት እጆቻቸውንና እግሮቻቸውን ይታጠቡበት ነበር፤ ዘጸ. 30፥18-20። ሰሎሞን ዐሥር የናስ መታጠቢያዎች ለቤተ መቅደስ አሠራ፤ 1ነገ. 7፥27-45።

መታጠብ፤ ማጠብ፤ በእስራኤላውያን ዘንድ እንግዳ ሰው ከውጭ ወደ ቤት ሲገባ አግሩን ይታጠብ ወይም ሌሎች ያጥቡት ነበር፤ ዘጸ. 18፥4፤ 24፥32፤ ዮሐ. 13፥1-10። እንደዚሁም ሰዎች ገላቸውን ይታጠቡ ነበር፤ ዘጸ. 2፥5፤ 2ሳሙ. 11፥2፤ ሩት 3፥3። ብዙ ጊዜ ግን መታጠብ ወይም ማጠብ የሕግን ሥርዓት ስለ መፈጸም፤ የፈረሳውያንንም ወግና ልማድ ያሳስባል፤ ዘጸ. 30፥19-21፤ ዘሌ. 16፥4፤ ማር. 7፥3-4። በዚህም እንገር መታጠብ የጥምቀትን ሥራ ይገልጣል፤ ሐ.ሥ. 22፥16።

መትመም፤ የብዙ ድምፅ ከሩቅ መሰማት፤ የደመና ጉርምርምታ፤ ኢዮብ 37፥2። መትመም የእግዚአብሔር ክብር መገለጫ ነው፤ ሕዝ. 43፥2።

መኃልየ መኃልይ ዘሰሎሞን፤ ማለት ከሁሉ የሚበልጥ የሰሎሞን መዝሙር ማለት ነው፤ የሁለት ፍቅረኞች ንግግር ነው። የፍቅረኞች ንግግር፤ ግጥምግሳ ነውና አነጋገር ከተለመደው አነጋገር የተለየ ነው፤ ትርጉሙም ብዙ ጊዜ ያስቸግራል። በመቼራው ዓይን መቼራይቱ በጸዋ ነውር ፈጽሞ የሌለባት

የውብ መጨረሻ ናት፤ 4፥1-15፤ 6፥4-10። እንደዚሁም መቼራይቱ መቼራውን ስትመለከት ፈጽሞ ያማረ፤ እኩያ የሌለው፤ ከእልፍ የተመረጠ ሆኖ ታገኘዋለች፤ 5፥9-16። ይህም ሁሉ በፍቅረኞች አነጋገር በመነገሩ አንዳንድ ሰዎች ምሥጢሩን ባለማስተዋል ይነቅሩታል፤ ሆኖም በእርግጥ ቅዱስ ምሳሌ ነው።

«ምን ዓይነት ምሳሌ ነው?» ቢሉ፤ መምህራን በመልሳቸው አልተስማሙም። አይሁድ «እግዚአብሔርና እስራኤል ናቸው» ይሉ ነበር፤ ሕዝ. 16፤ ሆሴዕ 1-3። በዘመናችን «ሰሎሞንና እረኛን የወደደችው ከሱነም አገር (ከሱላሚን) የመጣችው ልጃገረድ ናቸው» የሚሉ አሉ፤ ሌሎች ደግሞ «መቼሮቹ ሰሎሞንና ንግሥት ሳባ ሲሆኑ (1፥5-6) የክርስቶስና የቤ.ክ. ምሳሌዎች ናቸው» ይላሉ። ይህም ማለታቸው ወንድሞው ሴትሞን እንደ ወደዳት ክርስቶስ ቤ.ክ.ን ወደደ ይወዳታልም፤ ሴትሞንም ወንድሞውን እንደ ወደደችው ቤ.ክ. ክርስቶስን መውደድ ይገባታል ይላሉና፤ ኤፌ. 5፥25-33፤ ራእ. 19፥7፤ 21፥2-9። ብዙዎችም ዛሬ በምሳሌው የክርስቶስንና የአማኙን ኅብረት ይረዱበታል።

የዚህ መጽሐፍ አከፋፈል አስቸጋሪ ነው። ሆኖም በውስጡ ሦስት ዐይነት ሰዎች በተራ ይነገራሉ። ቂንጆዋ 17 ጊዜ፤ ፍቅረኛዋ የሆነው ወንድ 11 ጊዜ፤ እንደዚሁም በመካከል የኢየሩሳሌም ቂንጆችት 4 ጊዜ በመቀበበል ተነጋግረዋል። ይህንም አከፋፈል በ1980 የመቅ. ትርጉም ይመ.። በዚህ መጽሐፍ የእግዚአብሔር ስም አንድ ጊዜ ብቻ ተጠቅሷል፤ 8፥6።

መኃልይ፤ እንደ ለዘብና ወረብ ዓይነት በፍጥነት የሚዘመር መዝሙር፤ 1ነገ. 4፥32። ከሰሎሞን መጻሕፍት አንዱ መኃልይ ነው።

መና፤ «ይህ ምንድን ነው?» ማለት ነው፤ ዘጸ. 16፥15። የእስራኤል ሕዝብ አርባ ዓመት በምድረ በዳ የበሉት ምግብ፤ ዘጸ. 16፥35። ጧት ጧት ጠል ካለፈ በኋላ እንደ ደቃቅ ውርጭ ያለ በምድር ላይ ይታይ ነበር። ሰዎች ግን እየለቀሙ በሉ። ለማሳደር በሞከሩ ጊዜ ገማ፤ በሰድስተኛው ቀን ግን የተረፈው መና አልገማምና ለሰባተኛው ቀን ምግብ ሆነ። ለተተኪ ትውልድ ምስክር እንዲሆን አርን ከመናው በንሞር ውስጥ ከትቶ በቅድስት ቅዱሳን አኖረው፤ ዘጸ. 16፥13-36፤ ዕብ. 9፥4። ከ40 ዓመት በኋላ እስራኤል በኢያሪኮ ምሥራቅ በጌልገላ ሰፍረው ሳሉ ሌላ ምግብ ስላገኙ መናው ቀረ፤ ኢያሱ 5፥10-12። እግዚአብሔር መናን ሲሰጥ እንዴት ወይም ምን እንደሆነ አይታወቅም። እግዚአብሔር መናን በመስጠቱ ሰው በዚህ ብቻ እንደማይኖር በእግዚአብሔር ቃልም እንደሚኖር (ዘጸ. 8፥3-16)፤ ሰባተኛውንም ቀን እንዲያከብር አስተማረ፤ ዘጸ. 16፥19-20-25-30፤ 20፥8-10። ክርስቶስ የእስራኤልን መና ከጠቀሰ በኋላ የሥጋው ሕይወትነት ከዚያ ይልቅ እጅግ የበለጠ መሆኑን አሳየ፤ ዮሐ. 6፥26-71።

መናዘዝ፤ ሰው የራሱን ጥፋት ዐውቆ ለእግዚአብሔርና ለሰው መግለጥ መናገር ማለት ነው። ሰው ምሕረትን እንዲቀበል ኃጢአቱን መናዘዝ አለበት፤ ዘሌ. 5፥5፤ ምሳ. 28፥13። እግዚአብሔርን ብቻ የበደለ ለእግዚአብሔር፤ ሰውን ደግሞ የበደለ ለሰውና ለእግዚአብሔር ኃጢአቱን መናዘዝ አለበት፤ ማቴ. 5፥23-25፤ ያዕ. 5፥16፤ መዝ. 5፥4፤ ሉቃ. 15፥18፤ 1ዮሐ. 1፥9። (ሰው የሕዝቡን ኃጢአት መናዘዝ ይገባዋል፤ ዘሌ. 16፥21፤ ነህ. 1፥4-11፤ ዳገ. 9፥3-19)

መናፍስት ጠሪ፤ ርኩሳን መናፍስትንና የሞቱ ሰዎች መናፍስትን በድግምት የሚጠራና የሚጠይቅ፤ ዘጸ. 18፥11፤ 2ነገ. 23፥24። በዓይንዶር የታወቀች መናፍስት ጠሪ ነበረች፤ ሳሙኤልን ከሳሌ ጋር አነጋግራዋለች፤ 1ሳሙ. 28፥7-19፤ 1ዜ.መ. 10፥13-14። «ጥንቆላ» ይመ.

መናፍቅ፤ በአንድ ሃይማኖት ውስጥ የተለየ ትምህርትን ተከታትሎ በመጠራጠር መለያየትን የሚፈጥርና የሚወግን፤ 2ጴጥ. 2፥1፤ ቲቶ 3፥10፤ 1ቆሮ. 11፥19። ይህም የሥጋ ሥራ ነው፤ ገላ. 5፥20። አይሁድ ክርስቲያኖችን እንደ መናፍቃን ይቈጥሩ ነበር፤ ሐ.ሥ. 24፥5።

መንሽ፤ ሁለት ወይም ከሁለት በላይ ጣት ያለው የእህል ማበጠሪያ፤ ኢሳ. 30፥24። የእግዚአብሔር ሥልጣን ምሳሌ ነው፤ ማቴ. 3፥12።

ገበሬ በመንሽ እህል ከገለባ ሲለይ

መንቀል፤ ከሸክላ የሚሠራ አንገታም የውጋ መያዣ ዕቃ። በብ.ኪ. በቤተ መቅደስ መገልገያ ዕቃ ነበር፤ ኤር. 52፥19።

መንኲራኩር፤ የሠረገላ ተሽከርካሪ እግር፤ ዘጸ. 14፥25። የጥንት የእስራኤል ሰዎች በእንስሳት በሚሳብ መንኲራኩር እህላቸውን ያሄዱ ወይም ይወቁ ነበር፤ ኢሳ. 28፥27-28። ሸክላ ሠሪዎችም ገሉንና አፈሩን በመንኲራኩር እየፈጩ የሸክላ ዕቃ ይውሩ

እንደነበር ተጠቅሷል፤ ኤር. 18፥3። ሕዝቅኤል አሬት እንስሳትን በመንኲራኩር ላይ አየ፤ ይህም ከምርኮ የሚመለሱበትን ጊዜ መፋጠን ያመለክት ነበር፤ ሕዝ. 1፥15-21።

መንገድ፤ መሄጃ፣ መጓዣ። ሰው ወደ አንድ ቦታ ለመድረስ ሲፈልግ በትክክለኛው መንገድ መሄድ እንዳለበት ሁሉ፣ የእግዚአብሔርንም በረከት እንዲያገኝ በእግዚአብሔር መንገድ መሄድ ማለት እንደ እግዚአብሔር ትእዛዝ መኖር አለበት፤ ዘጸ. 32፥8፤ ዘጸ. 5፥33። የእግዚአብሔርና የሰው መንገድ የተለያየ ነው፤ ኢሳ. 55፥9፤ ሆሴዕ 14፥9። ሰው በሁለት መንገዶች ሊሄድ ይችላል፤ መድረሻው እንደ መንገዱ ይሆናል፤ መዝ. 1፥1-6፤ ማቴ. 7፥13-14። ትክክለኛው መንገድ ክርስቶስ ነው፤ ዮሐ. 14፥6። ቤ.ክ. መንገድ ትባላለች፤ ሐ.ሥ. 9፥2፤ 19፥9-23፤ 22፥4።

መንጋ፤ ከብቶች በጎችና ፍየሎች በአንድነት፤ ከአብርሃም ጊዜ ጀምሮ የእስራኤል ሕዝብ የከብት መንጋ ይጠብቁ ነበር፤ ዘፍ. 13፥5፤ ኢዮብ 1፥3። የክርስቶስ ተከታዮች በመንጋ ተመስለዋል፤ ሉቃ. 12፥32፤ ሐ.ሥ. 20፥28፤ 1ጴጥ. 5፥2።

መንጋጋ፤ የማኽኪያ ጥርስና ተሽካሚው አጥንት፤ አዲስ የአህያ መንጋጋ ደረቅ ባለመሆኑ ክብደት ያለውና ቶሎ የማይሰበር ይሆናል፤ መሳ. 15፥15-17።

መንግሥት ሰማያት፤ በወንጌላት የእግዚአብሔር መንግሥትና መንግሥተ ሰማያት አንድ ናቸው፤ ማቴ. 5፥3፤ ሉቃ. 6፥20። ክርስቶስ ስለ መንግሥተ ሰማያት አስተማረ፤ ወደ ምድር ስለ መምጣቱም ብዙ ምሳሌዎችን ተናገረ። እግዚአብሔር ከሰው በላይ ነውና መንግሥተ ሰማያት የእግዚአብሔር መንግሥት ነው። በቃሉ ግንዛቤ ላይ ልዩ ልዩ አስተሳሰብ አለ።

1. መንግሥተ ሰማያት ራሱ እግዚአብሔር ነው። ምክንያቱም እግዚአብሔር መንፈስ ነውና እርሱ ሁሉ በሁሉ ይሆናል፤ ሉቃ. 17፥20-21፤ ሐ.ሥ. 17፥27-28፤ 1ቆሮ. 15፥28።

2. መንግሥተ ሰማያት ፡- ክርስቶስ ያለበት ስፍራ ነው፤ ሉቃ. 23፥43፤ ዮሐ. 14፥2-3።

3. መንግሥተ ሰማያት ይህ ዓለም ካለፈ በኋላ በአዲስ ተፈጥሮ አዲስ ዓለም ሆኖ ይታያል፤ ሮም 8፥19-22፤ 2ጴጥ. 3፥10-13፤ ራእ. 21፥1-3። እነዚህን ሦስት አሳቦች ለማዛመድ ያስቸግር ይሆናል። ሆኖም ትንቢት ነውና ፍጻሜው ሲደርስ ብቻ ለሁሉም ግልጥ ይሆናል። «ሰማይ»፣ «የእግዚአብሔር መንግሥት» ይመ.

መንግሥት፤ ንጉሥ የሚነግሥበት፣ ሉዓላዊ ሥልጣን ያለበት ሕዝብና አገር። በመ.ቅ. ታሪክ ዋና ዋና የዓለም መንግሥታት ግብጽ፣ ሶርያ፣ አሦር፣ ባቢሎን፣ ፋርስ፣ ሜዶን፣ ግሪክና ሮም ናቸው። በብ.ኪ. ዘመን የአብርሃም ዘር እስራኤል፣ ይሁዳና አይሁድ ተብላ የእግዚአብሔር መንግሥት ሆነች፤ ዘጸ.

19:6፤ ማቴ. 2:1-2። በአ.ኪ. ዘመን ቤ.ክ. የእግዚአብሔር መንግሥት ሆኗል፤ ቆላ. 1:13-14፤ 1ጴጥ. 2:9-10። መንግሥታት በየእርእስታቸው «የእግዚአብሔር መንግሥት»፤ «መንግሥተ ሰማያት»፤ «አቡነ ዘበሰማያት» ይመ.

መንፈስ፥ መናፍስት፤ ረቂቅ

የማይጨበጥና የማይዳሰስ የማይታይም።

1. እግዚአብሔር መንፈስ ነው፤ ዮሐ. 4:24። ከሦስቱ አካላት አንዱ መንፈስ ቅዱስ ነው፤ ማቴ. 28:19።

2. መላእክት መናፍስት ናቸው፤ ዕብ. 1:7።

3. ሰይጣንና ተከታዮቹ፤ እጋንንትም ርኩሳን መናፍስት ይባላሉ፤ ማቴ. 8:16:17፤ 12:28፤ 25:41፤ ሉቃ. 4:36፤ ይሁዳ 6።

4. ሰው መንፈስ አለው። ይህ መንፈስ ደግሞ ነፍስ ይባላል። ሰው ሥጋና መንፈስ ነው፤ ማቴ. 10:28፤ 1ቆሮ. 5:5። «ነፍስ» ይመ.

5. በእግዚአብሔር ዘንድ የተሰበረ መንፈስ የተወደደ ነው፤ መዝ. 51:17፤ ማቴ. 5:3።

6. ብዙ ዓይነት መናፍስት ስላሉ መምህር ወይም ነቢይ በምን ዓይነት መንፈስ እንደሚናገር መለየት ያስፈልጋል፤ 1ዮሐ. 4:1። ሰዎች በአካሄዳቸውና በትምህርታቸው ይታወቃሉ፤ ማቴ. 7:15-20፤ 1ዮሐ. 4:2-3። «ነቢይ» ይመ። መናፍስትን መለየት ከመንፈስ ቅዱስ ስጦታዎች አንዱ ነው፤ 1ቆሮ. 12:10።

መንፈስ ቅዱስ፤ ይህ ስም ከዘላለም

ከአብና ከወልድ ጋር ለሚኖረው ለእግዚአብሔር መንፈስ ቅዱስ የአካል የህላዌ (የመኖር) ስሙ ነው። መንፈስ ቅዱስ ከአብ የሠረጸ (የወጣ) ነው፤ በክርስቶስም ሥራ መሠረት ለምእመናን ይሰጣል። መንፈስ ቅዱስ ከአብና ከወልድ አያንስም፤ በህላዌ፤ በመለኮት፤ በክብር፤ በሥልጣን እኩል ነው፤ ማቴ. 28:19፤ ዮሐ. 14:16:17፤ 15:26፤ ሐ.ሥ. 2:33። የመ.ቅ.ን ትምህርት ስለ መንፈስ ቅዱስ በሚከተሉት ዐሥር እርእስት ለማጠቃለል ይቻላል።

1. የመንፈስ ቅዱስ ስሞችና ምሳሌዎች፤ መንፈስ ቅዱስ፤ መንፈስ (ዮሐ. 1:32)፤ የእግዚአብሔር መንፈስ (ሮም 8:14)፤ የጌታ የክርስቶስ መንፈስ (ሮም 8:9፤ 2ቆሮ. 3:17)፤ የእውነት መንፈስ (ዮሐ. 15:26)፤ አጽናኝ (ዮሐ. 14:26) ተብሎ

ይጠራል። መንፈስ ቅዱስ በርግብ (ማቴ. 3:16)፤ በእሳት (ማቴ. 3:11:12፤ ሐ.ሥ. 2:3)፤ በነፋስ (ዮሐ. 3:8)፤ በእግዚአብሔር ጣት (ማቴ. 12:28 እና ሉቃ. 11:20 ያነጻጽሩ)፤ በእስትንፋስ (ኢዮብ 4:9) ተመስሏል። መንፈስ ቅዱስ አምላክ ነውና በሁሉ ዘንድ ይገኛል (መዝ. 139:7)፤ ቅዱስ ነውና ሁሉን ይቀድሳል፤ 1ጴጥ. 1:1:2።

2. የመንፈስ ቅዱስ አካላዊነት (እኔ ባይነት)፤ አንዳንድ ሰዎች መንፈስ ቅዱስ አካላዊ መንፈስ ሳይሆን እንደ እሳት ሙቀት ያለ የእግዚአብሔር ኃይል ነው ይላሉ፤ መ.ቅ. ግን እንደዚህ አያስተምርም። መንፈስ ቅዱስ እግዚአብሔር ስለሆነ መንፈስ ነው፤ ሥጋና አጥንት የለውም፤ ዮሐ. 4:24። ሆኖም መንፈስ ቅዱስ እንደ አብና እንደ ወልድ አስቦ የሚሠራ አካላዊነት ስላለው ነው። በልዩ ልዩ ነገሮች ይታያል።

(ሀ) መንፈስ ቅዱስ ከአብና ከወልድ ጋር ይጠቀሳል፤ ሆኖም በእነዚህ ጥቅሶች ከእነርሱ በአካል የተለየ መሆኑን እንረዳለን፤ ኢሳ. 48:16፤ 61:1፤ ማቴ. 3:16:17፤ 28:19፤ 2ቆሮ. 13:14፤ 1ጴጥ. 1:1:2።

(ለ) «ሌላ አጽናኝ» ይባላል። ኢየሱስ በምድር ሳለ የሐዋርያት አጽናኝ ነበርና መንፈስ ቅዱስም እንደ እርሱ አካላዊ መሆኑ ይታያል፤ ዮሐ. 14:16። ክርስቶስ ከአብ እንደ ተላከ መንፈስ ቅዱስም ደግሞ ተልኳል፤ ዮሐ. 14:26፤ 15:26።

(ሐ) መንፈስ ቅዱስ አሳብን ይገልጣል (ዮሐ. 16:13-15፤ ሮም 8:16)፤ ይፈቅዳል (ሐ.ሥ. 15:28:29፤ 16:7፤ 1ቆሮ. 12:11)፤ ይናገራል (ሐ.ሥ. 8:29፤ 13:2)፤ ይወቅሳል (ዮሐ. 16:8)፤ የእግዚአብሔርን ጥልቅ ነገር ይመረምራል (1ቆሮ. 2:10:11)፤ ስሜት ይሰማል፤ ኢሳ. 63:10፤ ኤፌ. 4:30። እነዚህ ሁሉ የሕይወት አካል ሥራዎች ናቸው።

(መ) መንፈስ ቅዱስ ራሱ ኃይል አለው፤ ሉቃ. 1:35፤ 4:14፤ ሐ.ሥ. 10:38፤ ሮም 15:13። መንፈስ ቅዱስ እኔ ባይነት የሌለው የእግዚአብሔር ኃይል ቢሆን ኖሮ እነዚህ ጥቅሶች ትርጉም አይኖራቸውም ነበር።

3. የመንፈስ ቅዱስ አምላክነት፤ ይህም በሚከተሉት አራት ነገሮች ይታያል።

(ሀ) ከአብና ከወልድ ጋር በእኩልነት ተጠቅሷል፤ ማቴ. 28:19፤ 2ቆሮ. 13:14።

(ለ) በአንድ ቦታ ስለ እግዚአብሔር የተነገረው በሌላ በኩል ስለ መንፈስ ቅዱስ ይጠቀሳል፤ ዘጸ. 17:7 እና ዕብ. 3:7፤ ኢሳ. 6:8-10 እና ሐ.ሥ. 28:25-28፤ 5:3 እና 4።

(ሐ) መንፈስ ቅዱስ በሁሉ ዘንድ ይገኛል፤ መዝ. 139:7-10። ሁሉንም ያውቃል፤ ኢሳ. 40:13:14፤ 1ቆሮ. 2:10:11።

(መ) የአምላክነቱን ሥራ ይሠራል፤ ይፈጥራል (ዘፍ. 1:2:3፤ ኢዮብ 26:13)፤ ሙታንን ያስነሣል፤ ሮም 8:11።

4. መንፈስ ቅዱስ በብሉይ ኪዳን፤ በብ.ክ. የመንፈስ ቅዱስ ሥራ በሚከተሉት ነገሮች ይታያል።

(ሀ) ዓለም ሲፈጠር መንፈስ ቅዱስ ምድርን ያደራጅ ነበር (ዘፍ. 1፡2-3)፤ ለሰማያት ውበትን ሰጠ (ኢዮብ 26፡13)፤ ከዚያ ወዲህም ምድርን ያድሳል፤ መዝ. 104፡30።

(ለ) በእስራኤል መሪዎች፤ መንፈስ ቅዱስ ለእነሙሴ ትንቢትን (ዘኁ. 11፡26-29)፤ ለእነባስልኤል የእጅ ሥራ ጥበብን (ዘጸ. 31፡1-5)፤ ለሰባው ሽማግሌዎች የአስተዳደር ሥልጣንን (ዘኁ. 11፡24-25)፤ ለእነገዴዎን የመሪነት ችሎታን (መላ. 6፡34)፤ ለእነሱም ሶን ኃይልን (መላ. 14፡6) ሰጠ።

(ሐ) በምእመናን ልብ፤ መንፈስ ቅዱስ ሰውን ይቀድሳል፤ ልቡንም ይለውጣል፤ መዝ. 51፡10፤ ሕዝ. 36፡26-27። ይህም ሥራ በእ.ክ. አዲስ ፍጥረት መሆኑን ዳግም ልደት ይባላል፤ አብርሃምና ዳዊት እውነተኛች አማኞች ነበሩና ይህ መለወጥ ተሰጣቸው፤ ሮም 4፡3-6-8።

5. መንፈስ ቅዱስና ክርስቶስ፤ መንፈስ ቅዱስና ወልድ በየአካላቸው ከዘለዓለም በአንድነት ነበሩ። መንፈስ ቅዱስ፡-

(ሀ) ቅድስት ድንግል ማርያም ክርስቶስን የወለደችው በመንፈስ ቅዱስ ፀንሳ ነው፤ ማቴ. 1፡20፤ ሉቃ. 1፡35።

(ለ) ኢየሱስ ሲጠመቅ በራሱ ላይ ዐረፈ፤ ሉቃ. 3፡22።

(ሐ) ኢየሱስ በመንፈስ ቅዱስ ተሞልቶ በኃይል ተአምራትን አደረገ፤ አገልግሎቱንም ፈጸመ፤ ማቴ. 12፡28፤ ሉቃ. 4፡1-14-17-19፤ ዮሐ. 3፡34፤ ሐ.ሥ. 10፡38፤ ዕብ. 9፡14።

(መ) አሁንም መንፈስ ቅዱስ ስለ ክርስቶስ ይመሰክራል፤ ዮሐ. 15፡26፤ 16፡14።

6. የመንፈስ ቅዱስ መውረድ፤ ሐዋርያት በሥልጣን የወንጌልን ሥራ እንዲሠሩ ኢየሱስ «መንፈስ ቅዱስን ተቀበሉ» ብሎ እፍ አለባቸው፤ ዮሐ. 20፡22። ከዚህም በላይ በአዲስ ዓይነት በበዓለ ኅምሳ ዕለት መንፈስ ቅዱስ ወረደላቸው፤ ሐ.ሥ. 2፡1-4። መውረዱ ለምስት ምክንያት ነው።

(ሀ) በተስፋው መሠረት፤ መንፈስ ቅዱስ እንደሚወርድ አስቀድሞ በነበያትና በክርስቶስ ተነገረ። በፊት መንፈስ ቅዱስ በአንዳንድ መሪዎች ላይ በኃይል ይወርድ ነበር፤ አሁን ግን ምእመናን ሁሉ መንፈስ ቅዱስን ይቀበላሉ፤ ለዩ ልዩ ስጦታም ይሰጣቸዋል፤ ኢዩ. 2፡28-29፤ ዮሐ. 15፡26፤ ሐ.ሥ. 2፡33።

(ለ) በስጦታ፤ የመንፈስ ቅዱስ መውረድ በእግዚአብሔር ጸጋ ነው፤ ሐ.ሥ. 2፡38።

(ሐ) ለጥምቀት፤ መንፈስ ቅዱስ የወረደላቸው ወደ አዲስ ሁኔታ እንዲገቡ ነው፤ ሐ.ሥ. 1፡5።

መንፈስ ቅዱስ እንደዚህ በመውረዱ ክርስቶስ በክብር ያለ መሆኑን አረጋግጠላቸው (ዮሐ. 7፡39፤

ሐ.ሥ. 2፡33)፤ በክርስቶስ አንድ ማኅበር፤ አንድ አካል፤ አንዲት ቤ.ክ. አደረጋቸው (ኤፌ. 1፡21-23፤ 2፡20-22)፤ ኃይልንም ለምስክርነት ሰጣቸው፤ ሉቃ. 24፡49፤ ሐ.ሥ. 1፡8። በኋላም መንፈስ ቅዱስ በሰማያዊ ሰዎች (ሐ.ሥ. 8፡14-18)፤ በአሕዛብ (ሐ.ሥ. 10፡44-48፤ 11፡15-17)፤ በኤፌሶን ሰዎች (ሐ.ሥ. 19፡1-7) ወረደ። እንደዚሁም ማንም ሰው ሲያምን መንፈስ ቅዱስን ይቀበላል፤ በመንፈስ ቅዱስ ጥምቀት የክርስቶስ አባል ይሆናል፤ ሐ.ሥ. 2፡38-39፤ 9፡17፤ 1ቆሮ. 12፡13። መንፈስ ቅዱስ በብ.ክ. ይሠራ ስለነበር በበዓለ ኃምሳ ቀን የመውረዱ አዲስነት በ3 መንገድ ይታያል፡- ሀ) ክርስቶስ ለኃጢአት አንድ ጊዜ ለዘላለም በቂ መሥዋዕት በማቅረቡ ሥራውን ጨርሷልና በአብ ቀኝ በመቀመጡ ስለ ክብሩ መስክሯል፤ ዮሐ. 7፡39፤ ሐ.ሥ. 2፡33፤ ዕብ. 10፡12። ለ) በብ.ክ. የክርስቶስ ጥላ በነበረው በሙሉ ሥርዓት አማካይነት ለእስራኤል ሕዝብ መጣ፤ በእ.ክ. ግን ፍጻሜ በሆነው በአዲሱ ሥርዓት አማካይነት በቤ. ክ. ላይ መጣ፤ ኤፌ. 2፡20-22። ሐ) በብ.ክ. የመጣው ለአገልግሎት ወደ ተጠሩ ሰዎች ብቻ ነበር፤ በእ.ክ. ግን ለሁሉ ይመጣል፤ ዘኁ. 11፡24-29፤ ሐ.ሥ. 2፡38፤ 1ጴጥ. 4፡10።

7. መንፈስ ቅዱስና ምእመናን፤ መጀመሪያ መንፈስ ቅዱስ ሰው ንስሐ እንዲገባና በክርስቶስ እንዲያምን ልብን ይለውጣል፤ ከዚያም በኋላ ያድርበታል፤ ሮም 8፡9፤ 1ቆሮ. 6፡19-20፤ ቲቶ 3፡5-7። «መመለስ»፤ «ዳግም ልደት» ይሙ። መንፈስ ቅዱስ በሰው ልብ ሆኖ ያ ሰው የእግዚአብሔር ልጅ እንደሆነ ይመሰክርለታል፤ መንግሥቱንም እንዲወርስ ያረጋግጥለታል፤ ሮም 8፡16፤ 2ቆሮ. 1፡22፤ ገላ. 4፡6፤ ኤፌ. 1፡13።

መንፈስ ቅዱስ አማኙን ሥጋውን እንዲያሸንፍ ያስችለዋል፤ በሕይወቱም ሁሉ ይመራዋል (ሮም 8፡13-14)፤ እንዲጸልይ ያግዘዋል (ሮም 8፡26፤ ኤፌ. 6፡18)፤ ስለዚህ የመንፈስ ፍሬ በሕይወቱ መታየት ይጀምራል፤ ገላ. 5፡22-23። ምእመናን እንዲያገለግሉ በመንፈስ ቅዱስ ይቀበሉ፤ 2ቆሮ. 1፡21። ምእመናን መንፈስ ቅዱስን እንዳያሳዝኑ ሁልጊዜ በእርሱ እንዲሞሉ ታዝዝዋል፤ ኤፌ. 4፡30፤ 5፡18። ይህ ሙላት ለሁልጊዜ (ሐ.ሥ. 6፡3-5) ወይም ለተወሰነ ጊዜ ለልዩ አገልግሎት የሚቀበሉትን ኃይል ሊያመለክት ይችላል፤ ሐ.ሥ. 4፡31፤ 13፡9።

8. መንፈስ ቅዱስና ማኅበረ ምእመናን (ቤተ ክርስቲያን)፤ መንፈስ ቅዱስ ምእመናን በገብረት እንዲኖሩ ፍቅርን ይሰጣቸዋል፤ ፊል. 2፡1። ቤ.ክ. አገልግሎትዋን እንድትፈጽም ኃይልን ይሰጣታል፤ ሐ.ሥ. 1፡8። ሰዎችን ለወንጌል ሥራ ይልካል፤ ሲሄዱም ይመራቸዋል (ሐ.ሥ. 13፡2፤ 16፡6-10)፤ ስብከታቸውን ይባርካል፤ 1ተሰ. 1፡5። ለቤ.ክ. ስጦታዎችን እንደ ፈቃዱ ያካፍላል፤ ሮም 12፡1-8፤ 1ቆሮ. 12፡1-31፤ ዕብ. 2፡4።

9. መንፈስ ቅዱስና ዓለም፤ መንፈስ ቅዱስ በዚህ

ዓለም ሰዎችን ኃጢአት ከመሥራት ይገታቸዋል (ዘፍ. 6:3)፤ ስለ ኃጢአትም ይወቅላል (ዮሐ. 16:8-11)፤ ነገር ግን ሰው የእግዚአብሔርን ነገር ከመንፈስ ቅዱስ ከተረዳና ካወቀ በኋላ ቢተወውና ቢነቅፈው የመመለስ ተስፋ አይኖረውም፤ ማቴ. 12:31-32፤ ዕብ. 6:4-6።

10. መንፈስ ቅዱስና መጽሐፍ ቅዱስ፤ መንፈስ ቅዱስ የእውነት መንፈስ ነውና ሁሉን ወደ እውነት ይመራል። ነቢያት በመንፈስ ቅዱስ ተናገሩ፤ 2ኛ. 1:21። ክርስቶስ ራሱ የተናገረውን ሐዋርያት እንዲገንዘቡ፤ የሚመጣውንም እንዲያውቁ መንፈስ ቅዱስ እንደሚነግራቸው ተስፋ ሰጠ፤ ዮሐ. 14:26፤ 16:13። መንፈስ ቅዱስ አላባቸውን ብቻ ሳይሆን ታላቸውንም መራ፤ 1ቆሮ. 2:12-13። ስለዚህ የእግዚአብሔር መንፈስ ያለበት መጽሐፍ ሁሉ ለጠቅላላው የሰው ኑሮ ይጠቅማል፤ 2ጢ. 3:16-17። «መጽሐፍ ቅዱስ» ይመ.

መኖሪያ ቀለብ፤ በእስራኤል ዘንድ የሰባተኛው ዓመት ሰብል ለእንስሳትና ለአራዊት መኖ እንዲሆን ታዘዘ፤ ዘሌ. 25:7።

መከራ፤ ማንም ሰው ክርስቶስን ሲከተል መከራ ይኖርበታል፤ ዮሐ. 16:33፤ ሐ.ሥ. 14:21-22፤ 1ተሰ. 1:6። መከራ ብዙ ጊዜ በዓለም ሰዎች ይነሣል፤ 1ተሰ. 2:2። ሰይጣን በሰዎች ላይ መከራን ያመጣል፤ ግን በእግዚአብሔር ተወስኗል፤ ኢዮብ 1:12፤ 2:6፤ 2ቆሮ. 12:7። አንዳንዶች መከራ በእግዚአብሔር ፈቃድ ሊመጣ ይችላል፤ መዝ. 39:10፤ አዎጽ. 3:6፤ ሐ.ሥ. 2:23። እግዚአብሔር ፍቅር ከሆነ እንዴት መከራ እንዲመጣ ይፈቅዳል የሚል ጥያቄ ይነሣ ይሆናል፤ መዝ. 73። በመቅ. ውስጥ ሙሉ መልስ ባይሰጥም መከራ በዓለም ላይ በኃጢአት ምክንያት መጥቷል፤ ዘፍ. 3:14-24። የሃይማኖት ጽንሰት እንዲፈተንም መከራ ሊደርስ ይችላል (መጽሐፈ ኢዮብ ይመ.)፤ አማኝ ግን ሊታገሥ ይገባዋል፤ ዕገ. 2:2-4። ሦስቱ ወጣቶች መከራ በደረሰባቸው ጊዜ እግዚአብሔር አብሮአቸው እንደነበረ ሁሉ ዛሬም ከልጆቹ ጋር ነው፤ ዳን. 3:25፤ ሮም 8:31-39፤ ኢሳ. 43:2። አማኝ ከሚመጣው ደስታ የተነሣ በመከራው ይጸናል፤ መዝ. 73:21-26፤ ሮም 8:18፤ 2ቆሮ. 4:16።

መከራ ያለበት የሚከተሉትን ነገሮች ይገንዘብ፡-

1. መከራ የኃጢአት ውጤት ሊሆን ይችላል፤ ገላ. 6:8።
2. ሰዎች ከክፋታቸው እንዲመለሱ የእግዚአብሔር ቅጣት ይሆን ይሆናል፤ ምሳ. 3:12።
3. መከራ ሰዎች የሚፈተኑበት የሚጸኑበትም ነው፤ ሮም 5:3፤ 1ኛ. 1:7።
4. መከራ ሰዎች በይበልጥ እግዚአብሔርን እንዲያውቁ ያደርጋል፤ መዝ. 119:67፤ ሮም 8:35-37።
5. መከራ ግብዞችን ከእግዚአብሔር ያርቃቸዋል (ማቴ. 13:21)፤ ለእውነተኛች ይጠቅማል፤ ሮም

8:28።

6. ክርስቶስ እንዲያድነን መከራን ተቀበለ፤ ኢሳ. 53:5፤ 1ኛ. 2:24።

7. ምእመናን የክርስቶስ መከራ ተካፋዮች እንዲሆኑ ተጠርተዋል (ማር. 10:39፤ ሮም 8:17፤ ፊል. 1:29)፤ መከራ ወደ ክብር ይመራል፤ ማቴ. 16:24፤ ዮሐ. 12:24-26፤ ዕብ. 12:1:2።

8. ምእመናን መከራን በደስታ ሊቀበሉ ይገባቸዋል፤ ሐ.ሥ. 5:41፤ 1ኛ. 4:12-16። «ሥቃይ»፤ «ፈተና» ይመ.

9. ታላቁ መከራ፤ በራእ. 7:14 ላይ «እነዚህ ከታላቁ መከራ የመጡ ናቸው» በማለት የክርስቶስ ተከታዮች ሁሉ ስለ ስሙ የሚቀበሉትን መከራ ታላቁ መከራ ይለዋል። ይህንን መከራ ጳውሎስ በሐ.ሥ. 14:22 ላይ ብዙ መከራ ሲለው፤ ጌታ ራሱ ደግሞ በዮሐ. 16:33 ላይ መከራ ይለዋል። ምእመናን በዓለም ላሉ መከራ አለባቸው፤ 1ተሰ. 3:3-4፤ 2ተሰ. 1:6-7። የምእመናን የሰደት መከራ የክርስቶስን መከራ መካፈል ነው፤ 2ቆሮ. 1:5፤ 4:10-11፤ ቆላ. 1:24። ጌታ ሊገለጥ ሲል ይህ የሰደት መከራ ይጠነካል፤ ነገር ግን ጌታ የራሱን ሕዝብ በፍጥነት ይታደጋቸዋል፤ ማቴ. 24:21-29-30፤ ዳን. 12:1፤ ራእ. 20:7-10። በ70 ዓ.ም. በኢየሩሳሌም የደረሰው መከራና በዓለም መጨረሻ የሚሆነው መከራ ይመሳሰላሉ፤ ሉቃ. 21:20-28። «ተቃዋሚ» ይመ.

መከር፤ በእስራኤል አገር የገብስ አጫዳ ይቀድማል። ይህም በሚያዝያ ወር ይከናወናል፤ በግንቦት የሰንዶ መከር ይቀጥላል፤ ሩት 1:22፤ 2:23። የሰንዶ አጫዳ ሲጀመር የመከር በዓል ወይም ሰባቱ ሱባዔ ይከበራል። በዓሉ የደስታ ጊዜ ነው፤ የእስራኤልም ወንዶች ሁሉ ስለ መከራ እግዚአብሔርን ለማመስገን በዓሉን ያከብሩት ነበር፤ ዘጸ. 34:22፤ ዘጸ. 16:9-12። «በዓላት» ይመ። በኢ.ክ. መከር የዓለም ፍጻሜና የአማኞች መሰብሰብ ምሳሌ ነው፤ ማቴ. 13:39፤ ሉቃ. 10:2፤ ራእ. 19:15:16።

መከተል፤ በእግር፣ በአርአያነት ፊት ለፊት የሚሄደውን አይቶ መራመድ፤ የሌላውን አሳብ መቀበል፤ ዘጸ. 23:2፤ ማቴ. 4:20-22፤ 8:1፤ 9:9፤ 16:24።

መከዳ፤ እንደ ትራስ ያለ መደገፊያ፣ መጣጊያ። በለሰላሳ ቁርባት ወይም በጨርቅ ይለበጣል፤ በውስጡም ጥጥ ወይም ሌላ ነገር ይሞላል። ሐሰተኞች ነቢያት በመከዳዎች እየጠነቁሉ ሰዎችን ያጠምዱ ነበር፤ ሕዝ. 13:18:20።

መካከለኛ፤ በሁለት ወገኖች መካከል ለማስታረቅ የሚቆም። በመቅ. መካከለኛነት በእግዚአብሔር ፊት ለበደለኞች የሚያማልድና ከእግዚአብሔር ምሕረትን የሚያስገኝ ነው፤ ኢዮብ 9:33፤ 14መ. 2:25። በብ.ክ. ካህናትና ነቢያት በእግዚአብሔርና በሕዝቡ መካከል የመካከለኛነት ሥራ ይሠሩ ነበር፤ ዘሌ. 9:7፤ ዘጸ. 18:18-22፤ 28:1፤ ዕብ. 5:1-4። ሙሴ የብ.ክ. መሥራች

ለሰነበር የብ.ክ. መካከለኛ ሆነ፤ ዘጸ. 19፡3-8፤
 ሐ.ሥ. 7፡37-39፤ ዕብ. 9፡19-20። ሙሴ
 በመካከለኛነቱ ከኢየሱስ ክርስቶስ ጋር ተነጻጽሯል፤
 ኢየሱስ ክርስቶስ የኢ.ክ. መካከለኛ ነው፤ የሐ.
 1፡17፤ ዕብ. 7፡27-28፤ 8፡6፤ 9፡15፡23-24፤
 10፡1፤ 12፡24። ኢየሱስ ክርስቶስ የካህናትን፣
 የነቢያትንና የሙሴን መካከለኛነት በመፈጸሙ
 በእግዚአብሔርና በሰው መካከል ያለ መካከለኛ እርሱ
 ብቻ ነው፤ 1ጢሞ. 2፡5።

መክሊት፤ የጥንት የክብደት መለኪያ፤ 2ነገ.
 18፡14። በኋላም መክሊት ገንዘብንም ያመለክት
 ነበር፤ ማቴ. 25፡15። «ክብደት»፤ «ገንዘብ» ይመ.

መክብብ፤ «መክብብ» ማለት «ሰባዚ»
 ወይም «አስተማሪ» ማለት ነው። በዚህም መጽሐፍ
 የሚሰጠው የሚያስተምር ሰሎሞን ነው። «በኢየሩሳሌም
 የነገሠ የዳዊት ልጅ» ተባለ (1፡1፡12)፤ ጥበቡም
 በአያሌው ተጠቅሷል (1፡16፤ 2፡9)።
 ምሳሌዎችንም መሰብሰቡ ታወቋል፤ 12፡9፤ 1ነገ.
 4፡32። «የዕብራይስጡ አጻጻፍ የኋላ ዘመን ነው እንጂ
 የሰሎሞን ዘመን አይደለምና ደራሲው ሌላ ነው»
 የሚሉ ቢኖሩም፤ ሌላ ሰው ይጻፈው እንጂ ትምህርቱ
 ያለ ጥርጥር የሰሎሞን ነው።

ሰሎሞን በዚህ መጽሐፍ ላይ «እግዚአብሔር
 የሌለበት ሕይወት ከንቀ ነው፤ አያጠግብም» ይላል።
 ንጉሥ ነውና ሁሉን ሊያደርግ ይችላል፤ ሀብታም
 ነውና የወደደውን ይገዛል፤ ጠቢብ ነውና ሁሉን
 ሊመረምር ይቻላል። ከእርሱ ይበልጥ የሚችል
 የለም።

የዚህ መጽሐፍ ትምህርት ከመዝ. 49 ጋር
 ይስማማል፤ በዮሐ. 10፡10 የተጻፈውንም በንጽጽር
 ያሳስባል። አከፋፈል፡-

ም. 1። መክብብ የተባለው ሰው ከፀሐይ በታች
 ማለት በዓለም ላይ ሁሉም ዞር ዞር እንደሚመጣ፤
 ፍጻሜም ነገር እንደሌለ አይቷል።

ም. 2። የዚህ ዓለም ደስታ የተባለውን ሁሉ፤
 ሣቅን፤ መጠጥን፤ ጨዋታን፤ ሀብትን፤ ዕውቀትን፤
 ሥልጣንን፤ ንብረትን፤ የሴቶችን ፍቅር፤ ክብርን
 ማናቸውንም ነገር ሁሉ ፈትኗል፤ ፈትኖም ሁሉም
 ከንቁ፤ ነፋስን እንደመከተለ፤ የማያጠግብ መሆኑን
 ተገንዝቧል።

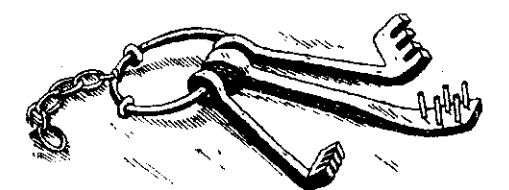
ም. 3-11። በዚህ ክፍል ሁለት አሳቦች ጉን
 ለጉን ይጻፋሉ።

(ሀ) እግዚአብሔር በነገሩ ከሌለ ሁሉ ከንቁ ነው።
 ለምሳሌ ሞት ከንቁ ነው፤ ሰው እንደሚሞቱ
 እንሰላምታቸው ብቻ ነውና፤ 3፡18-21።

(ለ) ራሲያ ዓለም ውብ ናት የእግዚአብሔርም ፍጥረት
 ናት፤ ስለዚህ ሰው በዓለም ላለ ይደሰትባት፤
 ተስፋውን ግን አይመሥርትባት፤ 3፡11-13።

ም. 12። አጥጋቢ ደስታ፤ የተትረፈረፈም
 ሕይወት በዓለም ነገር በማናቸውም በኩል አይገኝም።
 የዚህ መጽሐፍ ፍሬ ነገር በቀ. 13-14 በአጭሩ
 ተገልጿል።

መክፈቻ፤ የጥንት ሰዎች ከእንጨት መክፈቻ
 ይሠሩ ነበር፤ መላ. 3፡25። በምሳሌነት ሥልጣንና
 ኃይልን ያመለክታል። ጴጥሮስ በበዓለ ኅምላ ቀን
 ለአይሁድ፤ በቆርኔሌዎስ ቤት ለአሕዛብ የመንግሥተ
 ሰማያት መግቢያ የሆነውን የወንጌልን በር ከፈተ፤
 ስለዚህም የመንግሥተ ሰማያትን መክፈቻ እንደ
 ተቀበለ ተነገረለት፤ ኢሳ. 22፡22፤ ማቴ. 16፡19፤
 ሉቃ. 11፡52፤ ራእ. 1፡18።

ቀ-ልፎች

መኮስተሪያ፤ የመብራት ጫፍ ማቅኛ፤ ክሩ
 ተቃጥሎ በአንድ በኩል ሲዘቀዝቅ የሚያነሣው፤ ዘጸ.
 25፡38፤ 1ነገ. 7፡49።

መውጊያ፤ የተሳለ የችንካር ወይም የምስማር
 ጫፍ መሳይ። በጥንት ጊዜ ገበሬዎች በጅራፍ ፈንታ
 በመውጊያ በሬዎችን ያነቃቋቸው ነበር፤ መላ.
 3፡31። በመቅ. ለልዩ ልዩ ነገሮች ምሳሌ ሆኖ
 ተጠቅሷል፤ መክ. 12፡11፤ ሐ.ሥ. 9፡5፤
 26፡14። ነገር ግን በ1ቆሮ. 15፡55፡56 ላይ በግልጽ
 የኃጢአት ምሳሌ ሆኖ ተተርጉሟል።

የመዐርግ መዝሙር፤ ከመዝሙር 120
 እስከ መዝሙር 134 የሚገኙት መዝሙሮች የመዐርግ
 መዝሙሮች ይባላሉ። ለመዝሙሮቹ ይህ ስያሜ
 የተሰጠበት ምክንያት እስራኤላውያን ለዓመት በዓል
 ወደ ኢየሩሳሌም ሲወጡ በመንገድ ላይ ይዘምሩአቸው
 ስለነበር ነው።

መዓዛ፤ ሽታ፤ ዘፍ. 8፡21፤ ኤፌ. 5፡2።

መዘምራን፤ «ዚማ» ይመ.

መዝሙረ ዳዊት፤ ይህ መጽሐፍ በውስጡ
 150 መዝሙርና ጸሎት፤ ትምህርትና ቅኔ በአንድነት
 ይገኙበታል፤ 15፤ 17፤ 31፤ 56 ይመ። ለቤ.ክ. ሆነ
 ለግል ጸሎት እጅግ የተወደደ መጽሐፍ ነው። በውስጡ
 ለየጊዜው ሁሉ፤ ማለት ለሐዘንና ለደስታ፤
 ለመልካምም ሆነ ለክፉ፤ የአንድ ሰው ሁኔታ
 ማንኛውም ቢሆን የሚያመሰግንበት ወይም
 የሚተክዝበት ተለዋጭ መዝሙር ወይም ጸሎት
 ይገኛል። በዚህ መጽሐፍ እየተጠቀመ ሰው
 ከእግዚአብሔር ጋር ሊገናኝ ኅብረትም ሊያደርግ፤
 በመንፈስም ሊጉለምስና ሊያድግ ይችላል፤ 2ጴጥ.
 3፡18። መዝሙራቱ ሁሉ ዳዊት የጻፋቸው
 አይደሉም፤ ሆኖም በአርእስቱ ላይ የዳዊት ስም በ82
 ተጠቅሷል፤ በቀሩትም የቀሬ ልጆች ስም በ11

ተጠቅሷል (42፤ 44 ይመ.)፤ የአሳፍ በ12 ተጠቅሷል (50፤ 73 ይመ.)፤ የኤማንና የኤታን የሙሴም በ3 ተጠቅሷል፤ 88-90 ይመ.።

መዝሙራትን ማን እንደሰበሰበ አልታወቀም፤ ቢሆንም በ1ዜ.መ. 16 ላይ ዳዊት በታቦቱ ፊት የሚዘምሩ መዝሙራትን እንዳደራጀ ስለምናነብ እርሱ ሥራውን ጀምሮ ይሆናል። ከእርሱ በኋላ ግን ሌላ ሰው በነገሩ ንብቷል፤ የምናውቀውም፤ ከምርኮ ዘመን በኋላ የተዘጋጁት እንደ መዝ. 74፤ 96፤ 137፤ የሐጌና የዘርያስ እንደተባሉትም እንደ 146፤ 147፤ 148 ስለሚገኙ ነው።

«መዝሙረ ዳዊት» በ5 መጻሕፍት ተከፍሷል። እነዚህም መጻሕፍት፡- 1ኛ፤ 1-41፤ 2ኛ፤ 42-72፤ 3ኛ፤ 73-89፤ 4ኛ፤ 90-106፤ 5ኛ፤ 107-150 ናቸው። የአንዱ መጽሐፍ ፍጻሜ የሚታወቀው «ከዘላለም እስከ ዘላለም እግዚአብሔር ይባረክ። አሜን አሜን (ይሁን ይሁን)» የሚሉ ቃላት ስለተጻፉበት ነው።

የመዝሙራት ቍጥር ጥንቃቄ ይጠይቃል፡ ምክንያቱም፡ በምሥራቅና በምዕራብ አብ.ክ. ዘንድ ልዩነት አለና። የምሥራቅ ቤ.ክ. 70 ሊቃውንት ሲተረጉሙት በተጠቀሙባቸው ቍጥሮች ሲሠሩ ምዕራባውያን የዕብራይስጥን ይዘዋል። ስለዚህ ከመዝ. 9፤ 20 አንሥቶ እስከ መዝ. 146 ድረስ ምሥራቃውያን (ለምሳሌ ኢትዮጵያውያን) በምዕራባውያን ለምሳሌ በእንግሊዝኛ ቍጥር ላይ 1 መጨመር ያስፈልጋቸዋል። እንዲሁም በአማርኛ መጽሐፍ መዝ. 22 የሆነው በእንግሊዝኛ መዝ. 23 ይሆናል፤ መዝ. 106 የሆነው ደግሞ በእንግሊዝኛ መጽሐፍ 107 ይሆናል። ይህ መጽሐፍ የዕብራይስጥን ቍጥሮች ይከተላል (በዱሮው መቅ. በቅንፍ ውስጥ ያሉትን ማለት ነው)።

የመዝሙራትን ዓይነቶች መለየት አስቸጋሪ ቢሆንም ቀጥሎ የተጻፈው ሰንጠረዥ ሊመራን ይችላል።

1. የምስጋና መዝሙሮች፡ ሀ) የእግዚአብሔርን ስም የሚያመሰግኑ፤ እንደ 8፤ 20፤ 30፤ 34፤ 65፤ 68፤ 75፤ 76፤ 83፤ 87፤ 88፤ 91፤ 95፤ 107፤ 136 ናቸው።

ለ) ከመከራ ማዳኑን የሚያወድሱ፡- 18፤ 30፤ 34፤ 65፤ 75፤ 115፤ 116፤ 118፤ 138።

2. ኃጢአተኛ በኃጢአቱ የሚያዝንበት፡- 6፤ 32፤ 38፤ 51፤ 102፤ 130፤ 143።

3. በመከራ ያለ ሰው የሚጸልይበት (የሚጽናናበት)፡- 3፤ 5፤ 7፤ 17፤ 20፤ 30፤ 31፤ 54፤ 59፤ 142።

4. እግዚአብሔርን፤ ሕጉንና ቤቱን የሚናፍቅበት፡- 16፤ 17፤ 19፤ 40፤ 42፤ 45፤ 63፤ 73፤ 84፤ 119፤ 122፤ 132።

5. ስለ መሲሕ የሚናገሩ፡- 2፤ 8፤ 16፤ 22፤ 40፤ 45፤ 69፤ 72፤ 110።

6. ለትምህርት የሚሆኑ፡- 37፤ 49፤ 50፤ 52-55፤ 60፤ 74፤ 78፤ 89፤ 104፤ 119፤ 127።

7. ካህናት የቤተ መቅደስን ደረጃዎች ሲወጡ የሚዘምሩአቸው የመዐርግ መዝሙሮች፡- 120-134።

8. ሃሌ ሉያ ብለው የሚጀምሩት የሃሌል መዝሙሮች (የስብሐት)፡- 111-113፤ 146፤ 148-150።

በዓለም አብ.ክ. ዘንድ እጅግ የታወቁት፡- 23 የእረኞነቱ፤ 32 የይቅርታ፤ 45 የረዳትነቱ፤ 51 የኑዛዜ፤ 91 የጠባቂነቱ፤ 103 የምስጋና፤ 104 የፍጥረት፤ 119 የሕግ፤ 121 የመንገደኛ፤ 139 ስለ ድንቅ እውቀቱ።

በጥቂት መዝሙሮች ላይ ጸሓፊው ጠላቶቹን ሲረግምና በቀል ሲመኝሳቸው ይገኛል፤ 35፤ 59፤ 69፤ 109። «ይህስ ተገቢ ነውን?» ብለን ብንጠይቅ ተገቢ አይደለም፤ ሆኖም በቅዱሳን ዘንድ እንኳ ይህ ክፉ መንፈስ በልባቸው ተደብቆ ገና እንደሚያድርና ማንም ሰው «እኔ ፍጹም ነኝ» ሊል አለመቻሉን ያስረዳናል፤ ፊል. 3፤ 12። ስለዚህ መዝሙሮች አንዳንዶች እንደሚከተለው ያስባሉ። ሰዎች ምእመናንን በጽድቅ ምክንያት ቢጠሉአቸው የጽድቅና የእግዚአብሔር ጠላቶች ናቸው። በጥላቻም ጸንተው ቢቆዩ እግዚአብሔር ጽድቁን እንዲገልጽ ማለት እንዲፈርድባቸው መመኘት ትክክለኛ ስሜት ነው፤ መዝ. 139፤ 21-24፤ ኢሳ. 66፤ 24፤ ዘክ. 2፤ 8፤ ራእ. 6፤ 9፤ 10፤ 19፤ 1-3። እንደዚሁም የሰይጣንና የተከታዮቹን ውድቀት በተስፋ መጠበቅ ይገባል፤ ዘክ. 3፤ 2፤ ዮሐ. 12፤ 31፤ 32። በዚህ አስተሳሰብ እነዚህን መዝሙሮች መዘመር ለክርስቲያን ተገቢ ነው። «ቅኔ»፤ «ግጥም» ይመ.

የመዝሙራት አርእስት፤ በዕብራይስጡ መዝሙረ ዳዊትና በጥንታውያን ትርጉሞች በአብዛኛዎች መዝሙራት መግቢያ ላይ የተለያዩ አርእስት ይገኛሉ። ለምሳሌ፡- ለመዝሙራት አለቃ፤ በበገናዎች፤ በዋሽንት፤ ስለ ስምንተኛ፤ በሙትላቢን፤ አታጥፋ፤ 4፤ 5፤ 6፤ 9፤ 75 ... ወዘተ። አርእስት የመዝሙሩን ዓይነትና ባለ መዝሙሩን ያመለክታሉ። ስለ አሌፋት (119) «ዕብራይስጥ» ይመ.

መዝሙር፤ ልዩ ልዩ ስልትና ቃና ባለው ድምፅ የሚዜም፤ በዚህ መሣሪያ የሚቀርብ መንፈሳዊ ማኅሌት፤ ዘጸ. 15፤ 20-21፤ ኤፌ. 5፤ 19፤ ቂላ. 3፤ 16። የዳዊት መጽሐፍ በሙሉ መዝሙር ይባላል፤ ሉቃ. 24፤ 44፤ ሒ.ሥ. 1፤ 20። ኢየሱስ ከደቀ መዛሙርቱ ጋር ከመጨረሻው እራት በኋላ ዘመረ፤ መዝ. 147፤ 1፤ ማቴ. 26፤ 30። «ዜማ» ይመ.

መዝገብ፤ የተከማቸ ማንኛውም ሀብትና ንብረት፤ ምላ. 10፤ 2። የምግባር ውጤትና የሃይማኖት ምሳሌ ነው፤ ማቴ. 6፤ 19፤ 21፤ 13፤ 44። የምጽዋት ገንዘብ የሚሰበሰበበት ሣጥን ሙጻዩ ምጽዋት፤ ማር. 12፤ 41።

መያዣ፤ ባለዕዳ ቃሉን እስኪፈጽም ለዋስትና የሚሰጠው፤ ዘፍ. 38፤ 17፤ 18። ድሆች እንዳይጉዱ ፀሐይ ሳትገባ ለመያዣ የተወሰደው ልብስ ይመለሳል፤ ዘጸ. 22፤ 26፤ 27። ሰው ለዕለት የሚጠቀምበት እንደ

ወፍሮ እንደ መበለትም ልብስ ... ወዘተ መያዣ አይሆንም ነበር፤ ዘዳ. 24፥6:10:17። ምእመናን የእግዚአብሔርን ስጦታ ሁሉ እንደሚቀበሉ መንፈስ ቅዱስ መያዣቸው ነው፤ 2ቆሮ. 1፥22፤ ኤፌ. 1፥14። የመጋረጃ ሜንጦ መያዣ ተብሏል፤ ዘዳ. 26፥6:11፤ 35፥11።

መደረቢያ፤ ከሌላ ልብስ በላይ የሚደረብ ጋቢ፤ ካባ ወይም ኮት፤ 1ኛሙ. 2፥19።

መደነቅ፤ መገረም፤ አ.ላ. 52፥14። «ድንቅ» ይመ.

መዳራት፤ የዝሙትና የአመንዝራነት መጀመሪያ ድርጊት (ዋዜማ) ነው። ወንድና ሴት በፍትወት ተነድተው ሲጫወቱ መዳራት ይባላል (ማር. 7:22)።

መዳብ፤ ከልዩ ልዩ የብረታ ብረት ዓይነት ጋር የተቀላቀለ ክልስ ናስ፤ ሕዝ. 22፥18።

መድኃኒት፤ አዳኝ፤ በሥጋ በኩልም ሆነ በመንፈስ በኩል ከማናቸውም ክፋትና ጉዳት የሚያድን ወይም የሚጠብቅ መድኃኒት አዳኝ ታዳጊ ይባላል።

በጥንት ጊዜ ሰዎች ከልዩ ልዩ ዕዎዎች መድኃኒት እየቀመሙ በሽተኞችን ይፈውሱ ነበር፤ አ.ላ. 38፥21:22፤ ኤር. 8፥22፤ ሕዝ. 47፥12። ኩፋሌ በተባለው ተጨማሪ መጽሐፍ (10፥7) እንደተገለጠው እግዚአብሔር ለኖኅ መድኃኒትነት ያላቸውን ዕዎዎች አሳይቶታል። «ፈውስ» ይመ.

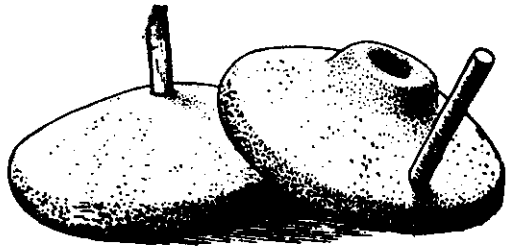
በብ.ኪ. እግዚአብሔር የእስራኤል መድኃኒት ይባላል፤ መዝ. 44፥3:7፤ አ.ላ. 43፥11፤ 45፥21፤ 60፥16። በእግዚአብሔር እየተመራ እስራኤልን ከጠላቶቻቸው እጅ ያዳነ ሰው ደግሞ አዳኝ ወይም ታዳጊ ይባላል ነበር፤ መሳ. 3፥9፤ 2ነገ. 13፥5፤ ነህ. 9፥27፤ አብ. 21። እነዚህ የብ.ኪ. አዳኞች፡ መሳፍንትና ነገሥታት የእውነተኛው አዳኝ የክርስቶስ ምሳሌ ወይም ጥላ ነበሩ፤ ሁሉም በትንቢት መልክ ወደ ክርስቶስ አመለከቱ።

በእ.ኪ. መድኃኒት ሲል ስለ እግዚአብሔር አብ ወይም ስለ ክርስቶስ ብቻ እንጂ ስለ ሰው አይናገርም፤ ሉቃ. 1፥47፤ 1ጢሞ. 1፥1፤ 2፥3:4፤ ቴቶ 1፥3። ክርስቶስ ዓለምን ከጋጢአትና ከዘለዓለማዊ ሞት ስላዳነ መድኃኒት ይባላል፤ ቴቶ 1፥4፤ 2፥12:13፤ 3፥6:7፤ 2ጢሞ. 1፥10:11፤ 2ጴጥ. 1፥1:11፤ 2፥20፤ 3፥1:2:18። ክርስቶስ ሰውን ከጋጢአት እንዲያድን፡ መድኃኒትም እንዲሆን ወደ ዓለም ገባ፤ ሉቃ. 2፥11፤ ማቴ. 1፥21፤ ሉቃ. 19፥10። የክርስቶስ አዳኝነት ለሰው ሁሉ ስለሆነ ክርስቶስ የዓለም መድኃኒት (አዳኝ) ይባላል፤ ዮሐ. 4፥42፤ 1ዮሐ. 4፥14። «ደንገነት» ይመ.

መድረክ፤ ላንቃ የሚቀምበት የቤት ታችኛው ጉበን፤ 1ነገ. 7፥6፤ ሕዝ. 41፥16:17።

መጅ፤ የወፍሮ ልጅ። ከታች የሚሆነው ትልቁ ድንጋይ ወፍሮ ሲባል ከላይ የሚሆነው ደግሞ

መጅ ይባላል። በሙሴ ሕግ መጅ በመያዣ አይወሰድም ነበር፤ ዘዳ. 24፥6። አቤሜሌክ በመጅ ተገደለ፤ መላ. 9፥53።

ወፍሮና መጅ

መገለጥ፤ የተሰወረው ግልጥ መሆን። እግዚአብሔር ራሱን ባይገልጥ ኖሮ ልናውቀው አንችልም ነበር፤ አ.ላ. 55፥8፤ 1ቆሮ. 2፥14፤ 2ቆሮ. 4፥4። ግን ኃይሉንና ክብሩን ፈቃዱንም ገልጧል። ይህም ሲባል እግዚአብሔር ለሰው አስፈላጊውንና ተገቢውን እንጂ ሁሉን ገልጧል ማለት አይደለም፤ ዘዳ. 29፥29። መገለጥ በመሠረቱ ሁለት ዓይነት ነው፡ ሀ) በተፈጠሩ ነገሮችና በመጋቢነት ተግባሩ፤ ሮም 1፥19-21፤ ሐ.ሥ. 14፥17፤ ነገር ግን ይህ መገለጡ በቃል ጭምር ካልተደገፈ የእግዚአብሔርን ፈቃድ ሙሉ በሙሉ አይገልጥም፤ የደንገነትንም መንገድ አያሳይም። ለ) በቃሉ፤ በመቅ. የመገለጥ ቃል በብዙ መንገድ መጥቷል ፡-

1. ቃልን በመናገር፤ በብ.ኪ. ዘመን ይህ ዋና መንገድ ነበር። ብዙ ጊዜ አሳቡን ለነቢያት ሰጠ። እነርሱም ለሕዝብ ተናገሩ፤ ዕብ. 1፥1።
2. በሕልምና በራሕይ፤ ዘጉ. 12፥6-8። ሆኖም ሰዎች እንዲያስተውሉ ብዙ ጊዜ ትርጓሜ አስፈላጊ ነበር፤ ዳን. 2፥19:28-30።
3. ዓለምን በመፍጠሩና በመጠበቁ (መዝ. 19፤ ሮም 1፥19-21፤ ሐ.ሥ. 14፥17)፤ ተአምራትንም በማድረግ (መዝ. 78፥11)፤ ሆኖም ብዙ ጊዜ ተአምራት በእግዚአብሔር እንደተደረጉ ሰዎች በመልእክተኞች ቃል ተረዱ።
4. በልጁ፤ ዮሐ. 1፥18፤ 1ጢሞ. 3፥16፤ ዕብ. 1፥2:3።
5. መንፈስ ቅዱስን በመስጠት፤ ዮሐ. 15፥26፤ 16፥13፤ 1ቆሮ. 2፥11:12፤ ዕብ. 2፥4።

እግዚአብሔር የሃይማኖትን ትምህርት ፈጽሞ ለሐዋርያት ገልጧልና ምእመናን አሁን በዚህ ትምህርት ጸንተው መቆም እንጂ ሌላ መግለጫ መፈለግ ወይም መከታተል አይገባቸውም፤ ኤፌ. 3፥5:6፤ ይሁዳ 3፤ ራእ. 22፥18:19። የእግዚአብሔር መገለጥ በመቅ. ተጽፏል። መቅ.ም ጠቅላላውን የእግዚአብሔርን መገለጥ የያዘ ነው።

ዛሬም ሰዎች ራሳቸው ለግል ሕይወታቸው የእግዚአብሔርን ፈቃድ እንዲያውቁ መንፈስ ቅዱስ ይመራቸዋል፤ ሮም 8፡14፤ 1ቆሮ. 14፡26፤ ገላ. 2፡2።

በዓለም መጨረሻ ክርስቶስ ይገለጻል (ሉቃ. 17፡30፤ ቲቶ 2፡12-13)፤ ደግሞም የሰው ሥውር አሳብ ሁሉ ይገለጻል፤ ሉቃ. 12፡2፤ ሮም 8፡18፤ 1ቆሮ. 3፡13።

የመገናኛ ድንኳን፤ «የእግዚአብሔር

ማደሪያ» ይመ.

መጊዶ፤ የጦር ሠራዊት ሰፈር ማለት ነው። በቀርጫሉስ ተራራዎች ከሰሜን ወደ ደቡብ ጋዛንና ደማስቆን የሚያገናኘውን መንገድ ለመጠበቅ የተመሸገ ከተማ ነበር። እስራኤል እስከ ሰሎሞን ድረስ በከተማው አልተቀመጡም። በሰሎሞን ጊዜ ምሽት 200 በ300 ሜትር ገደማ ነበር፤ 1ነገ. 9፡15። በመጊዶ ብዙ ጦርነት ተደርጓል። በመጊዶ አጠገብ ዲቦራ ሲሣራን ድል አደረገች (መሳ. 5፡19)፤ ፈርዖን ኒካውም ኢዮስያስን ገደለ፤ 2ነገ. 23፡29-30። ቃላቁ የዓለም መጨረሻ ጦርነት በአርማጊዶን ይደረጋል፤ አርማጊዶን ማለት የመጊዶ አምባ ማለት ነው፤ ራእ. 16፡16። ካ 4 ሀ።

መጊዶል፤ መግደላ። በገሊላ ባሕር ዳር ያለ ከጥብርያዶስ በስተሰሜን 4 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ምሽግና መንደር፤ ማቴ. 15፡39። በማርቆስ 8፡10 ድልማታ ተብሏል። የመግደላዊት ማርያም መንደር ነበር፤ ሉቃ. 8፡2።

መጋረጃ፤ ለመገናኛ ድንኳንና ለአደባባዩ ብዙ መጋረጃዎች ነበሩላቸው፤ ዘጸ. 26፡7-10፤ 38፡9-20። በተለይም በቅድስቱና በቅድስተ ቅዱሳን መካከል ለመለያ ለቅድስቱም በር መጋረጃዎች ተሠሩ፤ ዘጸ. 26፡31-34፤ 36፡35-38። ክርስቶስ በመሞቱ ወደ እግዚአብሔር የሚያደርሰውን መንገድ

ስለ ከፈተ የቤተ መቅደስ መጋረጃ ተቀደደ፤ ማቴ. 27፡51፤ ዕብ. 10፡20።

መጋቢ፤ በትልቅ ሰው ቤት በሁሉ ላይ ገላፊ ሆኖ የሚያስተዳድርና ለሠራተኞች የሚከፍል፤ በቤ.ክ. በገላፊነት የሚያገለግሉትም መጋቢዎች ተብለዋል፤ ዘፍ. 15፡2፤ ሉቃ. 12፡42፤ 16፡1-8፤ 1ቆሮ. 4፡1-2፤ ቲቶ 1፡7፤ 1ጲጥ. 4፡10። «የእግዚአብሔር መጋቢነት» ይመ.

መግነዝ፤ «መቃብር፤ መቅበር» ይመ.

መጎምጀት፤ ማናቸውም ዓይነት ምኞት፤ ማር. 7፡22።

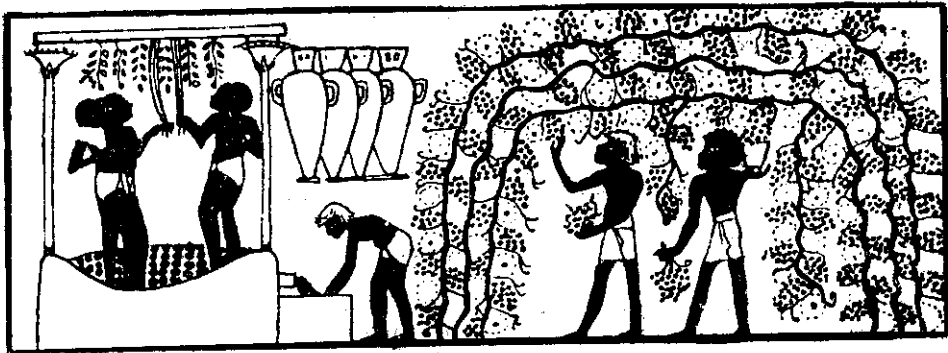
መጎናጸፊያ፤ ትልቅ ጋቢ፤ ቡልብ፤ 1ነገ. 19፡13፤ ኢዮብ 1፡20።

መጠጥ፤ የእስራኤል ሕዝብ ውኃ (ዘፍ. 24፡11-18)፤ የወይን ጭማቂ (ዘፍ. 14፡18፤ ዮሐ. 2፡3) ወተትም ይጠጡ ነበር፤ መሳ. 4፡19። «ስካር» ይመ.

የመጠጥ ቊርባን፤ ከልዩ ልዩ መሥዋዕትና ቊርባን ጋር የወይን ጭማቂ ይቀርብ ነበር፤ ዘጸ. 29፡40-41።

መጥመቂያ፤ የወይን ፍሬ መርገጫ ጉድጓድ። በእስራኤል አገር ብዙ ጊዜ በዐለታማ መሬት ላይ ይቆፈር፤ ይፈለፈል ነበር፤ ኢሳ. 63፡2-3፤ ማር. 12፡1። የጠጅ መጣያ ጋንም መጥመቂያ ይባላል፤ ኤር. 48፡33። መጥመቂያ የእግዚአብሔር ፍርድ አደባባይ ምሳሌ ነው፤ ራእ. 14፡19-20።

መጥራት፤ ጠራ፤ ቃሉ እንደ አቀራረቡ ስም መስጠትን (ዘፍ. 1፡5)፤ መጸለይን (ዘፍ. 4፡26)፤ ለአገልግሎት መሾምን (ኢሳ. 49፡1፤ ማር. 1፡20)፤ ወንጌል መቀበልን ሊያሳይ ይችላል፤ ዕብ. 3፡1። በማቴ. 22፡14 የተጠሩ ቃሉን የሚሰሙ ሁሉ

ግብጻውያን የወይን ፍሬ ሲለቅሙ በመጥመቂያም ሲረገጡና የወይን ጠጅን በጋን ሞልተው በጭቃ ካሸተ በኋላ በማጎተም ሲያትሙ የሚያሳይ በ1400 ዓመት ገደማ ከክ.በ. ከተሣለ ሥዕል የተገኘ

ናቸው። ጳውሎስ በዚህ ቃል ሲጠቀም ጥሪውን የሚቀበሉትን ያመለክታል፤ ሮሞ 8፡28-30። እግዚአብሔር ኃጢአተኞችን በወንጌል በኩል ለደንገነት ይጠራል፤ ኢሳ. 55፡1፤ ዮሐ. 3፡16፤ ሐ.ሥ. 17፡30። የወንጌሉን ጥሪ ግን ሁሉም አይቀበሉም፤ የሚቀበሉት በልቡናቸው ልዩ የእግዚአብሔር ጥሪ ሲሰማቸው ብቻ ነው፤ ማቴ. 13፡9፤ 22፡14፤ ዮሐ. 6፡44፤ ራእ. 2፡11፤ 29፤ 3፡22።

መጥን፤ አንድ ባለ ሥልጣን አንሩን ሲጉበኝ የሚዋጣ መቀበያ ምግብ፤ መሸኛ ገንዘብ፤ ዕዝ. 4፡13።

መጭመቂያ፤ መጥመቂያና መጭመቂያ አንድ ነው፤ ዘኁ. 18፡27፡30። ገጽ 45 ይመ.

መጽተኛ፤ በሰው አገር የሚኖር፤ እንግዳ፤ መጤ፤ ዘዳ. 24፡19-21፤ 1ኢጥ. 2፡11። «እንግዳ» ይመ.

መጻጻ፤ የሚሆመጥ፤ የሚቆጠቁጥ ፈሳሽ ነገር። ለቀስል ይጠቅማል፤ ምላ. 25፡20።

መጽሐፈ ኪዳን፤ መጻሕፍት ኪዳን የተባሉት የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤ.ክ. ጌታችን ከትንሣኤው በኋላ፤ ከዕርቅኑም በፊት ተናግሮአቸዋል ብላ ከኢ.ክ. መጻሕፍት ጋር ቁጥራ የምትቀበላቸው ሁለት መጻሕፍት ናቸው። አንደኛው በ59 አንቀጽ የተከፈለ የቤ.ክ. ሥርዓት መጽሐፍ ነው፤ ሁለተኛውም ስለ ጳግም ምጽአት የሚገልጽ መጽሐፍ ነው።

መጽሐፍ፤ ማናቸውንም ዓይነት ጽሑፍ ሊያመለክት ይችላል። መ.ቅ. የተጻፈበት ዘመን በወረቀት ወይም በብራና የተጻፈውን ሲያመለክት የጥቅልል መጽሐፍ እንጂ በቅጠል ላይ የተጻፈ መጽሐፍ አልነበረም፤ ዘፍ. 5፡1፤ ራእ. 22፡19። በአዲስ ኪዳን መጽሐፍ ወይም መጻሕፍት ሲል የብ.ክ.ዳንን መጻሕፍት ያመለክታል፤ ዮሐ. 7፡38፤ 2ጢሞ. 3፡15-17። «ጥቅልል» ይመ.

መጽሐፍ ቅዱስ፤ የተቀደሰ ወይም የተለየ መጽሐፍ ማለት ነው። መ.ቅ. የቅዱሳት መጻሕፍት መዝገብ ነው። የመ.ቅ. ክፍሎች ብሉይ ኪዳንና አዲስ ኪዳን ናቸው። ብ.ክ. ከ1400-400 ከክ.በ. በልዩ ልዩ ቦታዎች አርባ በሚያህሉ ልዩ ልዩ ጸሓፊዎች እንደተጻፈ ይነገራል። ኢ.ክ. ከ45-96 ዓ.ም. በስምንት ሰዎች ተጻፈ። መ.ቅ. በሙሉ ወይም በከፊል ከ2100 ቋንቋዎች በላይ ተተርጉሟል።

ብሉይ ኪዳንና ኢየሱስ፤

በኢየሱስ ዘመን የነበሩት አይሁድ የብ.ክ. መጻሕፍትን ሳይጠራጠሩ እንደ እግዚአብሔር ቃል ተቀበሉአቸው። የሃይማኖታቸውም መሠረት አደረጉአቸው፤ ዘዳ. 4፡2፤ ዮሐ. 5፡39፤ 9፡28። እንደዚሁም ኢየሱስ የእግዚአብሔር ቃል የማይለወጥና የማይሻር መሆኑን መሰክረ፤ ሉቃ. 16፡17፤ ዮሐ. 10፡35። ብ.ክ.ን በሚገባ ባለማወቃቸው አይሁድን ወቀሰ፤ ማር. 12፡24።

የአዳምን ወይም የዘፍጥረትን ጸሓፊ ቃላት እንደ እግዚአብሔር ቃላት አከበሩቸው፤ ዘፍ. 2፡24 እና ማቴ. 19፡4፡5። ክርስቶስ ብ.ክ.ን ሊፈጽም እንደመጣ አስተማረ (ማቴ. 5፡17)፤ ብ.ክ. ስለ እርሱ እንደሚናገር አሳየ፤ ሉቃ. 18፡31፤ 24፡27፡44። ሐዋርያት ኢየሱስን ተከትለው ከብ.ክ. እየጠቀሱ ሰበኩ፤ አስተማሩም፤ ለምሳሌ ሐ.ሥ. 2፡16-35፤ ዕብ. 1። ስለዚህ የሐዋርያት ትምህርት የብ.ክ. ትርጓሜ ነው ማለት ይቻላል።

አዲስ ኪዳንና ሐዋርያት፤

ኢየሱስ ቃሉን እንዲገነዘቡ፤ የሚመጣውንም እንዲያውቁ የእውነት መንፈስን እንደሚልክላቸው ለሐዋርያት ተስፋ ሰጠ፤ ዮሐ. 14፡26፤ 16፡13። ቅዱስ ጳውሎስም ከሰው ሳይሆን ከክርስቶስ ወንጌልን እንደተቀበለ ገለጠ (ገላ. 1፡11-17)፤ ሐዋርያት የእግዚአብሔርን ቃል በመጻፍ ላይ እንደነበሩ ዐውቁ። ጳውሎስ ዘዳ. 25፡47 እና የጌታችንን ቃል በአንድነት ጠቀሰ፤ ሉቃ. 10፡7፤ 1ጢሞ. 5፡18። ጴጥሮስ ስለ ጳውሎስ መጻሕፍት ይመሰክራል፤ 2ኢጥ. 3፡15፡16። ሐዋርያት ቅዱሳት መጻሕፍት በመንፈስ ቅዱስ መሪነት እንደተጻፉ ዐውቁ፤ 1ቆሮ. 2፡13፤ 2ጢሞ. 3፡15-17፤ 2ኢጥ. 1፡21።

መጽሐፍ ቅዱስና ቤተ ክርስቲያን፤

ከመጀመሪያ ጀምሮ ቤ.ክ. አይሁድ ያወቁአቸውን የብ.ክ. መጻሕፍት ተቀበለች። በሐዋርያት ወይም በሐዋርያት ሥልጣን የተጻፉትን መጻሕፍት ሰብስባ እንደ እግዚአብሔር ቃል ተቀበለቻቸው። የቤ.ክ. አባቶች የኢ.ክ. መጻሕፍትን እየጠቀሱ አስተማሩ። ቅዱስ አትናቴዎስ በ367 ዓ.ም. በጻፈው በፋሲካ ዕለት ቃል በረከት የኢ.ክ. መጻሕፍት ሃያ ሰባት ብቻ መሆናቸውን ተናግሯል። እንደዚሁም በ397 ዓ.ም. በሰሜን አፍሪካ በካርታጋ (በካርቴጅ በቱኒዝያ) የተደረገው ሲኖዶስ ሃያ ሰባቱን መጻሕፍት አጸደቀ። ምእመናን ቅዱሳት መጻሕፍትን በብዙ ጥንቃቄ ይገለብጡ ነበር። ማተሚያ እስከተገኘበት ጊዜ ድረስ በሙሉ ወይም በከፊል ከኢ.ክ. 4500 የግሪክ ቅጂዎች ተገኝተዋል፤ የመጀመሪያው ግልባጭ በ150 ዓ.ም. ገደማ ተጻፈ። በዕብራይስጥ የተጻፉ ብዙ የብ.ክ. ቅጂዎች አሉ፤ የመጀመሪያው ቅጂ በ200 ከክ.በ. ገደማ ተጻፈ። ቅዱሳት መጻሕፍት በጥንት ዘመን በጥቅልል እየተጻፉ በልዩ ልዩ ምክራብና ቤ.ክ. ይሰበሰቡና ይነበቡ ነበር። ቅደም ተከተላቸውም ልዩ ልዩ ነበር። ለምሳሌ አትናቴዎስ ሰባቱን መልእክታት ከጳውሎስ መልእክታት አስቀድሟል። የካርታጋ ሲኖዶስ ግን የመጻሕፍቱን ተራ እንደ አሁኑ የኢትዮጵያ መ.ቅ. ተራ አድርጓል። በምዕራብ ቤ.ክ. ከጥንት ጀምሮ የያዕቆብ መልእክት ከዕብራውያን መልእክት ቀጥሎ ይገኛል። በደቂቀ ነቢያትም ቅደም ተከተል ጥቂት ልዩነት አለ፤ ሆኖም መጻሕፍቱ አንድ ናቸው። ከጥንት ጀምሮ ቅጂዎች መጻሕፍትን በክፍል፤ በምዕራፍና በቅጥር ለይተዋል። ነገር ግን እንደ ገና በ1228 ዓ.ም. በምዕራፍ በ1551 ዓ.ም. ምዕራፉ በቅጥር መከፈል ተጀመረ። አከፋፈሉ እስካሁን ድረስ ይሠራበታል። «የቅዱሳት መጻሕፍት

ዝርዝር»፡ «የቅዱሳን መጽሐፍት ትርጉም»፡ «ቃል»፡ «ትንቢት»፡ «ነቢይ»፡ «ሐዋርያት»፡ «መገለጥ»፡ «ሥልጣን»፡ «መንፈስ ቅዱስ 10»፡ «ጽሕፈት» ይመ.

መጽናናት፤ ከሐዘን፤ ከፍርሃት መመለስና መበረታት፤ ለባዊ ዕረፍት ማግኘት፤ ማቴ. 5፡4፤ ሉቃ. 16፡25፤ 2ቆሮ. 1፡3-6፤ 7፡4፡6፡7፡13፤ ቆላ. 2፡2፤ 1ተሰ. 3፡7፤ ይስሐቅ ርብቃን በማግባቱ ከእናቱ ሞት ተጽናና፤ ዘፍ. 24፡67፤ ሩት በችግሯ ጊዜ ከቦዌዝ ርገራጌንና ድጋፍን በመቀበል ተጽናናች፤ ሩት 2፡13፤ መንፈስ ቅዱስ የምእመናን አጽናኝ ወይም ጳጳስ መስ ነው፤ ዮሐ. 14፡16-17፤ «ሌላ አጽናኝ» ሲል እስካሁን ጌታ ኢየሱስ አጽናኛቸው ነበር፤ እርሱን መሳይና በእርሱ ምትክ የሚያጽናናቸው መንፈስ ቅዱስን ላከላቸው፤ እግዚአብሔር የምእመናን አጽናኝ ነው፤ 2ቆሮ. 1፡3-4፤ መጽናናት ማለት መጠናከር ሲሆን፤ ምእመን በሚገጥመው ድካም የሚያጠነክረው እግዚአብሔር ነው፤ በኃጢአቱም ብዛት የተስፋ መቀረጥ ድካም እንዳይገጥመው አጽናኙ ወይም ጠበቃው ክርስቶስ አለ፤ 1ዮሐ. 2፡1-2።

መፋታት፤ የባልና የሚስት የጋብቻ ኪዳን መፍረስ፤ ባልና ሚስት እንዲለያዩ የእግዚአብሔር ፈቃድ አይደለም፤ ሚሊ. 2፡16፤ ማቴ. 19፡6፤ ነገር ግን በዝሙት ምክንያት ተፈቅዷል፤ ማቴ. 5፡31፡32፤ 19፡7-9፤ አንድ ሰው ሚስቱ ክርስቲያን አለመሆኗን ምክንያት በማድረግ ሊፈታት አይገባውም፤ ግን እርሷ በፈቃድዋ ብትተወው እርሱ ሌላ ሴት ሊያገባ ይችላል፤ ሴትም በዚህ ዓይነት ልታገባ ትችላለች፤ 1ቆሮ. 7፡12-17።

ሙላት፤ ፍጹም የሞላ፤ ብዙ ጊዜ ሙሉ በረከት ያለበትን ያመለክታል፤ ግናስቲኮች በዚህ ቃል ተጠቅመው በምሥጢርቻቸው ብቻ መንፈሳዊ «ሙላት» እንደሚገኝ በማስተማራቸው፤ ሐዋርያት የእግዚአብሔር «ሙላት» በክርስቶስ የሚገኝ መሆኑን በማመን አማኝ በክርስቶስ ብቻ «ሙላትን» እንደሚቀበል ያስተማሩ ይመስላል፤ ዮሐ. 1፡16፤ ኤፌ. 1፡23፤ 3፡18-19፤ 4፡12-13፤ ቆላ. 1፡19-20፤ 2፡9-10።

ሙሴ፤ እግዚአብሔር እስራኤልን ከግብጽ ባርነት እውጥቶ እስከ ዮርዳኖስ ድረስ ለማድረስ የተጠቀመበት የእስራኤል መሪ፤ ይህንንም ሲያደርግ ሙሴ ሰፊ የሆነ አገልግሎት ነበረው።

1. የሕዝቡ መሪና ፈራጅ ነበረ፤ ዘጸ. 18፡13፡26።
2. እግዚአብሔር በሲና ሕግን ሰጥቶ ከእስራኤል ጋር ላደረገው ቃል ኪዳን ሙሴ መካከለኛ ነበረ፤ ዘጸ. 19፡7፤ ም. 24፤ ገላ. 3፡19።
3. እንደተገለጠለትም ምሳሌ የመገናኛውን የድንኳን መቅደስ አሠራ፤ ዘጸ. ም. 25-31፤ ም. 35-40።
4. በእጁም ኦሮንና ልጆቹን ለከህነት የለየ፤ ለሕዝቡም የጸለየ ካህን ነበረ፤ መዝ. 99፡6፤ ዘሌ. 8 እና 9፤ ዘጸ. 32፡30-32።

5. እግዚአብሔር «አፍ ለአፍ በግልጥ» ያናገረው እግዚአብሔርንም «ፊት ለፊት» ያወቀ ነቢይ ነበረ፤ ዘኁ. 12፡6-8፤ ዘዳ. 34፡10-12።

6. አብዛኛዎቹ በእጁ ስለ ተጻፉ አምስቱ የኦሪት መጻሕፍት «የሙሴ» ተብለው ይጠራሉ፤ ሉቃ. 24፡27።

7. ለክርስቶስ ምሳሌ ሆነ፤ ነቢይ በመሆኑ (ዘዳ. 18፡15-19፤ ሐ.ሥ. 3፡22፡23)፤ በታማኝነቱ (ዕብ. 3፡1-6)፤ የማደሪያውን ድንኳን በመትከሉና በማገልገሉ (ዕብ. 8 እና 9)፤ በደረሰበትም ተቃውሞ፤ ሐ.ሥ. 7፡35-40፡52፡53።

8. በቡሬብ በተገለጠው ክብር ፊቱ የበራ የእግዚአብሔር ሰው ሙሴ፤ በደብረ ታቦር የክርስቶስን የክብር መገለጥ አየ፤ ሙሴ አስቀድሞ በትንቢትና በምሳሌ ስለ ክርስቶስና ስለ ሞቱ ጻፈ (ዮሐ. 5፡46፤ 3፡15)፤ ስለ ትንቢቱም መፈጸም በታቦር ከክርስቶስ ጋር እንዲነጋገር ዕድል አገኘ፤ ሉቃ. 9፡30፡31፤ ዘጸ. 34፡29-35፤ 2ቆሮ. 3፡7-18።

የሙሴ ሕይወት ታሪክ

ሙሴ 120 ዓመት ኖረ፤ ስለ ሕይወቱ ዘመን የምናነበው ከዘጸ. መጀመሪያ እስከ ዘዳ. መጨረሻ ድረስ ነው። ይህም ዘመን በሦስት ዋና ዋና ክፍሎች ይከፈላል።

1. ሙሴ ከሌዊ ነገድ በተወለደ ጊዜ የእስራኤል ሕዝብ በግብጽ በባርነት ነበሩ፤ ዘጸ. 2፡1፡2፤ የፈርዖን ሴት ልጅ «ከውሃ አውጥቼዋለሁና» ስትል ሕፃኑን ሙሴ ብላ ሰየመችው፤ ዘጸ. 2፡10።

አስቀድሞ በእናቱ እጅ፤ በኋላም እንደ ፈርዖን የልጅ ልጅ ተቈጥሮ ሲያድግ እግዚአብሔርን እየፈራ፤ የግብጽንም ትምህርት እየተማረ «በቃሉም በሥራውም የበረታ ሆነ»፤ ከዘጸ. 2 ጋር ዕብ. 11፡23 ያጸናጽሩ። ሐ.ሥ. 7፡20-22 ይመ.

2. አርባ ዓመትም ሲሞላው ወንድሞቹን ለመርዳት አስቦ ወደ እነርሱ ወጣ፤ ነገር ግን አንዱን ግብጻዊ በቀጣ ተነሣሥቶ ከፃደለ በኋላ ወደ ምድያም ሸሸ። ሌቶች ልጆቹንም ስለረዳቸው የምድያም ካህን በቤቱ ተቀበለው፤ ከልጆቹም አንዱትዋን ዳረለት፤ ሙሴም እስከ አርባ ዓመት ድረስ የአማካኝ በጎች በምድረ በዳ ሲጠብቅ ቆየ፤ ዘጸ. 2፡11-25፤ ዕብ. 11፡24-26፤ ሐ.ሥ. 7፡23-29። ዘኁ. 12፡1 ሙሴ ኢትዮጵያዊቱን አገባ ይላል። አንዳንዶች ይህች የዮቶር ልጅ ሲጋራ ናት፤ ሌሎች ከግብጽ አገር ከእስራኤል ጋር የመጣች ሌላ ሴት ናት ይላሉ።

3. በጎችንም በቡሬብ አቅራቢያ ሲጠብቅ ሳለ እግዚአብሔር ተገለጠለት፤ እስራኤልን ከባርነት እንዲያወጣ ወደ ፈርዖን ላከው፤ ወንድሙ አሮን እንዲናገርለት ፈቀደ፤ ዘጸ. ም. 3 እና 4፤ ሐ.ሥ. 7፡30-34። ፈርዖንም ሕዝቡን አልለቅም ባለ ጊዜ እግዚአብሔር በሙሴ እጅ ዐሥር መቅሠፍት በግብጽ ላይ አወረደ፤ ዘጸ. ም. 5-11። የግብጽ በኩር ልጆች ሁሉ በሞቱ ጊዜ የፋሲካን ደም በመርጨት ሙሴ ሕዝቡን በደህና ከግብጽ አወጣቸው፤ ም. 12 እና

13። ፈርዖንም ተከተላቸው፤ እግዚአብሔርም የሙሴን ጸሎት ሰምቶ የኤርትራን ባሕር በመክፈል ሕዝቡን አዳነ፤ ዘጸ. 14፡1-15፡21፤ ዕብ. 11፡27-29። በማራት በኤሊም፤ በራፊዲምም በኩል ወደ ሲና ሲጓዝ፤ ሙሴ የሕዝቡን ማንጐራጐር እየታገሠ በጸሎት የሚያስፈልገውን ሁሉ ሰጣቸው፤ እጆቹንም ዘርግቶ በሚጸልይበት ጊዜ ጠላቶቻቸው በውሃ ሰጥመው ተሸነፉ፤ ዘጸ. 15፡22-18፡27።

አንድ ዓመትም በሲና ሰፍረው ሳሉ በሙሴ አማካይነት ሕግን ተቀብለው ቅዱስ ሕዝብ እንዲሆኑለት ከእግዚአብሔር ጋር ቃል ኪዳን ገቡ፤ ዘጸ. ም. 19-24። ሙሴ 40 ቀን በሲና ላይ በመቆየቱ (ዘጸ. 24፡12-31፡18) ሕዝቡ ዐምፀው ለወርቅ ጥጃ ሰገዱ። ሙሴም ተቈጥቶ ጽላቱን መሬት ላይ ጣለው፤ ጣዖቱን ሰባበረ፤ ለሕዝቡ ግን ጸለየ። እንደገና 40 ቀን በተራራው ላይ ቆየ፤ እግዚአብሔርም ይቅር በማለት ቃል ኪዳኑን እንደገና አጸናለት፤ ዘጸ. ም. 32-34። ሙሴም የመገናኛውን የድንኳን መቅደስ አሠርቶ ተከለ፤ ዘጸ. ም. 35-40። ስለ መሥዋዕትና ስለ ክህነትም ስለሚያደርጉትም ጉባኤ ሁሉ ትእዛዛትን ተቀበለ፤ ኦሪት ዘሌ። ሕዝቡንም ቈጠረ፤ በየነጻቸውም በመቅደሱ ዙሪያ እንዲሰፍሩ አደረገ፤ ለጉዞም አዘጋጃቸው፤ ዘኁ. 1፡1-10፡10። እስከ ካነፃን ደቡባዊ ዳርቻም አደረገባቸው፤ ዘኁ. 10፡11-12፡16። ከአለማመን የተነሣ፤ አንወጣም ካሉ በኋላ እንደ እግዚአብሔር ትእዛዝ እስከ 40 ዓመት ድረስ በምድረ በዳ ጠበቃቸው፤ ዘኁ. 13፡1-19፡22።

የሙሴ ጠባይ

ሙሴ እጅግ ትሑት ነበር፤ ግብጻዊውን በንዴት የገደለው ሙሴ፤ የእስራኤልን መቃወምና ማጉረምረም ብዙ ጊዜ ታገሠ። ራሱንም ለእነርሱ አሳልፎ ለመስጠት ዝግጁ መሆኑን በጸሎት በመግለጽ፤ እግዚአብሔር እንዳያጠፋቸው ለመነ፤ ዘጸ. 32፡11-14፤ ዘኁ. 11፡1-15፤ 12፡1-16፤ 14፡10-19፤ 21፡4-9። እስራኤላውያን በምድረ በዳ በሚንከራተቱባቸው ዓመታት መጨረሻ ላይ ግን አንድ ጊዜ ሙሴ ተቈጥቶ እግዚአብሔርን አሳከበረምና ወደ ከነፃን እንዳይገባ ተከለከለ፤ ዘኁ. 20፡1-13፤ መዝ. 106፡32-33።

የሙሴ የመጨረሻ ተግባራት

ሙሴ በኤዶምና በሞዓብ ዳርቻ በኩል እስራኤልን አዞራቸው፤ የአሞራውያንን ነገሥታትም በማሸነፍ ከዮርዳኖስ በስተ ምሥራቅ ወዳለው ሰፊ ምድር አገባቸው፤ ዘኁ. 21-32። ሁለተኛ ትውልድ የእግዚአብሔርን ቃል ኪዳን እንዲያድሱና ሕጉን እንዲጠብቁ በማለት፤ እርሱ ያደረገላቸውን ምሕረት አሳሰቦ ለሕዝቡ ተናገረ (ኦሪት ዘጸግም)። በራሱ ምትክ ኢያሱ መሪ እንዲሆን አደረገ፤ ዘኁ. 27፡12-23። ሙሴ በግጥም ማስጠንቀቂያ ከሰጠ በኋላ (ዘጸ. 32)፤ የእስራኤልን ነገዶች ባረከ፤ ዘጸ. 33። ከዚያም በኋላ ፈስጋ በተባለው ተራራ ራስ ላይ ሆኖ የከነፃንን ምድር ካየ በኋላ ሞተ፤ ዘጸ. 34።

ሙሽራ፤ ለመጀመሪያ የሚያገባ በልዩ ልብስ ያጌጠ፤ በሠርገኞች የታጀበ ወንድ፤ ማቴ. 25፡1-6፤ ዮሐ. 2፡9። ሙሽራ የፀሐይ (መዝ. 19፡5)፤ የእግዚአብሔር አብ፤ የክርስቶስም ምሳሌ ነው፤ ኢሳ. 62፡5፤ ማቴ. 9፡15፤ ዮሐ. 3፡29። የምእመናንም ምሳሌ ነው፤ ኢሳ. 61፡10። «ጋብቻ»፤ «ሠርግ» ይመ.

ሙሽራይቱ(ሙሽራት)፤ ለመጀመሪያ ጊዜ የምታገባ ሴት፤ ዮሐ. 3፡29። ለጋብቻዋ ልዩ ልብስ ትለብሳለች፤ ኤር. 2፡32። የቤተ እስራኤልና የቤ.ክ. ምሳሌ ናት፤ ኢሳ. 62፡5። ራእ. 21፡2፡9፤ 22፡17።

ሙሽ፤ የሐዘን ቅኔ፤ እስራኤላውያን ሰው ሲሞት ልዩ ቅኔ ይቀኙ ነበር (2ኛመ. 1፡17)፤ እንደዚሁም አገር ሲወድቅ ሙሽ ያሞቹ ነበር፤ ሰቆቃወ ኤርምያስ ሙሽ ነው፤ 2ዜ.መ. 35፡25፤ ኤር. 7፡29፤ ሕዝ. 19፡1።

ሙቀጫ፤ ጐድጓዳ ድንጋይ ወይም እንጨት፤ እህል፤ ወይራ፤ ቅመማ ቅመም ሁሉ ይወቀጥበታል፤ ዘጸ. 27፡20፤ ዘኁ. 11፡8።

ሙታን፤ የሞቱ ሰዎች፤ ሉቃ. 24፡5። ሙታን 1. በሥጋ (ሮም 6፡4)፤ 2. በመንፈስ የሞቱ ማለት ነው፤ ሮም 6፡13፤ ኤፌ. 2፡1። «ሞት» ይመ.

ሙታን ሳቢ፤ የሞቱ ሰዎች ነፍሳትን የሚጠራና የሚጠይቅ፤ ዘጸ. 18፡11። «ጥንቆላ» ይመ.

ሙዳ፤ በየብልቁ ዓይነት የወጣ የሥጋ ቁራዋ፤ ሚክ. 3፡3።

ሙጭልጭላ፤ «እንስሳት» ይመ.

ሚሊዮን፤ ዐሥር መቶ ሺህ፤ 1ዜ.መ. 22፡14፤ 2ዜ.መ. 14፡9።

ሚልካ፤ 1. የአብርሃም ወንድም የሐራን ልጅ፤ የሉጥም እናት፤ አጎትዋን ናኩርን አገባች። ከልጆቻቸው አንዱ ባቱኤል የርብቃና የላባ አባት ነበረ፤ ዘፍ. 11፡27-29፤ 22፡20-23፤ 24፡15። 2. ከምናሴ ነገድ ከነበረው ከሰለጸዓድ ልጆች አንዱቱ ሚልካ ተባለች፤ ዘኁ. 36፡11። «ሰለጸዓድ» ይመ.

ሚልክያስ፤ «መልእክተኛዬ» ማለት ነው። ሚልክያስ የእግዚአብሔርን ቃል ተቀብሎ ትንቢትን ተናገረ። ከዚህ በቀር ስለ ነቢዩ ሌላ ነገር አልተጻፈም። ሚልክያስ የነቢይነት መጠሪያ ስም ወይም የግል ስም ሊሆን ይችላል፤ ሚሊ. 1፡1።

የሚልክያስ ትንቢት፤ በ470 እና በ440 መካከል ከክ.በ. በኢየሩሳሌም ተነገረ። ይህም በዕዝራና በነህምያ ዘመን ነው፤ ሚሊ. 2፡10፡11። ከዕዝ. 9፡1፡2 እና ከነህ. 13፡23-31 ጋር ያገጽጽሩ። የትንቢቱ አሳብ እንደሚከተለው ነው። እግዚአብሔር ሕዝቡን ይወዳል፤ 1፡1-5። እስራኤል ግን የማይገባውን በመሠዋት (1፡6-8)፤ ከሌላ ወገንና

ሃይማኖት የተገኙትን በማግባት (2:10:11)፤ በመፋታት (2:16)፤ በከንቱ ንግግር (2:17)፤ በጭካኔ (3:5)፤ በሥራትን ባለ መስጠት (3:6-10)፤ በጠቅላላውም እግዚአብሔርን በመናቅ (3:14) ያጠፋ ነበር። ስለዚህ እግዚአብሔር ይፈርዳል (3:2)፤ ከከፋት የሚመለሱትን ግን ይባርካል፤ 3:10-12:16:17፤ 4:2። እንግዲህ ጌታ ወደ መቅደሱ ይመጣል፤ የእግዚአብሔርም ቀን ሳይደርስ መልእክተኛውን ኢልያስን ይልካል፤ 3:1-3፤ 4:1-6። ሚልክያስ ይህን ከተናገረ አምስት መቶ ዓመታት ያህል በኋላ መጥምቁ የሐንስ ትንቢቱን ፈጸመ፤ ማር. 1:2፤ ሉቃ. 1:17፤ ማቴ. 11:14። አከፋፈል ፡-

1. የእግዚአብሔር ፍቅር፤ 1:1-5።
2. የካህናትና የሕዝብ ኃጢአት፤ 1:6-2:17።
3. ከኃጢአት የሚያነጻ የመሢሕ መምጣት፤ 3:1-6።
4. የተሐድሶ ጥሪ፤ 3:7-12።
5. እግዚአብሔር ከሚነቅቶትና ከሚፈሩት መካከል ይለያል፤ 3:13-4:3።
6. ለእግዚአብሔር ቀን መዘጋጀት፤ 4:4-6።

ሚሉ፤ የተሞላ ማለት ነው። በኢያቡስ (በኢየሩሳሌም) አንድ ቦታ ሚሉ ተባለ። ሚሉ ከምሽት ቅጥር አንድ ክፍል ወይም ልዩ ግንብ ሊሆን ይችላል፤ 2ኛሙ. 5:9፤ 1ኛኛ. 9:15:24፤ 2ዜ.መ. 32:5።

ሚስት፤ ወንድ ለሆነ ሰው በሕይወቱ ዘመን በደስታም በመከራም አብራው እንድትኖርና እንድትረዳው የተፈጠረች የኑሮ ጓደኛ። ለባልዋም መግዛት (መታዘዝ) አለባት፤ ዘፍ.-2:18:20፤ ምሳ. 31:10-31፤ ኤፌ. 5:22-33፤ 1ኛኛ. 3:1-6። መልካም ሚስት በራስ ዘውድ ተመስላለች (ምሳ. 12:4)፤ ከእግዚአብሔርም የሚገኝ በረከትና ስጦታ ናት፤ ምሳ. 18:22፤ 19:14። «ጋብቻ»፤ «ሴት» ይመ.

ሚስያ፤ ጢሮአዳ የሚባለው ከተማ የነበረበት በትንሹ እስያ የነበረ አገር፤ ሐ.ሥ. 16:7:8። ካ.6ቀ።

ሚኒት፤ በአምን አገር የነበረ ከተማ፤ መሳ. 11:33፤ ሕዝ. 27:17።

ሚካ፤ እናቱ ላሠራችው ምስል በዐሥር ብር ካህን የቀጠረ የኤፍሬም አገር ሰው፤ በኋላ የዳን ሰዎች ምስሉንም ካሁንም ወሰዱበት፤ መሳ. 17:5።

ሚካኤል፤ «እንደ እግዚአብሔር ማን ነው?» ማለት ነው። ሰይጣንን በመቃወም የእግዚአብሔርን ሕዝብ የሚጠብቅ የመላእክት አለቃ፤ ዳን. 10:13-21፤ 12:1፤ ይሁዳ 9፤ ራእ. 12:7።

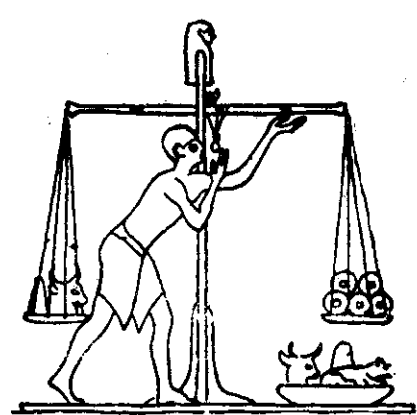
ሚክያስ፤ የሰሙ ትርጉም «እንደ እግዚአብሔር ያለ ማን ነው?» ማለት ነው። 1. የይምላ ልጅ፤ በአክዓብ ዘመን መንግሥት በሰማርያ ትንቢት ይናገር ነበር። የአክዓብንም ሞት ተነበየ፤ 1ኛኛ. 22:8:13-28፤ 2ዜ.መ. 18:7-27። 2.

ሞራታዊው ሚክያስ፤ በኢየሱስምና በአካዝ በሕዝቅያስም ዘመን በይሁዳ ነቢይ ነበረ፤ ሚክ. 1:1፤ ኤር. 26:18:19። በአባቱ ስም ሳይሆን፤ ሞሬሼት ጌት በተባለች ከተማ ስም ይታወቃል፤ ሚክ. 1:1:14።

የሚክያስ ትንቢት፤ ሚክያስ ትንቢት መናገር የጀመረው ከሰማርያ ውድቀት በፊት፤ ማለትም ከ722 ክክ.በ. ነበር። አስቀድሞ ሰማርያ (1:6) በኋላም ኢየሩሳሌም (3:12) እንደሚፈርስ ተነበየ። ነገር ግን እግዚአብሔር እስራኤልን እንደ መንጋ ይሰበሰባል (2:12፤ 7:14)፤ ኢየሩሳሌምን አጽንቶ ያሠራል (4:1)፤ አሕዛብም እግዚአብሔርን ይፈልጋሉ፤ 4:2፤ 7:16:17። ይህም የሚፈጸመው በክርስቶስ ነው፤ 5:2:4። አከፋፈል ፡-

1. የሰማርያና የኢየሩሳሌም መፍረስ፤ ም. 1-3።
2. የእግዚአብሔር መንግሥት መመሥረት፤ ም. 4። ደግሞም 2:12:13።
3. ከቤተ ልሔም የሚወጣ ጎዥና እረኛ፤ ም. 5።
4. እግዚአብሔር ከሕዝቡ ጋር ያለው ክርክር፤ ም. 6።
5. ተግሣጽና ተስፋ፤ ም. 7።

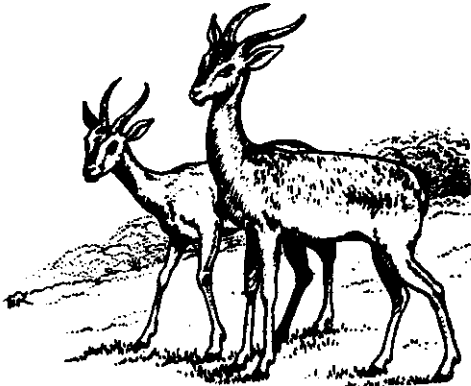
ሚዛን፤ የክብደት መለኪያ፤ እስራኤል በእውነተኛ ሚዛን እንዲሠሩ ታዘዙ፤ ዘሌ. 19:36፤ ሕዝ. 45:10። ሐሰተኛ ሚዛን እጅግ አስጸያፊ ነው፤ ምሳ. 11:1፤ አሞ. 8:5፤ ሚክ. 6:11። የሰው አካሄድ ይመዘናል፤ ኢዮብ 31:5:6፤ ዳን. 5:27፤ ራእ. 6:5። «ክብደት»፤ «መስፈሪያ» ይመ.

አንድ ግብጻዊ ወርቅ ሲመዝን፤ 1450 ዓመት ገደማ ከክ.በ. ከተገኘ ሥዕል የተገለበጠ

ሚዜ፤ በጋብቻ ጊዜ የሙሽራውና የሙሽራይቱ ዋና ረዳት፤ ዮሐ. 3:29።

ሚዳቋ፤ «እንስሳት» ይመ.

ሚዳቋ

ማሄጃ፤ ጥርስ መሳይ ያለው የእህል መውቂያ መሣሪያ፤ ኢሳ. 28፥27። እስራኤል በጠላቶቹ ላይ በማሄጃ ተመሰለ፤ ኢሳ. 41፥15።

ገበሬ እህሉን በማሄጃ እያበራየ ሲወቃ

ማለደ፤ 1. ዉት ተነሣ፤ ማቴ. 20፥21፤ ሉቃ. 21፥38። 2. አንዱ ስለ ሌላው ለመነ፤ ሮም 8፥26:34። «ምልጃ» ይመ.

ማልኮስ፤ በጌቱሲማኒ ጆሮውን ጴጥሮስ የቄረጠውና ኢየሱስ የፈወሰው የሊቀ ካህናቱ ባሪያ፤ ሉቃ. 22፥49-51፤ ዮሐ. 18፥10-11።

ማረ፤ 1. ዕዳን ወይም ብድርን ሰረዘ፤ ቸርነት አደረገ፤ ማቴ. 5፥7፤ 9፥27፤ 18፥27:32-33። 2. ራጢአትን ይቅር አለ፤ ማቴ. 18፥35፤ ሮም 9፥14-18፤ 11፥30-32። «ምሕረት» ይመ.

ማረሻ፤ በመጀመሪያ ሰዎች በቸሉ እንጨት ያርሱ ነበር። በላኦል ዘመን ገበሬዎች የብረት ማረሻን ለምደው ነበር፤ 1ኛሙ. 13፥19-21። ሰይፍን ቀጥቆሞ ማረሻ ማድረግ የሰላም ምልክት ነበር (ኢሳ.

2፥4፤ ሚክ. 4፥3)፤ እንደዚሁም ማረሻን በመቀጥቀጥ ሰይፍ ማድረግ ለጦርነት የመዘጋጀት ምልክት ነበር፤ ኢዩ. 3፥10።

ማር፤ ጣፋጭነት ያለው የንብ ሥራ ውጤት፤ መዝ. 118፥12። ማር ከወለት ድንጋይ (ዘጸ. 32፥13)፤ ከዛፍና ከመሬት (1ኛሙ. 14፥25:26)፤ ከምድረ በዳም ይገኛል፤ ማቴ. 3፥4። ከነዓን ወተትና ማር የምታፈስ አገር ተባለች፤ ዘጸ. 3፥8። ማር እንዲሁ ይበላ ነበር (ሉቃ. 24፥42)፤ ለምግብ ማዘጋጃም ይጠቅም ነበር፤ ዘጸ. 16፥31። ማር ጣፋጭ በመሆኑ የብዙ አስደሳች ነገር ምሳሌ ነው፤ መዝ. 19፥9:10፤ ምሳ. 5፥3፤ ሕዝ. 3፥2:3፤ ራእ. 10፥9። «ምግብ» ይመ.

ማርቆስ፤ ወንጌልን እንደጻፈ የቤ.ክ. አባቶች ይናገራሉ። በአይሁድ ዘንድ ስሙ ዮሐንስ ሲሆን፤ በሮማውያን ዘንድ ማርቆስ ይባላል። እናቱ ማርያም ትባላለች፤ ሐ.ሥ. 12፥12። ቤትዋ በኢየሩሳሌም ነበር። ምእመናን በቤትዋ ለጸሎት ይሰበሰቡ ነበር፤ ሐ.ሥ. 12፥12-17። አትቱ በርናባስና ጳውሎስ ለስብከት ሥራ ሲጓዙ ማርቆስ ያገለግላቸው ነበር፤ ቆላ. 4፥10፤ ሐ.ሥ. 12፥25። ከእነርሱ ጋር እስከ ጴርጌ ደርሶ ከዚያ በኋላ ወደ ኢየሩሳሌም ተመለሰ፤ ሐ.ሥ. 13፥13። ጳውሎስና በርናባስ በእርሱ ምክንያት ሲለያዩ ማርቆስ ከበርናባስ ጋር ወደ ቆጵሮስ ሄደ፤ ሐ.ሥ. 15፥36-39። በኋላ ግን ጳውሎስ አመስግኖታል፤ ቆላ. 4፥10፤ 2ጢሞ. 4፥11፤ ፊልሞና 24። ማርቆስ ከጴጥሮስም ጋር ሠርቷል፤ 1ኢጥ. 5፥13። ብዙ ሊቃውንት በማርቆስ 14፥51-52 ላይ የተጠቀሰው ወጣት ማርቆስ ነው ይላሉ። በእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን እንደመሠረተ አበው ይናገራሉ። እስካሁንም የእስክንድርያ ቤ.ክ. አባት ይባላል።

የማርቆስ ወንጌል፤ ጸሓፊው ማርቆስ የተባለው ዮሐንስ ነው፤ «ማርቆስ» ይመ.። የቀደመት የቤ.ክ. አባቶች ይህ ወንጌል ለሮማውያን በ60 ዓ.ም. ገደማ በሮም ሳይጻፍ እንዳልቀረ ጠቁመዋል። የተጻፈውም ሮማውያን፤ ክርስቶስ የእግዚአብሔር ልጅ መሆኑን እንዲያምኑ ነው፤ ወንጌሉ ሮማዊ የሆነ የመቶ አለቃ እንዴት እንዳመነ ይተርካል፤ 1፥1፤ 15፥39። ብዙዎች «ማርቆስ የሐጥርያው ጴጥሮስ የመንፈስ ልጅ ነውና ይህ ወንጌል ጴጥሮስ ያስተማረው ወንጌል ነው» ይላሉ። «ወንጌል» ይመ.

የማርቆስ ወንጌል ከሌሎች ወንጌላት አጭር ነው፤ ምክንያቱም የጌታን ልደት ባለመጻፉ፤ ከብ.ክ. ብዙ ባለመጥቀሱ፤ ብዙ የክርስቶስን ትምህርቶችና ምሳሌዎች ባለመመዝገቡና ስለ ትንሣኤውም በአጭር የሚተርክ በመሆኑ ነው። ሆኖም ግን የክርስቶስ ተአምራትና ሌሎች ታሪኮች በረጅሙ ሕያውነት ባለው አገላለጥ ተተርክዋል፤ ይህም ብዙ ጊዜ «ወዲያው» በሚለው ቃል ይታያል፤ 1፥12:28:29:31 ... ወዘተ። ኢየሱስ ክርስቶስ ሁልጊዜ በሥራ ላይ የሚገኝ «ሊያገለግልና ነፍሱን ለብዙዎች ቢሣ ሊሰጥ የመጣ» መሆኑ በዚህ ወንጌል